

Գլխավոր խնբագիր՝ գործադրություն

Լրատվական գործունեություն
իրականացնող՝
«Հայաստանի պետական
տնտեսագիտական
համալսարան» պետա-
կան ոչ առևտորային
կազմակերպություն:

Հասցեն՝
0025, Երևան,
Նալբանդյան փողոց 128,
կենտրոնական մասնաշենք,
2-րդ հարկ:
Հեռախոս՝ 593-460, 4-60

Վկայական N 03Ա054452:
Տրված է՝ 05.06.2002 թ.:

Հրատարակիչ՝ ՀՊՏՀ
«Տնտեսագետ» ամսագիրը
լույս է ընծայվում
ՀՊՏՀ լրատվության և
հասարակայնության հետ
կապերի բաժնի կողմից:

Նոյեմբեր-դեկտեմբեր
2018 / N5 (701)
Տպաքանակը՝ 300
Տարածվում է անվճար:

Խնբագրակազմ

Խնբագիր՝
ԱՐՄԻՆԵ ՎԱՐԴԱՅԱՍ
Լրագրող՝
ՆԱՆԵ ԱՎԱՍԵՍՅԱՆ
Լուսանկարիչ՝
ՌԱԶՄԻԿ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Համակարգչային
ծևավորում՝
ՍԱԻՐԱ ԽՉԵՅԱՆԻ

Համարի
պատասխանատու՝
ԱՐՄԻՆԵ ՎԱՐԴԱՅԱՍ

Խնբագրությանը տրամա-
դրված հեղինակների
նյութերում են գտած
փաստական անձնություն-
ների համար խնբագրությունը
պատասխանատվություն չի
կրում: Անսագրի նյութերն
օգտագործելիս հղումը
պարտադիր է:

Պատվեր՝ 408:
Ծավալը՝ 6 տպ. մամուլ:
Ստորագրված է
տպագրության
18. 12. 2018 թ.:

Տպագրված է «Տնտեսագետ»
հրատարակչությունում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՊՏՀ ՌԵԿՏՈՐ ԿՈՐՅՈՒՆ ԱԹՈՅԱՍԻ ԱՄԱՆՈՐՅԱ ՈՒՂԵՐՁՅՈՒՄ.....4

Հարցազրույց պրոռեկտոր Գագիկ Վարդանյանի հետ
Խորհրդաժողովի գլխավոր ուղերձը. Հայաստանում
իրականացնել տնտեսական հեղափոխություն.....5

ՀՀ ԴՐԱՄԸ 25 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Փողի տեսական իիմնադրույթները և ՀՀ դրամի գործողության
առանձնահատկությունները.....7

ԵՎՐԱՄԻԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԻ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ

ՀՊՏՀ ՌԱՍԱՆՈՂՆԵՐԸ՝ միջազգային փորձագիտական
հարթակում.....10

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ – 100 ԱՆՆԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Դանիել Բեկ-Փիրումյան.....12

ԽՈՐՃՐԴԱԾՈՒՄ ԵՆ ՈՒՍԱԽՈՂՆԵՐԸ

Փոփոխություն. առաջընթացի ու հարատևման խորհուրդ.....14

ՄԵՐԻ ԱՐԳԱՐՅԱՆ

Ամանոր. մանդարինաբույր անցուդարձ.....17

ՍԱՄՎԵԼ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽճԱՆԿԱՐ.....18

ԱՏԴԻԿ ՂՈՎԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԵՐԲ ԽՈՍՈՒՄ ԵՆ ԹՎԵՐԸ... 20

ՍԻՄՈՆ ՂԱԿՈԲՅԱՆ

Նվիրվում է 1988 թ. Երկրաշարժի 30-րդ տարելիցին
ժամացույցը կանգ առավ 11.41-ին.....22

ԱՐՍԱՆ ԳՈՒՅՅԱՆ

Յուրի Վարդանյան. հայկական ծանրամարտի
խորհրդանիշը.....25

ՄԵՐ ՇՆՈՐՉԱԼԻՆԵՐԸ

Մասնագիտությունը՝ տնտեսագետ-ստեղծագործող.....26

ՀԱՄԱՉԽԱՐԱՅԻՆ ԲՐԵՆԴ

Zildjian-ի փառքը՝ որպես դարավոր ընտանեկան
ավանդույթի ծննդարձ.....28

ԼՐԱՅՈՒ.....30

ՀՊՏՀ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՃՐՈՒՄ.....36

CrossSkill ԱՇԽԱՏԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

Հմտությունների, գիտելիքի ու փորձի խաչմերուկում.....38

«ԵՐԱԶՄՈՒՄ+».....40

ESPAQ ծրագրի ամփոփիչ գնահատականը.....41

ՍՈՅՅԱ ՕՐԱԿԱՆՅԱՆ

ՎԵՐԾԱՆԵԼՈՎ ԱՐՎԵՍՏԻ ԳԱՂՏՆԱԳՐԵՐԸ
Սուլբ Թաղեի վանքը՝ հավատի ու հանճարի անլուելի
պատարագը.....42

ՀՊՏՀ ԽԱՂԵՐ

Մի վառերանգ իրավառություն 45

2018 թ. ՀՊՏՀ ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ.....46

2019

Հարգելի՝ գործընկերներ, սիրելի՝ ուսանողներ,

Ամանորի շունչը կրկին թևածում է, կրկին նորի ու գալիքի լավատեսական սպասումը համակել է մեզ: Շատերդ եք անդրադասնում անցած ամիսներին և օրերին, հանրագումարում դրանք և փորձում վերհիշել ու հասկանալ, թե ինչպիսին էր 2018 թվականը ձեզ համար, ինչ ավելացրեց ձեր անձնական, աշխատանքային ձեռքբերումներին, ինչ կորուստներ ունեցաք, ինչ հաջողություններ ու ճախողումներ:

Կստահ եմ՝ բոլոր դեպքերում, անկախ նրանից, թե տարին որքանով էր հաջողակ ու բարեբեր, դուք, այնուհանդերձ, դրական սպասումով եք դիմավորում Ամանորը:

Ես էլ ձեզանից մեկն եմ, ով անցնող ժամանակահատվածի արդյունքներն է ամփոփում ու գալիքի սպասումը ձևավորում: Մեզ բոլորիս միավորում է մեր սիրելի համալսարանը՝ դասավանդելու, աշխատելու, ստեղծագործելու, ուսումնառելու, գործընկերային և դասընկերային ջերմ հարաբերությունների կառուցման այս հրաշալի միջավայրը, որում կարևորվում են յուրաքանչյուր անհատի հաջողությունն ու առաջընթացը և բուհի զարգացման հավաքական ձեռքբերումները, նշանակում է այստեղ շեշտադրվում և բոլորիս հուզում են մեր աշխատանքային հաջողությունները և թերացումները:

2018 թվականին մեր համալսարան իր գործունեությունը շարունակեց՝ բոլոր ուղղություններով հետևելով բարձրորակ կրթություն մասուցելու, ուսումնական գործընթացը, գիտահետազոտական աշխատանքները, արտաքին կապերը բարելավելու իր որդեգրած սկզբունքներին:

Ինչպես ամեն տարի, այս տարի նույնպես, համալսարանի կողեկտիվն ու ուսանողությունը ընդհանուր ժողովում տեղեկացան հաշվետու տարվա ցուցանիշներին և գնահատական տվեցին մեր միասնական գործունեությանը: Կրկին առիթ ունեցանք ամրագրելու մեր հաջողությունները, հպատականալու դրանցով, բայց և կարևոր է, որ միաժամանակ անաշար ու պահանջկոտ լինենք մեր բացթողումների նկատմամբ: Ուստի ցանկանում եմ կոչ անել բոլորին՝ նոր տարին սկսել նախնառաջ սիսալները ուղղելով, թերությունները շտկելով, անհամածայնությունները երկխոսության ու համախմբման դաշտ բերելով, ապա ապավինելով նորին, առաջավորին՝ շարունակել ստանձնած պարտավորությունների կատարումը:

Սերունդների կրթությունն ու դաստիարակությունը, հանրապետության տնտեսության համար բարձրորակ մասնագետների թողարկումը պատասխանատվություն են պահանջում, նվիրվածություն ու անխոնջ աշխատանք: Ուստի մեր ներուժն ու կարողությունները 2019 թվականին առավելագույն արդյունավետությամբ օգտագործելու և ներդնելու համար բոլորիդ մատթում են նախնառաջ առողջություն, անձնական երջանկություն, անսպառ եռանդ ու աշխատասիրություն:

ԿՈՐՅՈՒՆ ԱԹՈՅԱՆ
ՀՊՏՀ ռեկտոր, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

ԽՈՐՀՈԱԺԴՐՈՎԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՌԵԴՐՁԸ.

Սոյեմբերի 23-ին Երևանի «Արմենիա Մարդու» հյուրանոցի «Տիգրան Մեծ» սրահում կայացավ «Հայաստանի տնտեսության զարգացման արդի հիմնախնդիրը և ռազմավարական ուղղությունները» թեմայով գիտագործնական խորհրդաժողովը:

Միջոցառմանը ներկա էին ՀՀ վարչապետի պաշտոնակատար Նիկոլ Փաշինյանը, ՀՀ առաջատար բուհերի տնտեսագետներ, ՀՀ Կառավարության, գործարար համայնքի ներկայացուցիչներ, փորձագետներ:

Խորհրդաժողովի կազմակերպիչներն էին Հայաստանի արդյունաբերողների և գործարարների միությունը (ՀԱԳՄ) և ԵՊՀ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետը, մասնակից ուսումնական հաստատությունները՝ ՀՊՏՀ-ն, ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիան, Հայ-ռուսական համալսարանը:

Գիտագործնական խորհրդաժողովին մասնակցել են ՀՊՏՀ գիտության և արտաքին կապերի գծով պրոռեկտոր, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր ԳԱԳԻԿ ՎԱՐԴԱՅԱՑԱՆԸ և գիտության և սասպիրանտուրայի բաժնի պետ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ ԽՈՐԵՆ ՄԱՐԹՈՎՅԱՆԸ: «Տնտեսագետի» խնդրանքով պրոֆեսոր Գ. Վարդանյանը ներկայացնում է խորհրդաժողովի վերաբերյալ իր տպավորությունները և ՀՀ տնտեսության զարգացման իր տեսլականը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱԿԱՆԱՅՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

– Պարո՞ն Վարդանյան, ի՞նչ նպատակ էր հետապնդում խորհրդաժողովը, և ինչպիսի՞ն են Ձեր տպավորությունները:

– Եթե համարոտ, ապա խորհրդաժողովի նպատակը երկրում կուտակված սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման ուղիների, ինչպես նաև զարգացման հեռանկարների շուրջ մասնագիտական ըննարկումների հարթակ ձևավորելն էր:

Խորհրդաժողովին նախորդել էր գրեթե երկամյա ծավալուն նախապատրաստական աշխատանք, ըննարկումներ, ինչի արդյունքում հայաստանյան բուհերի գիտնականների կողմից նախապատրաստվեցին շուրջ երկու տասնյակ գեկուցումներ: Դրանք անփոփեցին «Ի՞նչ անել» ընդհանուր խորագորվ հրապարակած հոդվածների ժողովածուում, որը ներկայացվեց խորհրդաժողովի օրը:

Ծնորհիվ ՀԱԳՄ նախագահ Արսեն Ղազարյանի և ԵՊՀ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի դեկան Յայկ Մարգսյանի՝ գիտագործնական խորհրդաժողովը կազմակերպվել էր պատշաճ մակարդակով:

Մի քանի գեկուցումներից հետո ծավալվեց ըննարկում, որի ընթացքում ելույթ ունեցավ ՀՀ վարչապետի պաշտոնակատար Նիկոլ Փաշինյանը՝ Հայաստանի հետագա առաջընթացի համար կարևորելով հետևյալը:

- տնտեսական զարգացման համար օրենքի գերակայության և արդարության միջավայրի ձևավորում,
- պետական կառավարման համակարգի արդյունավետության բարձրացում,
- հնարավորության ստեղծում, որի դեպքում խնդիրների լուծման պատասխանատվությունը հավասարապես կստանձնեն Կառավարությունը և հանրությունը, ինչի համար նախադրյալ է մարդկանց վարքի փոփոխությունը,
- քաղաքական վարքի փոփոխությունը հանճեցրել է քաղաքական հեղափոխության, իսկ տնտեսական հեղափոխության համար կպահանջվի տնտեսական վարքի փոփոխություն,
- ամենաառանցքային խնդիրն է հարկ ՎՃԱՐՈՒՀԻ, գործարարի վարքագի փոփոխությունը և գործարարի նկատմամբ հանրային ճիշտ ընկալումը,
- ժողովրդագրական ներկային իրավիճակի բարելավումը,
- բարձրագույն կրթության զարգացման տեսանկյունից գիտության, հետազոտության և կրթական գործընթացի միասնացումը,
- երկրի անվտանգության մակարդակի շարունակական բարձրացումը,
- մեր երկրում օրինականության և ժողովրդագրական պակասը, տնտեսության զարգացումը անվտանգային միջավայրով չպայմանավորելը,
- տնտեսության զարգացումը մարդկային կապիտալի վրա խարսխելը, մտավոր կապիտալը որպես ամենամեծ արժեք դիտարկելը:

Վարչապետի պաշտոնակատար գոհինակալությամբ նշեց, որ Ելույթներում և ըննարկման ընթացքում հնչած մտքերի հետ հիմնականում համաձայն է, ինչը հիմք է եղարկացնելու, որ Կառավարության անելիքները համահունչ են հանրային համընդանուր սպասելիքներին և կստանան նրա աջակցությունը:

- Խորհրդաժողովին մասնակցում էին Հայաստանում հայտնի գործարարներ և տնտեսական բնագավառի հիմնախնդիրներին քաջատեղյակ գիտնականներ ու հետազոտողներ, ի՞նչ գնահատական տրվեց ՀՀ տնտեսության ընթացիկ վիճակին:
- Գնահատականները տարբեր էին՝ կախված գեկուցներում արձարձված խնդրու առարկայից, ինչպես նաև երևույթների ներկայացման խորությունից: Որոշ գնահատականներ, բացասական իմաստով, վերաբերում էին Երկրու ձևավորված սահմանադրականության մակարդակին (պրոֆեսոր Յ. Մարգսյան), պետական կառավարման արդյունավետությանը (պրոֆեսոր Ա. Մարկոսյան): ՀՀ քաղաքացիների մեջ մասի կյանքում էական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել, ինչի հետևանքով պահպանվում է բնակչության աղքատության և գործազրկության բարձր մակարդակը (տնտեսագետ Վ. Խաչատրյան): Կարծիք հնչեց, որ համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը բացահայտեց ՀՀ տնտեսական զարգացման կուտակվող խնդիրները և Հայաստանում առկա քաղաքական ճգնաժամի ու հետընտրական ողբերգական զարգացումների ներքո հանգեցրեց տնտեսական խոր անկման (ՀՀ ԿԲ նախկին նախագահ Բ. Ասատրյան): Գնահատական հնչեց նաև ինստիտուցիոնալ վերափոխումների վերաբերյալ. ՀՀ առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ ֆորմալ ինստիտուտների «բրնագրավման» աստիճանը չափազանց բարձր է, ինչի

պարագայում հենց բժնագրավման աստիճանը նվազեցմելուն ուղղված ցանկացած «ճշշո» քաղաքական և տնտեսական վերափոխում իրականում հանգեցնում է հակառակ արդյունքի (արդի. Ռ. Գևորգյան):

Ին խորին համոզմամբ՝ անկախության հոչակումից շուրջ երեք տասնամյակ անց մենք կարող ենք ասել, որ պատասխան չի տրվել հետևյալ հարցին. «Ինչո՞ւ են Հայաստանում (ինչպես նաև հետխորհրդային նյութ երկրներում) շուկայական վերափոխումները հանգեցնել երկրի ապարայունաբերականացմանը, անարդյունավետ և անմրցունակ տնտեսության ձևավորմանը, բնակչության՝ դեպի լավը փոփոխությունների նկատմամբ տցիալական, հորեւտեսական ճնշվածությանը»:

Նշված հարցի պատասխանները, որոնք առաջարկում են ազգային և արտասահմանյան փորձագետները, օգործում են առաջացնում իրենց անհրագործելիությամբ: Նրանց երաշխավորություններն ամբողջ անցումային շըրջանում մնացին անփոփոխ, մինչեւ, իրավիճակը չփոխվեց: Այդ փորձագետները եղել են «շոկային թերապիայի» կողմնակիցներ, ինչը ներառել է հետևյալ հիմնական տարրերը. գների ազատականացում, արտաքին առևտորի և արտարժույթի կուրսի ազատականացում, պայապետականացում և պետական ձեռնարկությունների մասնավորեցում, գնածից զերծ մակրոտնտեսական քաղաքականության իրականացում: Այդ ամենը, ինչպես ենթադրվում էր, բավարար կլիմի մինչև համաշխարհային մակարդակը գների համահավասարեցման և շուկայական հաստատությունների ստեղծման համար, իսկ այնուհետև շուկան ինքը (կամ Սկան Սմիթի «անտեսանելի ծեռքը») կլարզավորի տնտեսական գործընթացները: Մինչեւ, մասնավորեցման, ազատականացման և պայակարգավորման քաղաքականությունների այս հավաքածուն հստակ ցուցադրեց զարգացող աշխարհում աճի կայունացում ապահովելու իր սահմանափակումները:

– **Տնտեսության զարգացման ի՞նչ ուղղություններ շեշտադրվեցին կամ ի՞նչ պատասխաններ տրվեցին մտավորականությանը մշտապես հուզող «ի՞նչ անել» հարցին:**

– Պատասխանները տարբեր էին. սկսած սահմանադրականության ու պետական կառավարման արդյունավետության մակարդակի բարձրացումից, օրենքի գերակայության ու սոցիալական արդարության հաստատումից՝ մինչ նոր սերնդի հնատիտուցիոնալ վերափոխումներն ու հասարակական նոր պայմանագիրը՝ ռիսկերի և հնարավորությունների արդար բաշխմամբ:

– **Հայաստանում գիտելիքահենք տնտեսության կառուցման անհրաժեշտությունը լավագույնս հիմնավորված է Զեր հետազոտություններում, արդյո՞ք շեշտադրվեց այս գաղափարը (կամ Դուք անդրադարձ՞ք):**

– Խորհրդաժողովում արված առաջարկություններն այս կամ այն կերպ առնչվել են այդ երևույթին, սակայն հստակ, ամբողջական ու հայեցակարգային տեսքով՝ ոչ: Ին գեկույցն ունեցել է հետևյալ սկիզբը. «Տնտեսական աճի հնովացիոն բնույթը և մեխանիզմները, ժամանակակից

գիտելիքահենք տնտեսության նպատակները, բովանդակությունը և գործիքները, ի վերջո՝ տնտեսական զարգացման ֆենոմենը հասկանալու բանալին Յոզեֆ Շումանի տերի դասական աշխատությունն է՝ «Տնտեսական զարգացման տեսությունը»: Բազմաթիվ առումներով այն նաև ժամանակակից տնտեսական ճգնաժամի խոր ըմբռնման բանալին է»:

2018 թ. ապրիլի իրադարձությունները թեպետ անվանվում են «հեղափոխություն», այդուհանդերձ, ես հաված եմ անվանել «ֆենոմեն» (հումարեն՝ երևացող, երեւույթ): Ֆենոմենը նաև անսովոր երևույթ է, հազվագյուտ փաստ, այն, ինչը դժվար է ընթառնել: Դուրիհի՞ն է, արդյոք, ընթառնել այն, ինչը տեղի ունեցավ: Անձամբ ինձ ու թերևս շատերի համար՝ ոչ: Սակայն, այն, թե ինչ տնտեսական ու սոցիալական ակնկալիքներով, սպասելիքներով է հասարակությունը գնացել դրան, արդեն իսկ պայմանավորում է «տնտեսական զարգացման հայկական ֆենոմենի» անհրաժեշտությունը: Յիմնվելով մի շարք երկրների հաջողված փորձի վրա՝ իմ գեկույցում կարևորել եմ տնտեսական զարգացման հանդիրը ձևակերպելը և դրա լուծնանը հետամուտ լինելը: Որքանո՞վ է իրատեսական տնտեսական զարգացման հայկական ֆենոմենը: Այնքանով, որքանով կղուսնորվի քաղաքական կամք ու կծավակուվեն առաջընթացի համընդհանուր արժեքներ և հատկապես՝ հասարակական պահանջ: Այդ դեպքում մեծ է պետության, կառավարության դերը: Ըստ եւրյան, խոսքը վերաբերում է զարգացման պետություն ձևավորելուն, որն անհրաժեշտ է հատկապես տնտեսական զարգացման ֆենոմենի առաջացման տեսանկյունից: Զարգացման պետության հայեցակարգային դրույթները են ներկայացրել եմ ՀՊԾ 27-րդ գիտաժողովում (տես ՀՊԾ պաշտոնական կայքում (հետ.)):

– **Ինչպես եք տեսնում արտահերթ խորհրդարանական ընտրություններից հետո ձևավորվելիք նոր Կառավարության և ակադեմիական հանրության հետագա համագործակցությունը:**

– Թեպետ խորհրդաժողովում վարչապետի պաշտոնակատարը կարևորեց նման ձևաչափով հանդիպումները, այդուհանդերձ, կարծում եմ, որ Զեր նշանակությունը անհրաժեշտ է ինստիտուցիոնալացնել: Ընդ որում, դա կարելի է անել երկու փուլով: Նախ ցանկություն և ներուժ ունեցող ակադեմիական շրջանակներից ներկայացուցիչների մի խումք ներգրավվում է նոր Կառավարության ծրագրի հանրության և Ազգային ժողովի հավանությունը ստանալուց հետո, ստեղծվում է վարչապետին կից խորհրդատունների (մի շարք երկրներում դրանք գործում են նախագահին կից և անվանվում են «Տնտեսագետ խորհրդատուններ») խորհուրդ, որտեղ էլ ընդգրկվում են ծրագրի հետինակները: Այդ կառույցի գործառույթները կարելի են սահմանել՝ իհմք ընդունելով միջազգային փորձը և ՀՀ առանձնահատկությունները:

– **Հնորհակալությունը բովանդակաշատ գրույցի համար:**

Զրուցեց Արմինե Վարդանյանը

ՓՈՂԻ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄԱԴՐՈՒՅԹԸՆԵՐԸ ԵՎ ՀՅ ԴՐԱՄԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԱԿԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Արդեն քառորդ դար է, ինչ գործում է ՀՅ դրամը, որի ներդրումն ու գործողությունն անբողջությամբ համընկնում են դրամական ժամանակակից՝ փոխանակային փոխարժեների և բազմաարժութային համակարգի հետ: ՀՅ կենտրոնական բանկը անում է անհրաժեշտը. հետևողականորեն վարում է դրամավարկային քաղաքականություն, հետևում է գների կայունությանը, վճարահաշվարկային համակարգի անխափան գործողությանը, այսօր արդեն շրջանառության մեջ են դրվագ երրորդ սերնդի թղթադրամները և այլն, և այլն: Սակայն, վերլուծելով ՀՅ դրամի գործողության 25-ամյա փորձը, այդուհանդերձ, առաջանում են բազմաթիվ հարցեր, մասնավորապես՝ արդյո՞ք ՀՅ-ում իրականացվող դրամավարկային քաղաքականությունը, այն է՝ փողին արժեքի ամրագրումը, բնել է ՀՅ տնտեսության շահերից և նպաստել մակրոտնտեսական ցուցանիշների քարելավմանը կամ այլ կերպ՝ ի շահ սեփական տնտեսավարողների՝ փոխանակային հարաբերությունների զարգացմանը և, վերջին հաշվով, ազգաբնակչության կյանքի որակի բարձրացմանը: Այս և նման հարցերին պատասխանելու համար ճիշտ կլինի վերլուծել ոչ միայն ՀՅ դրամի գործողության առանձնահատկությունները, այլև հետազոտել փողի տեսական հիմնադրույթները:

Թեև փոխանակային հարաբերություններում մարդիկ փողն օգտագործել են հազարամյակներ առաջ, այդուհանդերձ, առայսօր աշխարհի տնտեսագետները փողի եռթյան վերաբերյալ միասնական մոտեցում չունեն: Փողի ամենատարածված և ամենապարզ բնորոշումը հետևյալն է. «Փող է այն ամենը, ինչը կարելի է օգտագործել որպես վարձան միջոց՝ ապրանքների և ծառայությունների վճարման և պարտավորությունների կատարման դիմաց»: Տնտեսագետներս, ավելի խորը տեսնելով փողի իմաստը, այն բնորոշում ենք որպես համընդհանուր համարժեք, արժեչափ, որը չափում է բոլոր ապրանքների և ծառայությունների արժեքը: Փողի քանակական տեսության ջատագովներն ավելի առաջ անցան՝ փողը նույնացնելով որպես «փողի առաջարկ» և դիտարկելով այն որպես ստանդարտ, որը «չունի ներքին արժեք»:

«Փող» տնտեսական կատեգորիայի և դրա դրսևորման ձևերի ճանաչողության համար նպատակահարմար է ուղղորդվել ինացարանության դիալեկտիկական մեթոդաբանությամբ՝ հետևողականորեն կիրաւելով պատմականի ու տրամաբանականի միասնության, վերլուծության ու համադրության մեթոդները:

Բանն այն է, որ փողի ծագման վերաբերյալ նույնապես գրականության մեջ առկա են տարբեր մոտեցումներ, որոնցից հիմնականները երկուսն են: Ըստ ժամանակագրության՝ առաջինը ձևավորել է այսպես կոչված «ռացիոնալիստական» հայեցակար-

գը, որի հիմքերը դրվել են դեռևս հույն փիլիսոփա Արիստոտելի կողմից: Այդ մոտեցման գաղափարն այն է, որ մարդիկ, ելենով ապրանքների բարտերային փոխանակության խնդիրներից, ստեղծել են փողը, և այն այդպիսին է դարձել ոչ թե տնտեսական բովանդակությանը, այլ օրենքի ուժով, և նույն օրենքի ուժով էլ մարդիկ կարող են չեղարկել այն: Այսօր էլ ռացիոնալիստական մոտեցումը բազմաթիվ կողմնակիցներ ունի, մասնավորապես՝ այն ընկած է փողի քանակական տեսության հիմքում: Իսկ, օրինակ, գերմանացի տնտեսագետ Գ. Կնապը նշում է, որ փողն իր գնողունակությունը ստանում է պետության կողմից: Այսպիսով, ռացիոնալիստական մոտեցումը ժխտում է փողի ապրանքային բնույթը՝ նշելով, որ այն չունի ներքին արժեք:

Փողի ծագման հաջողորդ հիմնական հայեցակարգը էվոլյուցիոն տեսությունն է, որի հիմքերը դրել են ավստրիական դասական դպրոցի ներկայացուցիչներ Կ. Մենգերը և Լ. Միզեսը, որն այնուհետև իր զարգացման գագաթնակետին է հասել Կ. Մարքսի կողմից: Վերջինս, հիմնվելով դեռևս Արիստոտելի առաջ քաշած սկզբունքների վրա, առանձնացրել է 4 հանրահայտ արժեճները, որոնց էվոլյուցիոն զարգացումն էլ հանգեցրել է փողի ծագմանը:

Տետազոտելով այդ երկու հայեցակարգերը, ինչպես նաև մանրամասն քննարկելով արժեճների առանձնահատկությունները՝ կարող ենք պնդել.

առաջին՝ պետք չէ հակադրել կամ էլ առանձնացված քննարկել այդ երկու հայեցակարգերը, ինչպես նաև նախապատվությունը տալ որևէ մեկին, քանի որ դրանք ունեն տրամաբանական փոխապահություն և լրացնում են միմյանց,

Երրորդ՝ համընդհանուր համարժեքային ապրանքները, այդ թվում՝ ոսկին, չի կարելի համարել փող, քանի որ դրանք, ճիշտ են, արժեքում են փոխանակվող ապրանքները, սակայն չեն չափում դրանց արժեքը, այսինքն՝ արժեչափ չեն,

Երրորդ՝ թեև Մարքսը համընդհանուր համարժեքի և փողային արժեճների միջև էական տարրերություններ չի բերում և բովանդակային առումով դրանք գրեթե նույն է դիտարկում, այդուհանդերձ,

Երկու արժեքների միջև առկա են բովանդակային խորը տարրերություններ: Առաջին՝ համընդիանուր համարժեք ապրանքները, այդ բվում՝ ոսկին, ունեն իրենց սեփական կամ, այլ կերպ ասած, ներքին արժեքը, երկրորդ՝ դրանք պատկանում են ապրանքների աշխարհին և կարող են գտնվել հավասարության երկու կողմում էլ՝ ինչպես համարժեքի, այնպես էլ՝ հարաբերական ձևերում:

Հորրորդ՝ ռացիոնալիստական հայեցակարգը չի անդրադանում փողի արժեքի տնտեսական բովանդակությանը և բավարարվում է միայն նրանով, որ փողի գնողունակ ուժը (Ենթադրվում է արժեքը) սահմանվում է պետության կողմից՝ օրենքով, մինչդեռ, «Էվույուցիոն» հայեցակարգն ամրողությամբ նվիրված է արժեքի և դրա դրսորնան ձևերի բացահայտմանը:

Ամփոփելով փողի ծագման հայեցակարգերը և հիմնվելով կատարված եզրահանգումների և հատկապես վերջինի վրա՝ կարող ենք պնդել, որ փողը ունի երկու կարևոր առանձնահատկություն կամ այլ կերպ՝ երկակի հատկություն: Մի կողմից այն արժեչափ է, համընդիանուր համարժեք, ստանդարտ, որի միջոցով հնարավոր է չափել ապրանքների, ծառայությունների, ինչպես նաև մարդկային գործունեության բոլոր արդյունքների արժեքն ու արժևորել դրանք, իսկ մյուս կողմից, թեև ներքին արժեք չունի, այնուհանդերձ կրում է որոշակի արժեք՝ արժեկրող է:

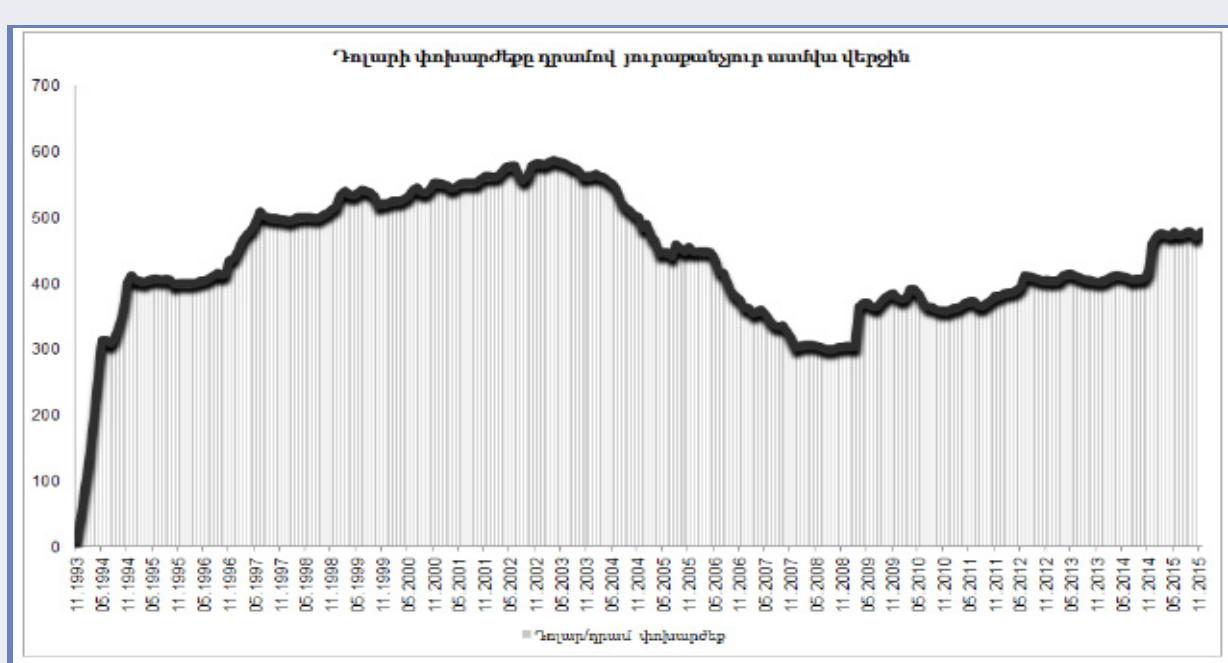
Նշենք նաև, որ փողի այդ երկակի հատկությունը նկատել են նաև մի շարք անվանի տնտեսագետ-

ներ: Մասնավորապես, Ու.Պետին նշում է, որ արժեք է ստեղծում միայն ոսկու և արծաթի վրա կատարած աշխատանքը, իսկ մյուս ապրանքները արժեք են ձեռք բերում կամ արժեքային գնահատական են ստանում, երբ փոխանակվում են դրանց հետ: Մաքսյան տեսությունը փողի երթյունը քընարկում է երկու տեսանկյունից՝ մի կողմից՝ փողը որպես շրջանառության միջոց, մյուս կողմից՝ որպես կապիտալ: Իսկ, օրինակ, Զ. Քեյնսը փողը դիտարկում է ոչ միայն որպես շրջանառության միջոց, այլ նաև որպես հարստության պաշար, իսկ անորոշության պայմաններում՝ որպես տնտեսական տատանումներից պաշտպանվելու միջոց: Նույն կարծիքին է նաև Ժամանակակից տնտեսագետ Մ. Ֆրիդմենը՝ նշելով. «Տնտեսական միավորների համար փողը հարստության տիրապետման ձևերից մեկն է»:

Այսպիսով, փողը և արժեչափ է, և արժեկրող, վերջինս էլ դրան դարձնում է թե՝ ֆինանս, թե՝ կապիտալ, թե՝ կուտակման միջոց և թե հարստություն: Թեև ներկայում դրանավարկային քաղաքականությունն ամբողջ աշխարհում առանձնանում է ամենատարբեր ձևերով, նպատակադրումներով և գործիքներով, այդուհանդերձ, դրա տնտեսագիտական բովանդակությունը փողին արժեքի ամրագրումն է:

Այժմ վերլուծենք անցած ժամանակաշրջանում ԱՄՍ դոլար - ՀՀ դրամ փոխարժեքային տատանումները:

Ելնելով գծապատկերի վերլուծությունից, չափ-

Գծապատկեր 1. Դոլար - դրամ փոխարժեքի վարքագիծը 1993-2015 թթ.

2016–2018 թթ. նույն ժամանակահատվածում դոլար - դրամ փոխարժեքը կազմել է՝ 31.01.2016՝ 486.04, 30.06.2016՝ 477.53, 31.01.2017՝ 486.01, 30.06.2017՝ 481.52, 31.01.2018՝ 482.40, 30.06.2018՝ 482.62 դրամ, որը շարունակվել է նույն հետագծով:

Փոխարժեքային փաստացի բարձրակետերը (պիկերը) գծապատկերում հստակորեն նշված չեն:

րադառնալով նույնիսկ դոլար-դրամ փոխարժեքի ճանրամասներին՝ հետագծում կարելի է առանձնացնել չորս հիմնական հատված՝ ա) 1993 թ. նոյեմբերի 22-ից մինչև 1994 թ. նոյեմբերը, բ) 1994 թ. նոյեմբերից մինչև 2003 թ. մայիսը, գ) 2003 թ. մայիսից մինչև 2009 թ. մայիսը և դ) 2009 թ. մայիսից առաջոր: Ինչպես տեսնում ենք, բ-ն և դ-ն, ըստ ուղղվածության և հետագի մակարդակի, ունեն գործեք միևնույն միտումները: Առաջ անցնելով Շշենք, որ, մեր կարծիքով, դրանք այս ոլորտում ՀՀ ԿԲ գործունեության լավագույն արդյունքներն են, ինչը չի կարելի ասել ա) և գ) հատվածների մասին:

Առաջին, փոխարժեքի փոփոխությունը ՀՀ դրամի ներդրումից մինչև 1994 թ. նոյեմբեր ամիսը բացասական էր ոչ այն առումով, որ տեղի էր ունենում դրամի արժեզրկում, այլ, որ 1994 թ. մայիսից կտրուկ սկսովեց փոխարժեքի մակարդակը՝ խիստ բացասաբար անդրադառնալով ինչպես ամբողջ ֆինանսական համակարգի կայունության, այնպես էլ տնտեսավարող անձանց ու ֆինանսական ինստիտուտների վրա: Բան այն է, որ դեռևս 1990 թվականից սկսած՝ ԽՄՀՄ ռուբլու, այնուհետև այդ ժամանակահատվածում ՀՀ դրամի արժեզրկումը տնտեսավարող անձանց շրջանում ձևավորել էր որոշակի սպասումներ, նրանք վերցրել էին համապատասխան տոկոսադրույթով վարկեր, հավաքագրել ավանդներ և այլն: Հետևանքը եղավ այն, որ բազմաթիվ տնտեսավարողներ, այդ թվում ֆինանսական ինստիտուտներ, սնանկացան ֆինանսական համակարգի անկայունության պատճառով: ՀՀ ԿԲ-ն, մեր կարծիքով, պարտավոր էր ապահովել փոխարժեքի կայունությունը՝ առանց ննանց ցնցումների:

ՀՀ տնտեսության վրա ՀՀ ԿԲ դրամավարկային քաղաքականության բացասական երկրորդ ազդեցությունը դրամի արժեսրման ժամանակահատվածում էր. 2003 թ. մարտին փոխարժեքը 591,7-ից նվազեց գորեք 2 անգամ՝ 2008 թ. օգոստոսին դառնալով 300,7 դրամ դոլարի նկատմամբ: Հանրահայտ է, որ եթե ՀՀ դրամն արժեսրվում է դոլարի նկատմամբ, ապա ներմուծողները առավելություն են ստանում արտահանողների նկատմամբ, այլ կերպ սասած՝ հավասար պայմաններում ներմուծողն ստանում է շահույթ, իսկ արտահանողը կրում է վնաս: Որպես հետևանք՝ ՀՀ-ում զարգացավ ներմուծունքը, իր բացասական ազդեցությունը բողեք նաև ՀՀ վճարային հաշվեկշիր ընթացիկ հաշվի վրա, որն այդ տարիներին համապատասխանորեն կազմել է -547,9, -645,2, -782,6, -1035,3, -1906,8 և -3127,5 մլն ԱՄՆ դոլար: Ակնհայտ է, որ ննանց քաղաքականությունը խիստ բացասաբար է անդրադառներ բին արտադրողների մրցունակության վրա:

Ծնորհավորելով ՀՀ դրամի ներդրման և գործողության քառորդ դարը՝ պետք է ակնկալել, որ այսուհետև այն կիսրանի ներքին արտադրողներին, կրաքրացնի արտահանողների մրցունակությունը և կճապատի արտահանման բաժնի ավելացմանը վճարային հաշվեկշռում:

ԱՇԽՍ ՍԱԼՆԱԶԱՐՅԱՆ

ՀՊՏՀ ֆինանսների ամբիոնի վարիչ,
տ.գ.դ., պրոֆեսոր

2018 թ. նոյեմբերի 22-ին ՀՀ կենտրոնական բանկը, ՀՀ դրամի 25-ամյակի առիթով, սկսեց աստիճանաբար շրջանառության մեջ դնել երրորդ սերնդի ՀՀ նոր թղթադրամները, որոնցում ներդրվել են արդիական պաշտպանական տեխնոլոգիաների լավագույն նվազումները:

1.000 դրամ անվանական արժեքով թղթադրամը՝ Պարույր Սևակի պատկերով է, 2.000-ը՝ Տիգրան Պետրոսանի, 5.000-ը՝ Վիլյամ Սարոյանի, 10.000-ը՝ Կոմիտասի, 20.000-ը՝ Դով-հաննես Այվազովսկու, 50.000-ը՝ Սուլը Գրիգոր Լուսավորչի:

Թղթադրամների դիմերեսին նրանց դիմապատկերն է, պատկերներ ու խորհրդանշներ նրանց ստեղծագործություններից, իսկ դարձերեսին՝ հատված հուշարձանից, նրանց նվիրված թանգարաններից և շենք-շինություններից:

Դրամի հոբելյանի առիթով հատվել է նաև 5000 դրամանոց արծաթյա հուշադրամ:

ՀՊՏՀ ՌԱՍԱՆՈՂՆԵՐԸ՝ ՄԻՋԱՋԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԱԳԻՒԹԱԿԱՆ ԻԱՐԺԱԿՈՒՄ

«Եվրասիական շաբաթ» ամենամյա ցուցահանդեսային համաժողովն այս տարի տեղի է ունեցել Երևանում, հոկտեմբերի 22-24-ը: Միջոցառման շրջանակում անցկացվել են ինտերակտիվ հարցումներ, շնորհանդեսներ, ԵԱՏՄ-ի արտահաննան և կողպերացման ներուժի ցուցահանդես, կրթական նախաշրջաններ և քիզնես-դասընթացներ:

Հոկտեմբերի 24-ին «Մտագրոհ ԵԱՏՄ ապագան երիտասարդության աչքերով» խորագրով կրթական նախարարչական ամբիոն տրամադրեց ապագա տնտեսագետներին, միջազգայնագետներին խօստանալով լսել և խրախուսել ԵԱՏՄ հեռանկարը հարցուացնող ուսանողական գաղափարները: Միջոցառումը համակարգում էր Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնը: Մասնակցում էին ուսանողներ ՀՊՏՀ-ից, Հայ-ռուսական համալսարանից, Գ. Պլեխանովի անվան Ռուսաստանի տնտեսագիտական համալսարանի Երևանյան մասնաճյուղից, ԵԱՏՄ այլ երկրներից, Եվրասիական ինտեգրման ոլորտի երիտասարդ փորձագետներ, ինչպես նաև՝ մեր համալսարանի միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Դիանա Գալոյանը, նույն ամբիոնի պրոֆեսոր Դավիթ Շահվերդյանը, ասիստենտներ Կարմեն Գրիգորյանը, Աննա Փախլյանը, Ալբերտ Հայրապետյանը, «Ամբերդ» հետազոտական կենտրոնի տնօրեն, դոցենտ Արմեն Գրիգորյանը, ուսումնական բաժնի պետ, դոցենտ Աղավիշի Շակորյանը, մակրոէկոնոմիկայի ամբիոնի վարիչի պաշտոնակատար, դոցենտ Կարեն Շակորյանը: Նրանք բացումն ազդարարեցին Աղավիշի Շակորյանը, բանախոս փորձագետները՝ Ղրղզստանի առևտրա-արդյունաբերական պալատի արդյունաբերական քաղաքականության, արտահաննան և ենթակառուցվածքների կոմիտեի ղեկավար Կուրատելի Ռախիմովը, ԵԱՏՄ արձանագրային և կազմակերպական ապահովման վերլուծական բաժնի ղեկավար Վիկտոր Հայմանտովը և «Տնտեսագիտության բարձրագույն դպրոց» ազգային հետազոտական համալսարանի Եվրասիական և միջազգային համալիր հետազոտությունների կենտրոնի Եվրասիական բաժնի տնօրեն Քրիստոֆեր Կոֆները: Նրանց գլխավոր ուղերձն այն էր, որ միջազնական տնտեսական համագործակցությունը սերտացնելու խնդրով շահագրգիռ կողմերը միության կայուն աճի համար էական են համարում նորաստեղծ, առաջադեմ, քննադատ ու վերլուծող երիտասարդների դերը: Ուսանողներին ուղղված հորդորը մեկն էր՝ ակտիվ ու անկաշկանդ բանավիճել, արտահայտվել:

Մրցույթի ընթացքում մասնակիցները բաժանվե-

ցին թիմերի, յուրաքանչյուրում աշխատում էր մեկ փորձագետ: ՀՊՏՀ փորձագետներն էին Դիանա Գալոյանը, Դավիթ Շահվերդյանը, Արմեն Գրիգորյանը: Խմբերին առաջադրված էր պատկերագրել ԵԱՏՄ հեռանկարի սեփական կանխատեսումները, ցանկությունները ու առաջարկությունները, ապա հիմնավորել և պաշտպանել դրանք: Ընդհանուր առնամբ, ԵԱՏՄ-ն ներկայացվում էր որպես կառույց, որն ունի աշխարհագրական լայն ընդգրկում, անդամ երկրների տնտեսական, առևտրաշրջանառության մեջ ներուժ, որը պետք է արդյունավետ կեր-

պով գործի դրվի: Ուշագրավ է, որ հատկապես ՀՊՏՀ-ականները շեշտադրում էին՝ տնտեսական ինտեգրման գործընթացներում չպետք է խախտվի ազգային դիմագիծը:

Նախագծերի կիրառական նշանակությունը, բովանդակությունը և թարմ գաղափարները հաշվի առնելով՝ մրցատյանը լավագույնը ճանաչեց 2 աշխատանք՝ ՀՊՏՀ և Պլեխանովի անվան Ռուսաստանի տնտեսագիտական համալսարանի Երևանյան մասնաճյուղի համատեղ թիմինը և Հայ-ռուսական համալսարանի ուսանողներինը: Հաղորդները պարզաբանվեցին հավաստագրերով և ստացան Եվրասիական համաժողովում փորձառելու հրավեր:

Թե երիտասարդների նորաստեղծական ու առաջադեմ գաղափարները որքանով կիրառություն կգտնեն, ցույց կտա ժամանակը, սակայն հստակ է՝ համալսարանականների համար այս միջոցառումը մասնագիտական բարենպաստ միջավայր էր, բաց հարթակ, որ հնարավորություն տվեց սեփական մտորումները բարձրածայնելու, միմյանց ունկնդրելու և բանավիճելու: Ըստ Էնթրյան, միջազգային լսարանում ապագա տնտեսագետները առաջին անգամ հանդես եկան որպես փորձագետ:

Միջոցառումը հետադարձ հայացքով արժևորելու, ինչո՞ւ չէ, նաև ճամանակից երիտասարդների տնտեսագիտական մտածողությունը, վերլուծական կարողությունները զնահատելու համար «Տնտեսագետը» դիմել է ՀՊՏՀ փորձագիտական խմբին՝ Դիմանա Գալոյանին, Դավիթ Հախվերդյանին, Արմեն Գրիգորյանին:

Արմեն Գրիգորյան

Նոր ու պրազմատիկ սերունդ ուսեւը

Ակներն են, որ անկախությունից ի վեր հասակ է առել հայի մի սերունդ, որը հոգեբանական կախվածություն չունի Կենտրոնից (Սուկվայից) և, ԵԱՏՄ անդամակցության հետ կապված, հստակ դիրքորոշում ունի՝ պետք է համագործակցենք՝ ցույց տալով մեր ուժը, հենվելով մեր առանձնահատկությունների վրա: Ընդհանուր առմանք, բոլորը ԵԱՏՄ ապագան տեսնում էին զուտ տնտեսական ծևաչափում առանցքում դնելով կոռավերացիոն, փոխադարձ առևտուի զարգացման խնդիրը: Սա նշանակում է, որ ուսանողները պրազմատիկ են, գործնական դաշտում են փնտրում կառուցյան մեր անդամակցությանն առնչվող հարցերի պատասխանները:

Դավիթ Հախվերդյան

Մշակութային ինտեգրմանը նպաստելով

«Եվրասիական շաբաթ»-ի շրջանակում ուսանողության ներգրավումը պարունակում էր մի շարք դրական ազդակներ, որոնցից արժանահիշատակ են հետևյալները. նախ, շատ կարևոր էր, որ ուսանողներն իրենց հատկացված կարծ ժամանակահատվածում կարողանային (համենայն դեպքում՝ փորձենի) աշխատել թիմում, գեներացնեն իրենց գաղափարները: Երկրորդ, բացի գաղափարների առաջադրումից, անհրաժեշտություն կար կատարելու այսպես կոչված գտնան գործընթաց և հրապարակելու առավել դիպուկ ու հաջողված մտքերը: Եվ վերջապես, հավաքը նպաստեց մշակութային ինտեգրմանը, միջանձնային հարաբերությունների զարգացմանը և երիտասարդների միջև հետագա կապերի անբարդմանը: Ընդհանուր առմանք, միջոցառումը համարում եմ գովելի, և հնարավորության դեպքում՝ ցանկալի է, որ շարունակական լինի:

Դիմանա Գալոյան

Առաջընթացի ճանապարհին բոլորս պետք է քայլենք մեկ ուղով

Կարծում ենք՝ Հայաստանի համար տարածաշրջանային ինտեգրումն այլընտրանք չունի. պետք է հարևան երկրների հետ խորը տնտեսական կապեր ստեղծենք: Միանշանակ, այս միջոցառմանը ուսանողների մասնակցությունը կարևոր էր: Նախ, նրանք ավելի խորանուխ եղան տարածաշրջանային ինտեգրում երևույթի էռերյան մեջ, բացի դրանից,

մեզ համար որոշակի դարձավ, թե ինչպիսին է ԵԱՏՄ ապագան երիտասարդների աչքերով: Ուսանողները շատ ճիշտ նկատեցին, որ տնտեսական ինտեգրումը չպետք է կասկածի տակ դնի մեր անկախությունը: Բոլորն էին կողմ այս միության կազմում հարաբերությունների ընդլայնմանը, և հետաքրքիր է, որ իմ խնդիր ուսանողները ԵԱՏՄ տեսլականը պատկերել էին նավի տեսքով, որով ցանկանում էին ցույց տալ, որ անդամ-երկրները, առաջ շարժվելիս, պետք է նայեն մեկ՝ զուտ տնտեսական զարգացման ուղղությամբ: Ընդգծվում էր նաև ժողովուրդների փոխվատահության անհրաժեշտությունը:

ՆԱԽԵ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ

ԴԱՆԻԵԼ ԲԵԿ-ՓԻՐՈՒՄՅԱՆ

1918 թվականի մայիսն ամենաբախտորշ ժամանակաշրջանն էր հայ ժողովրդի հանրա, քանի որ արևելահայության գլխին ևս կախված էր Ֆիզիկական ոչնչացման վտանգը: Հայ ժողովրդը, համախմբելով իր ուժերը Սարդարապատում, Բաշ-Ապարանում և Ղարաքիլիսայում, գոյանարտի ելավու ու ջախճախեց իր դարավոր թշնամ՝ բուրքական զորքը, պատմական հայրենիքի մի անկյունում պահպեց հայության ապահովեց հայության ապահովությունը: Անգամ հատելի է հատկապես Սարդարապատի հերոսամարտը, քանի որ Սարդարապատի ուղղությամբ բուրքական բանակը սպառնում էր Արևելահայաստանի սրտին՝ Երևանին: Հարկ է նշել, որ դարեր շարունակ հայերի և բուրքերի՝ կողը-կողը ապրելու ժամանակահատվածում Սարդարապատի հերոսամարտն առաջին հանդիպական մարտն էր հայկական և բուրքական բանակների միջև: Մինչ այս մղվել է ին բազում ֆիդայական մարտեր, բայց որպես դեմ-դիմաց բաց ճակատամարտ՝ սա առաջինն էր: Վերլուծելով մայիսյան հերոսամարտերին նախորդած մի քանի տարիների հրադարձություններ՝ հայ ժողովրդը գիտակցում էր, որ դատապարտված է ոչնչացման և կարծես փրկության, առավել ևս ճակատամարտերում հաղթանակների որևէ հնարավորություն և կույս չուներ: Բայց հաղթանակները եղան, և այդ հաղթանակներով կերտվեց մեր ապազան: Ծնվեց Հայաստանի առաջին հանրապետությունը: Պատմական հայրենիքի տարածքում, հարյուրամյակներ պետականագործ գոյությունից հետո, հայ ժողովրդը շտկեց իր մեջքը, հարեց թշնամուն և պետականությունը կերտեց:

Սարդարապատի հաղթանակը մեծապես կապված է նաև Երկու նավան հետ՝ հայկական կորպուսի սպառներ Դանիել և Պողոս Բեկ-Փիրումյանների: Պատվիր անցնելով իրենց կյանքի ուղին՝ նրանք Սարդարապատում գրեթե միաժամանակ ողբերգական վախճան ունեցան:

Շարունակելով իրագործել Ենվերի նվաճողական ծրագիր՝ Յաղուր Ծերի փաշան, «Կարս» զորախումբը բաժանելով 4 մասի, խնդիր դրեց նվաճել ոչ միայն Արևելյան Հայաստանը, այլև ամբողջ Ասորկովկասը: Նրա բանակի 3-րդ և 4-րդ զորախումբերը, որոնց մեջ մտնում էին 1-ին բանակային կորպուսի 9-րդ և 36-րդ հետևակային դիվիզիաները՝ ուժեղացված տեղական մահմեդական բաշիրողությունով, խնդիր ունեին Սարդարապատի և Աշտարակի կողմերից ներխուժել Երևան, գրավել արևելահայության վարչական կենտրոնը և աշխարհի քարտեզի ջնջել Հայաստան անունը: Թուրքական հարձակման պատճառով ռազմական դրություն հաստատվեց հայոց զորքի ճերթին մնացած տարածքներում: Թուրքերի հարձակման հետևանքով ուժեղացվել էր փախստականների հոսքը դեպի Երևան: Էջմիածին Մայր տաճարի շրջակայքում առաջացել էր փախստականների զանգվածային կուտակում, նույնիսկ Էջմիածին շրջանի բնակչներն էին շարժվում Երևան: Հայ ժողովրդը հայտնվել էր իր բազմադարյան դառն ու դժվար ճանապարհի ամենաաղետալի կետությունը: Ի՞նչ պետք է աներ բոլոր բարեկամներից մերժված և թշնամիների ողորմածությանը թողնված մի ժողովուրդ, որը ցեղասպանության ենթակված, արյունաքան, հյուծված ու անօգնական էր: Հայկական զորքերի գիշավոր հրամանատար, գեներալ-լեյտենանտ Թովման Նազարեկյանը և Երևանյան զորամասի հրամանատար, գեներալ-մայոր Մովսես Միլիկյանը, հետագա

դիմադրությունը համարելով անօգուտ ու կործանարար, հաշտվել էին զենքերը վայր դնելու մտքի հետ: Սակայն այդ պայմաններում, ընդհանուր խուճապի ծանր մթնոլորտում կային մարդիկ, որոնք հավատում էին հրաշքին: Նման անհատներից էր Սարդարապատյան ռազմաճակատի հրամանատարը Դանիել Բեկ-Փիրումյանը: Նա ծնվել է 1861 թվականի նոյեմբերի 22-ին Արցախի Խաչեն գավառի (Անդրկայսի Սպետրանի շրջանի) Նախիջևանիկ գյուղում: Նախնական կրթությունը ստացել է հայրենի գյուղի ծխական դպրոցում, ավարտել է Շուշիի քաղաքային ուսումնարանը: 20 տարեկանում զինվորական ծառայության է անցել Երևանյան 13-րդ լեյ-գվարոհիական գրնդում: Այնուհետև նրան գործուղում են Թիֆլիսի հետևակային յունկերական ուսումնարան, որտեղ Երկու տարի ստորեկելուց հետո փոխարապորչչիկ զինվորական կոչումով տեղափոխվելում է Օրամեներապումի սպայական հրաձգային դպրոց, որը փոխանողապետի զինվորական կյունումով ավարտում է Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրենին՝ 1913 թ.: Դեռևս 1888 թ. Դանիել Բեկ-Փիրումյանը ստանում է պորուչիկի, 1900 թ.՝ կապիտանի զինվորական կյունում: Խել Առաջին աշխարհամարտը դիմավորում է փոխանողապետի կյունումով և գնդի հրամանատարի պաշտոնով: Պատերազմի հենց սկզբից ռուսական բանակի կազմում նա կորվում է Կովկասյան ռազմաճակատում՝ աչքի ընկնելով բազում մարտական գործուղություններում: Ուսւական Գլխավոր շտաբը բարձր է գնահատել փոխանողապետ Բեկ-Փիրումյանի ծառայություններն ու նրան պարզաբանել շրանշաներով, ինչպես նաև Գեղրդիկյան անվանական գենքով: 1917 թ. Դանիել Բեկ-Փիրումյանն արդեն ռուսական բանակի գնդապետ էր:

1918-ի մայիսյան օրիհասական ժամին հենց Դանիել Բեկ-Փիրումյանը պետք է վճռական հարվածող հայությանը փրկեր կերպարական կործանումից: Թուրքական բանակը սպառնում էր Երևանին: Արամ Մանուկյանը, համախմբելով Արարատյան երկրում գտնվող ուժերը, որոշեց հենց Սարդարապատում կանգնեցնել թշնամու առաջադառումը: Եթ Սարդարապատի ճակատամարտի հրամանատար նշանակվեց գնդապետ Դանիել Բեկ-Փիրումյանը: Նա թուրքական լավ զինված գերակա ուժերի դեմ իր տրամադրության տակ ուներ 9000 կրվող՝ 8500 հայ և 500 եղդի: Հայոց զինուժը կազմված էր Հայկական կորպուսի մարտիկներից և ռուսական բանակի նախկին հայ զինվորականներից: Կազմալուծված, պարտվողի հոգեբանությամբ, Արևմտյան Հայաստանից նահանջած այս զորախումբին անվան հարկավոր էր ոփի ու հավատ ներշնչել, ապա և մարտի առաջնորդել, ինչը հրաշալի կատարեց ռազմաճակատի հրամանատարը: Սարդարապատի զորախումբի հարկածային կուրպական գլխավոր հարվածային նախածային եղանակությունը: Պատերազմի հայությանը գլխավոր հարվածային ուժը արցախցիներից կազմված մահապարտների 5-րդ գունդն էր, որի հրամանատարը Դանիել Բեկ-Փիրումյանի հորեղբոր որդի Պողոս Բեկ-Փիրումյան էր: Եջմիածին ճեմարանի տեսուչ և հայտնի հայագետ Գարեգին Շովեսփյանն այգաբացին ելույր էր ունեցել 5-րդ գունդի զինվորների առջև և այն անվանակոչել «Մահապարտների գունդ»: Դանիել Բեկ-Փիրումյանը մարտազնին մշակեց մարտի ծրագիրն ու փայլում իրականացրեց այն: Որպես Երևանյան զորամասի հրամանատարի տեղակալ, Սարդարապատյան ջոկատի գլուխ անցած, նա հայտարարեց: «Մենք պետք է կանգնեցնենք բոլոր բռնագրավիշների առաջխաղացումը, հակառակ դեպքում բոլոր նրանք մեր դիակների վրայով հասնեն Եջմիածինին Երևան»:

1918 թ. մայիսի 22-ի առաջասպառ ծախ թևից անընդհատ ունբակոծությամբ շշմեցրած բուրքերի դեմ շարժվեցին Սահապարտների գունդն ու Պերեկոյստովի պարտիզանները: Բաց դաշտում դիմադրության չսպասող բուրքերը կոտորվեցին այդ անսպասելի հարվածներից: Թշնամին խուժապահար փախչում էր ոտնակոտ անելով

Միմյանց: Այդպես էլ թուրք հրամանատարությունը մինչև երեկո չկարողացավ վերաբասավորել իր գործը և դիմադրել հայ վրիժառուներին: Հայկական ուժերը նախ կասեցին թշնամու առաջխաղացումը, ապա հուժկու հարվածով ջախչախելով՝ փախուստի մատնեցին: Տաղանդավոր հրամանատարը, անձանք նետվելով մարտի, ոգևորեց իր զինվորներին և անձնական սիրանքով օրինակ ծառայեց: Գնդապետ Դանիել Բեկ-Փիրումյանի՝ ոյուցանամարտի ամենաարժանավոր հերոսներից մեկի հրամանատարությամբ գործող Սարդարապատի ջոկատի գորդերը՝ 5-րդ կանավորական գունդը, կանավորական և աշխարհազորային ջոկատները՝ գնդապետ Պողոս Բեկ-Փիրումյանի հրամանատարությամբ, գնդապետ Պերեկրյոստովի ղեկավարած պարտիզանական հետևակային գունդը, Ձեյրունյան հեծյալ գունդը, հարձակման անցնելով, ազատագրեցին Արշալույս (Քյորփալու), Արմավիր, Եղեգնուտ (Ղամշլու), Ուշան, Բաշ-Խոշաք, Կոշ գյուղերը, Սարդարապատ կայարանը և գյուղը: Մայիսի 22-ից հետո գեներալ Սիլիկյանը մշակեց թուրքերի շրջապատման և ոչնչացման նոր ծրագիր, հաջորդ օրը Սարդարապատի և հգդիրի ջոկատները միավորվեցին գնդապետ Դանիել Բեկ-Փիրումյանի ընդհանուր հրամանատարության ներքո: Վճռական մարտը պետք է տեղի ունենար մայիսի 26-ին՝ Ավարայրի ճակատամարտի օրը: Այդ զուգադիպությունը առաջինը զարմացրել էր զորավար Փիրումյանին համոզելով, որ Աստծու մատն է խառնված: Սասիսների առջև դիմավորելով լուսաբացը՝ նա Բարձրյալից խնդրել էր միայն մեկ բան, որ իր զինվորների վրա թևածեն Ավարայրի ճակատամարտի սուրբ հոգիները: Զորամասի շտարի պետ Ալեքսանդր Շնեուրը այդ առիթով իր հուշերում գրել է, թե զիշերը, երբ ծրագրում էին առավոտյան մարտը, Փիրումյանը հեռախոսով դիմել է գեներալ Սիլիկյանին՝ խնդրելով իր տրամադրության տակ դնել խզնառովի ջոկատը՝ կարապետ Հասան-Փաշայանի հրամանատարությամբ, որը բավականին հեռու էր: Գնդապետ Փիրումյանի հրամանով Հասան Փաշայանի հրետանային մարտկոցը, աջից շրջանց կատարելով, հաջորդ օրը հայտնվել էր թշնամու թիկունքում: Նրա խնդիրն էր հրետանային անսպասելի համազրկով խուճապ առաջացնել թշնամու զորակարգերում և հարվածել նահանջող թշնամուն: Նույն օրը ճակատամարտի մասնակից, Սարդարապատի զորախմբի շտարի պետ Ա. Շնեուրը իր հիշողություններում գրել է, որ Բեկ-Փիրումյանը մարտի թեժ պահին իրեն է հանձնել կովի ղեկավարությունը. «Կապիտան՝ Դուք արդեն գիտեք ամեն ինչ, կրիկը վարեցեք այնպես, ինչպես որ մենք որոշել ենք»: Իսկ ինքը մեկնում է դեպի կրվողների շղթան: Այնուհետև շտարի աշտարակից մարտը դիտող Շնեուրը իր հրամանատարին տեսնում է զորքի առջևից, ծերմակ նժոյնի վրա դեպի թուրքերի առաջապահ դիրքերը սլանալիս: Դա սարսափ, խուճապ է առաջացնում թշնամու բանակում, թիկունքից էլ խզնառուցան գնդի հրանողներն էին որոտում նրանց դիրքերի երկարությամբ մաս տարածելով: Շնեուրը հիշում է. «Թուրքերը փախուստի են դիմում լրելով իրենց ռազմամթերքը, պաշարակիր սայլերը, իրենց վիրավորներին ու սպանվածներին»:

Վճռական ճակատամարտում փայլեց Դանիել Բեկ-Փիրումյանի զորավարական ճկուն տաղանդը: Թշնամին խայտառակ պարտություն էր կրել Սարդարապատում և փախչում էր: Մայիսի 26-ից սկսած հայոց զորքն ու աշխարհազորային ջոկատները հետապնդում էին դեպի Ալեքսանդրապոլ նահանջող թուրքական զորքերին:

Սարդարապատը վճռեց հայ ժողովրդի բախսութ: Զևս վորվեց Հայաստանի առաջին հանրապետությունը, և Դանիել Բեկ-Փիրումյանը ծառայության անցավ բանակում՝ դառնալով առաջին բրիգադի հրամանատարը: Նրան շնորհվեց գեներալ-մայորի, իսկ 1919 թ.՝ գեներալ-լեյտենանտի զինվորական կոչում: Միաժամանակ Դանիել Բեկ-Փիրումյանը նշանակվում է Կարսի զինվորական պարետ: Սակայն զինվորական կարիերայի ավարտը

դրամատիկ էր հերոսի համար. ավտովթարի հետևանքով կոտրում է ոտքը՝ երկար ժամանակ գամկելով անկողնուն: 1920 թ. աշնանը Ակսլեց թուրք-հայկական պատերազմը: Յա Կոնունիստները, դավաճանելով ազգային պետականությանը, թուրքերի օգտին թիկունքում տարվող աշխատանքներով կազմալուծել էին հայոց բանակն ու նրա ռազմնանակությունը, իսկ երկրի դաշնակցական հշխանություններն անկարող էին այլևս տիրապետել հրավիճակին: Չնայած Կարսն ապահովված էր ռազմանթերքով, պարենով, սակայն բարոյալքված հայոց բանակը գրեթե առանց փամփուշտ արձակելու՝ փախուստի դիմեց: Թշնամին գրավեց քաղաքը, և Դանիել Բեկ-Փիրումյանը գերի ընկապ: Թուրքերը խնայեցին իրենց բանակը Սարդարապատում ջախչախսած հայ հերոսին, սակայն նրան 1921 թ., Ալեքսանդր Մյասնիկյանի միջամտությամբ, Ալեքսանդրապոլում հանձնեցին ռուսական 11-րդ Կարմիր բանակի հրամանատարությանը: Եվ Սարդարապատի հերոսը հայ բոլշևիկների ծեռքով 1921 թ. գնդակահարվեց Ղարաբիլսա-Դիլիջան ճանապարհին: Դանիել Բեկ-Փիրումյանի զինվորները կարողանում են հերոսի դիմումի գաղտնի տեղափոխել Կաղարշապատ և հողին հանձնել Սուլը Գյայան եկեղեցու բակում:

Մեր ժողովրդի պատմությունը հավերժ ու անդադրում պայքարի պատմություն է: Անկախության ճանապարհին քանի ու քանի անգամ ենք դեմ առել պատերազմների, բայց թե՝ հաղթանակների, թե՝ պարտությունների պարագայում չենք կորցնել ազգային ինքնությունն ու անկախության գգումը: Ամեն անգամ, երբ մեր ժողովրդի առջև ծառացել է պատերազմի վտանգը, ոտքի են կանգնել հայազգի քաջարի զավակները՝ մի ձեռքում՝ սուր, մյուտում՝ խաչ, իսկ սրտում՝ հայրենիքի հանդեպ սերը: Ամեն անգամ մեզ օգնել է միասնականությունն ու հավատը, հավատը Աստծու և սեփական ուժերի նկատմամբ: Պատմության քառուղիներում մենք գրեթե միշտ զիշել ենք թշնամուն ռազմատեսնիկայով և թվաքանակով, բայց հաղթել ենք, հաղթում ենք և միշտ ենք հաղթելու:

1918 թ. մայիսան հերոսամարտերը մեր պատմության փառապանծ էջերից են: Դրանցով հայ ժողովուրդը նվաճեց ապարելու և հարատելու իր իրավունքը: Սարդարապատում, Բաշ-Ապարանում և Ղարաբիլսայում, կասեցնելով թուրքական բանակի հարձակումը, հայկական կանոնավոր զորքը և աշխարհազորը փրկեցին Արևելյան Հայաստանը վերջնական կործանումից:

ԱՆՍԱ ՍԱՐԳԱՅԱՆ Սարքերին և բիզնեսի կազմակերպման Փակուլտետ, 2-րդ կուրս

Դրանու Ակետիսյան, Հայկական հարցը 1918 թ., եր., 1977

Ա. Վրացյան, 33, եր., 1993

Ա. Շնեուր

Դոշակ, Արենք, 8 հունիսի 1988

ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ.

ԱՌԱՋԸՆԹԱՑԻ ՈՒ ՀԱՐԱՏԵՎԱՍԱՆ ԽՈՐՅՈՒՐԴ

ՀՊՏՀ լեզուների ամբողջում անգլերենի դասախոս Անահիտ Շահինյանի առաջարկությամբ հոկտեմբերի 26-ին «Փոփոխություն» (Change) խորագրով քննարկում էր, որին մասնակցում էին ֆինանսական և կառավարման ֆակուլտետների 2-րդ և 3-րդ կուրսերի անգլախոս ուսանողները: Ներկա էին լեզուների ամբողջի վարիչի պաշտոնակատար, բ.գ.դ., դոցենտ Լուսինե Հարությունյանը, ամբողջի դասախոսները:

Անահիտ Շահինյանը, ներկայացնելով խնդրո առարկան, հաճողմունք հայտնեց, որ փոփոխություններն ապահովում են մեր կյանքի շարունակականությունը և առաջնարացը: «Անձի զարգացում, հասարակության զարգացում, տարրերի ոլորտների առաջնադաշում. բոլորն սկրսվում են փոփոխություններից: Ուստի, եկեք հասկանանք՝ ի՞նչ ասել է փոփոխություն, ինչպես պետք է այն սկսել, ինչպես եք դուք՝ երիտասարդներդ վերաբերվում փոփոխություններին:» լսարանին ուղած դասախոսի հարցերին ի պատասխան սկսվեց մտագրոն: Բազմաբնույթ, հակադիր տեսակետներ էին հնչում, երևույթը դիտարկվում էր թե՝ դրական, թե՝ բացասական կողմերից: մի մասը խոստվանում էր միշտ պատրաստ և փոփոխությունների, ոնանք էլ թե՝ հաճախ «վախսենում են» դրանցից:

Քննարկումից հետո գեկուցումներով հանդես եկան Գոհար Գրիգորյանը (ֆինանսական ֆակուլտետ, 2-րդ կուրս), ժամանակակից, Դիանա Հարությունյանը (ֆինանսական ֆակուլտետ, 3-րդ կուրս), Լուսինե Գալստյանը, Մարի Ավագյանը, Սիրանուշ Միխարյանը (կառավարման ֆակուլտետ, 3-րդ կուրս): Իրենց անդրադարձներում ուսանողները ներկայացրին երևույթի բազում դրսնորումներ, վերլուծեցին, արտահայտեցին տեսակետներ:

Միջոցառումից հետո «Տնտեսագետը» գրուցեց կազմակերպչ՝ Անահիտ Շահինյանի հետ, խնդրեց մեկնարանել թեմայի և միջոցառման ձևաչափի ընտրությունը, նաև հարթակ տրամադրեց գեկուցող ուսանողներին:

— Ինչպես անոիկ դարաշրջանի հոլյն փիլիսոփա Ներակիտն է ասել՝ «Փոփոխությունը կյանքում միակ հաստատուն է» (Change is the only constant in life): Բնության մեջ իշխում է շարժումը, չկա հանգիստ վիճակ, և անփոփոխ ոչինչ չկա: Իրոք, փոփոխությունները մեր մշտական ուղեկիցներն են: Եթե կուգեք՝ փոփոխությունը կյանքի, ամրող աշխարհի, մարդկության հարատևման խորհուրդն է: Աշխարհը, բնությունը, տիեզերքը փոփոխական են: Ամեն ինչ փոփոխվում է ամեն վայրկյան և ամենուր:

Ժամանակը սկանում է առաջ, այդ ընթացքում փոփոխում են հասարակարգեր, մարդիկ և մեր շրջակա միջավայրը: Այս ամենի շարժիք ուժը մարդն է, ով ծնվում է, մեծանում՝ դառնալով հասուն, խելացի լավ, որը պատրաստ է փոխելու աշխարհը: Ամեն մի փոփոխություն իր հետ բերում է առաջնաթաց: Նույնիկ ծախողված փորձը «դատապարտված» է հաջողության, քանի որ բանական մարդը ստվարում է սխալներից, հաղթահարում խոչընդունելու, փորձ կուտակելով առաջ ընթանում՝ նոր հայտնագործություններ կատարելով, բարեփոխելու աշխարհը:

Ինչ խոսք, մեկ դասաժամի շրջանակում անհնարին էր այս ընթացքում և քաջամշերտ թեմայի բոլոր դրսնորումներին անդրադարձնալը (այս և այլ թեմաների շրջանակում միջոցառումները կլիմեն շարունակական), սակայն երևույթի խորըն ու շերտերը բացահայտելուն գուգընթաց մեր նպատակը նաև անձի կատարելագործումն է, օտարարևելու աղյուրներից օգտվելը, օտար լեզվի իմացությունը բարելավելը, ինքնուրույն դատողությունները խրախուսելը:

Միջոցառման ընթացքում ուսանողներին երկու հարցադրում ուղղվեց՝ ի՞նչ է փոփոխությունը, և ի՞նչ կամենք՝

աշխարհը փոխելու համար, նրանք դիտեցին թեմային առնչվող երկու տեսահոլովակ, և ծավալվեց ինտերակտիվ քննարկում: Կարծում եմ՝ զեկուցող ուսանողների ելույթների առանձքային ու հակիրծ բովանդակությունը կարտացողի թեմայի շրջանակներում նրանց կատարած աշխատանքն ու մտքերի խորությունը և «Տնտեսագետի» ընթերցողին խորհելու, գուցե նաև նոր մտահղացումների առիթ կտա:

Գոհար Գրիգորյան Չինական փիլիսոփայությունը Չոր մասին

Կամ շատ բաներ, որոնք մեզ դուր չեն գալիս: Մենք նտածում ենք դրանց մասին և փորձում փոխել՝ մոռանալով, որ չենք կարող վերադառնալ և փոխել մեկնարկը: Սակայն կարող ենք սկսել այնտեղից, որտեղ տվյալ պահին ենք և փոխել վերջնական արդյունքը:

Կհարցնեք՝ ինչպես ։

Կա երկու տարրերակ. կարող ենք փոխել հրավիճակը կամ մեր դիրքորոշումը իրավիճակի նկատմամբ: Սա կարևոր է, քանի որ չենք կարող փոխել այն, ինչ կատարվում է մեր շուրջը, քանի որ չենք սկսել փոխել այն, ինչ կատարվում է մեր ներսում:

Կցանկանայի ուշադրություն իրավիրել ջրի մասին շինական անտիկ փիլիսոփայությանը, որը կօգնի ընդառաջ զնալ մեր կյանքում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Առանձնացնենք ջրի երեք կարևորագույն հատկանիշներ, որոնցից առաջննը խոնարհությունն է: Յոսող ջուրը միշտ ցած է բափկում, այն բույսերին օգնում է աճել և պահպանում է կենանիների գոյությունը: Զուրու առհասարակ չի զգում ուշադրության կարիք, չի պահանջում պարզեցնել ու ճանաչում: Այն համեստ է, և առանց նրա համեստ գոյության կյանք չկա: Այս հատկանիշը մեզ սպիրեցնում է, որ մեր հաջողությունն ու փառքը ցուցադրելու փոխարեն ուրիշներինը հիշատակենք: Բոլոր գետերն ի վերջո բափկում են օվկիանոս, որովհետև այն ավելի ցածք է:

Երկրորդ հատկանիշը ներդաշնակությունն է: Երբ ջուրը հոսում է ժայռերով, այն շրջանցում է խութերն ու նոր հուն բացում, չի զայրանում և չի նյարդանանում, լուծում է գտնում առանց ուժի և տարածայնության: Մենք ենք ջանամք հասմել ներդաշնակության, ավելի մեծ հաջողություն կունենանք: Բնությունը երբեք չի շտապում, այն ամեն ինչ կարգավորում է:

Երրորդը պատրաստականությունն է: Զուրու պատրաստ է փոփոխվել. կախված ջերմաստիճանից՝ այն կարող է լինել հեղուկ, պինդ և գազային: Փաստացի՝ այս հարմարվելու հատկությունն է օգնում ջրին հավերժ մնալ՝ անկախ շրջակա միջավայրում տեղի ունեցող փոփոխություններից:

Ժաննա Ոսկանյան Դիանա Հարությունյան

9 խորհուրդ՝ թե ինչպես դիմակայել փոփոխությանը

«Փոփոխությունները միակ մշտական բանն են այս կյանքում: Բայց որպեսզի հաղթեն, պիտի ամեն ինչոր անսպասելի մի բան, դուրս գաս կաղապարներից: Ես միշտ կարծում էի, թե «ազատություն» բառը միայն մի բան է նշանակում՝ ոչ ոք ինձ հրահանց չի տալիս, թե ինչ է պետք անել: Բայց իհման ես հասկացա, որ դա նշանակում է կառավարել կարողանալ, ստեղծել ու ստեղծագործել:

Եթե բանականությունը պատրաստ է, մարմինը պիտի հետևի նրան». ասել է արևելյան մենամարտերի վարպետ, դերասան Զեկի Չանը:

Եթե պատրաստ ես փոփոխությունների, ցանկանում ես դառնալ ազատ և ինքնավստահ, առաջարկում ենք կարդալ ստորև Ծերկայացված 9 քայլերը և միտք ու հոգի բացել նոր կյանքի առջև:

1. Գտի՞ր կյանքի իմաստը, որը հարուստ ու բովանդակալից ապրելը է: «Գտնել կյանքի իմաստը» նշանակում է ապրել նպատակային և երջանիկ: Հենց դրա համար էլ մենք եկել ենք այս աշխարհ:

2. Ստեղծի՛ր երազանքների տախտակ. իշխո՞ւմ ես՝ հասուն տարիքում վերջին անգամ ե՞՞ր ես ուղղակի նստել և երացել: Վաղո՞ւց եր, ցավում եմ: Դու մեծացել ես, իսկ մեծերը միշտ մոռանում են երացել, քանի որ ուղղակի դրա ժամանակը չունեն: Ժամանակ գտիր իշխուլու երազանքների մասին: Եվ հենց այդ պահին վավերագրի՛ր դրանք

Երազանքների տախտակի վրա: Այդպես դու կիշես և կանես ամեն հնարավոր դրանք իրագործելու համար:

3. Երազանքների հասնելու համար նպատակներդ ձևակերպիր, երազանքների տախտակը դարձրու նպատակ, սահմանի՛ր քայլերի հաջորդականությունը և հասի՛ր նպատակների՝ կյանքը դարձնելով երազանք:

4. Կանի՛ր քեզանից ափսոսանքներդ. այն, ինչ եղել է, չես կարող փոխել, բայց կարող ես սովորել անցյալի սխալներից:

5. Կրա՛ այն, ինչից վախենում ես. սա վերաբերում է հարմարավետության գոտուն: Այն ունի մեկ առանձնահատկություն. հենց որ գտնվում ես այնտեղ ու սովորում նրա պայմաններին, մեկընդիշու կորցնում ես այնտեղից դուրս գալու ցանկությունը: Սակայն հենց գիտակցությունդ բացում ես նոր բանի առջև, կյանքումդ սկսում են հայտնվել հնարավորություններ, որոնց շնորհիվ աճում են:

Դո՞ւրս արի այդ գոտու շրջանակներից, փոխի՛ր վերաբերունքը կյանքի նկատմամբ և կտեսնես, թե ինչ բովանդակալից կարող է այն լինել:

6. Հավասարակշռի՛ր կյանքը: Ամեն ինչին հավասար ժամանակ տրամադրիր. հանգստանալ, աշխատել, մարզվել և ուսանել այնպես, որ մարմինը և հոգին գտնվեն ներդաշնակության մեջ:

7. Սիրի՛ր ինք քեզ. միակ անձը, ով օգնելու է քեզ և միշտ լինելու է կողքին՝ դու ես: Ընդունի՛ր քեզ, սիրի՛ր և հավատա:

8. Ապրի՛ր և գործի՛ր տվյալ պահին, քանի որ վաղը կզղաս, որ չէիր սկսել այսօր: Սկսիր հենց իհմա և մի՛ փնտրիր չանելու պատճառներ:

9. Զգա՛ սովորելու հաճույքը. սովորելով ձեռք ենք բե-

րում նոր գիտելիք, հանդիպում նոր մարդկանց, մեզ նոր գաղափարներ են այցելուն, նոր համոզնություններ և կրկին՝ նորանոր հնարավորություններ: Եվ վերջապես, մենք սկսում ենք հասկանալ ինքներս մեզ: Սովորելը օգնում է դառնալ ավելի ճկուն, հարմարվողական և ինքնավստահ: Այսինքն, մենք պետք է բաց լինենք այն անհավանական հնարավորությունների առջև, որոնք, ձեռք ձեռքի տված, գալիս են փոփոխությունների հետ:

Լուսինե Գալստյան Մարի Ավագյան Փոփոխությունները մեր կյանքում

Շատերն են մտածում աշխարհը փոխելու և այն ավելի լավը դարձնելու մասին: Արդյո՞ք դա հնարավոր է: Արդյոք անհատը կարո՞ղ է մեծ փոփոխությունների

գաղափարակիր ու իրագործող դառնալ:

Այո՛, և այդպիսի օրինակները բազում են: Դիշատակներ մի քանիսին միայն:

Արշալույս Մարդկանցան՝ կին, ով փրկվեց 1915 թ. ցեղասպանությունից և ամբողջ աշխարհին պատմեց իր պատմությունը, իր կյանքով ծառայեց մարդասիրությանը և մերժեց բռնությունը:

Վկյամ Սարոյան՝ ամերիկահայ գրող, ով, աշխարհաճանաչ դառնալով, իր ամերևակյելիորեն բարի ու մարդամու գրական ժառանգությամբ մարդկանց սրտերը նվաճելով՝ բարություն ու սեր սերմանեց, փոխեց նրանց դեպի լավը:

Շառլ Ազնավուր՝ փոքրանարմին մեծ հայը, ով կերտեց իրեն, դարձավ իր ստեղծագործություններով ու կատարումներով՝ երկու դարաշրջան ու բազում սերունդներ մերձեցնող ու կապու արտիստ՝ աշխարհի բերելով իր նոր ոճը, ծայնը, տեսակը, մտածողությունը:

Անդրադառնան նաև մեր երկրի կյանքում ոչ հեռավոր անցյալում տեղի ունեցած փոփոխություններին «քավշա հեղափոխությանը»: Աշխարհագրական մի փոքրիկ երկրում, որտեղ մարդկի մեծ սիրտ ունեն և ապրում են մեծ երազանքներով, ապօրինությունը, կաշառակերությունը կապանք էին դարձել նրանց փոփոխությունների ծգտնան և առաջնարացի բնական մղումների վրա, սակայն հավաքական կամքը, միասնականությունը փոխեցին Դայաստան աշխարհը՝ այն ավելի լավը դարձնելու հաստատականությամբ:

Եթե ցանկանում ենք փոխել ինչ-որ բան կամ փոփոխությունների մասնակիցը դառնալ, ապա նախևառաջ ինքներս պետք է փոխվենք: Ամեն անհատի փոփոխությամբ աշխարհն էլ է փոխվում: Պետք է փոխվել մտքով ու սրտով,

որպեսզի տեղի ունենա «մարդկային հեղափոխություն»:

Մարդկային կյանքը ծնունդից մինչև մահ, փոփոխությունների մի ընթացք է: Դա բնության օրենքն է, զարգացման բնականն տրամաբանությունը: Չպետք է խուսափել կյանքի փոփոխություններից:

Փոփոխությունները նոր մարտահրավերներ են նետում, որոնք անհատ ընդունում է՝ կյանքի առաջադրվող տեմպին համընթաց քայլելու ու զարգանալու համար:

Սիրանույշ Մխիթարյան Փոփոխությունները կրթական համակարգում

Կրթությունը հասարակական բարձր գիտակցության և առաջնաբացի գրավականն է, իսկ 21-րդ դարում առաջնային են մարդկային ինտելեկտը և մտավոր կապիտալը:

ԽՍՀՄ կրթական համակարգը նախորդ սերունդների համար կատարյալ էր, սակայն իրականում գերծ չէր թերություններից ու սահմանափակումներից, մասնավորապես խոսքի և ստեղծագործական ազատության իմաստով: Այսօր ՀՀ-ում կրթական համակարգն օժանդակում է հատկապես ստեղծագործական, քննադատական մտածելակերպի ծևավորմանը, սակայն ինչպես աշակերտների, այնպես էլ ուսանողների շրջանում դիտվում են ապանուտիվացման դրսերություններ: Սա կարող է պայմանավորված լինել այն հանգանանքով, որ դպրոցները որոշակի հմտություններ և գործնական ունակություններ չեն դաստիարակում: Բուհում ուսանողներին մոտիվացնելու ուղղությամբ հարկավոր է քայլեր ձեռնարկել, այսինքն՝ փոփոխություններ կատարել: Ի դեպք փոփոխությունների կառավարումը կառավարման կարևորագույն ուղղություններից է: Ըստ իսկ փոփոխությունների արդյունավետ կառավարումը ենթադրում է անցում այսպես կոչված «հիբրիդային» կրթության:

Տարիներ շարունակ կրթական հաստատությունները դրակայալ կրթություն են մատուցել և բանհմաց մասնագետներ պատրաստել լսարանային պայմաններում, սակայն տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սրբնարար զարգացմանը զուգընթաց ոչ պակաս արդյունավետ են առցանց և արցանց-լսարանային դասերը, որոնք են ավանդականի հետ մեկտեղ ծևավորում են «հիբրիդային համակարգը»: Ներկայում արդյունավետ և նպատակային ուսումնառության գրավականներից մեկը թիմային աշխատանքն է, որը նպաստում է մասնակիցների մերդաշնակ և ստեղծագործական միջավայրի ծևավորմանը:

Ժամանակն է ավանդական մոտեցումները հմտորեն գուգակցել նորարարական մտածելակերպին: Սա ենթադրում է ուսանողներին լիազորությունների տրամադրում կատարելագործելու ուսուցման առկա մերուները և առաջարկելու նորերը (քննարկումներ, գործնական աշխատանքներ, դասավարումներ): Կարևոր է, որ ուսանողը կրթական համակարգում գիտակցի իր գործոնի նշանակալիությունը, քայլի առաջ և ձեռնարկի սեփական փոփոխությունները:

Փոփոխությունների կառավարման արդյունավետությունը բուհում ենթադրում է, որ ուսանողն է փնտրում և գտնում լուծումներ, ուսանողն է ստեղծում սեփական գործելատօնը, ուսանողն է կիրառում իր գիտելիքները գործառականում, ուսանողն է նոր գիտելիք ստեղծում:

Ինչպես նշել է տիեզերքիների հոգևոր առաջնորդ, Նորելյան մրցանակակիր Դալայ Լաման. «Խոշոր փոփոխությունները սկսվում են անհատներից, համաշխարհային խաղաղության հիմքը անհատների սրտում ներքին խաղաղությունն է: Սա մի բան է, որի ուղղությամբ մենք կարող ենք աշխատել: Այսպես մենք կարող ենք փոխել մեր մտածելակերպը և փոխել աշխարհը»:

Պատրաստեց ԱՐՄԻՆԵ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆԸ

ԵԱ «Երազմուս+»-ի «Բարձրագույն ուսումնական համատառությունները» երիտասարդների ձեռներեցության համար» (HEIFYE) նախագծի շրջանակում նոյեմբերի 13-ին ՀՊՏՀ-ում տեղի ունեցավ StartUp-Projeсt միջազգային երիտասարդական մրցույթը, որի նպատակն էր ձեռնարկադիրական նախաձեռնությունների և ստեղծագործական մտածելակերպի զարգացումը, բիզնես մոդելավորման հմտությունների ընդլայնումը և բիզնես այլանավորումը գաղափարի գնահատումը:

Մրցույթին մասնակցելու, ինչպես նաև աշխատանքային քննարկումների համար ՀՊՏՀ-ն նոյեմբերի 12-16-ը կյուրընկալել էր HEIFYE-ի անդամ համալսարանների ներկայացուցիչներին Քայաստանից, Լատվիայից, Ռուսաստանից, Մոլդովայից, Վրաստանից: Սպառողական կողմերացիայի բելառուսական առևտորանտեսագիտական համալսարանի գործընկերները հանդիպմանը մասնակցում էին հեռավայր:

Մրցակցում էին նորարարական բիզնես նախագծերի հեղինակ 15-30 տարեկան գործարարներ, ուսանողներ, ասպիրանտներ՝ առավելագույնը 5 հոգանոց խմբերով: Քայլագրված 87 խմբից մասնակցության իրավունք էր ստացել 18-ը:

Միջազգային մրցատարանում էին Արևելյան գործընկերության ենկաների և ԵՄ գործարար շրջանակների և բիզնես կազմակորումների ներկայացուցիչներ:

ՀՊՏՀ մեծ դահլիճում բացման հանդիսավոր արարողությունից հետո թիմեր հանդես եկան շնորհանդեսներով: ՀՊՏՀ, ԵՊՀ, ՀԱՊՀ, Եվրոպական, Հայ-ռուսական, Վանաձորի պետական մանկավարժական, Վիճնիցայի ազգային ագրարային, Կարագանդայի պետական համալսարանների, Մովկայի Լոմոնոսովի անվան պետական համալսարանի Երևանի մասնաճյուղի, ՀՊՏՀ ֆինանսատնեսագիտական քոլեջի և Երևանի ինֆորմատիկայի պետական քոլեջի թիմերը իմանավորեցին իրենց բիզնես նախագծերի եզակիությունն ու գրավչությունը, մանրամասնեցին կիրառման առանձնահատկությունները:

Օրինակ, Doctor Math թիմը 2 տարվա աշխատանքի արդյունքում մշակել է արցանց կրթական հավելված, որը կօգնի աշակերտներին ոյուրին և հետաքրքրացարություններով մաթեմատիկա սովորել, այն օժանդակ նյութ կարող է ծարայել ուսուցիչներին և ծնողներին:

Մրցատարանում վերլուծեց նախագծերը ու գնահատեց 4 հիմնական չափանիշներով՝ շնորհանդեսը, բիզնես գաղափարների նորարարությունը, ինքնատիպությունը և նպատակահարմարությունը, գրավոր գեկույցը (նախագծերի գրավոր տարրերակը), թիմի պատասխանները մրցատարանի հարցերին: 1-3-րդ մրցանակային տեղերը գրադերին Doctor Math (միացյալ թիմ երիտասարդներ ՀՊՏՀ և այլ բուհերից), «Շականյան պարֆյում» (ՀՊՏՀ), Ավտոմատիզացած գիդրոֆերմա (ուկրաինական համալսարան) թիմերը: Մրցանակներ շնորհվեցին նաև 4 անվանակարգերում՝ «Ամենանորարարական», «Ամենաերիտասարդական», «Ամենակիրառելի», «Ամենաավանդական»: Հաղորդները ստացան նվերներ, առաջին տեղը զբաղեցած թիմը՝ նաև անվճար բիզնես թրեյնինգի մասնակցության հրավեր:

Նշենք, որ HEIFYE նախագծի համակարգողը մեր համալսարանում միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի վարիչ Դիանա Գալոյանն է, մրցույթի կազմակերպմանը մեծապես աջակցել է ՀՊՏՀ արտարին կապերի բաժինը՝ Վարդ Ղուկասյանի գլխավորությամբ:

Ամսոտ.

ՄԱՆՈՒՐԻԱՄՐՈՒՅԹ ԱՆԺՈՒԴՐՈՎ

— Համաշափ չես կտրատել, տե՞ս.... Էն խաղողի տերևներն էլ սխալ ես դասավորել....

● ● ●
 Նոր-նոր թիված սիրելի խմորեղենի կանչող բույրից, համատարած մանդարինարույր անցուդարձից, պարզվում է, չեմ գժվում, մեղուաճանի կայշուն կափարիչի ծանոթ ձայնից, չէ՝, այլևս չեմ հուզվում, սառը դափուր-մայի չքանդվելը չի նյարդայնացնում բնավ, ծմեռվա խրիսիր, ինքնագլոր յուղի պես փխրուն զգացողությունները կարուտներ չե՞ն հարուցում էլ... բայց, արի ու տես, «համաշափ չես կտրատել»-ը կցնորեցնի, ուր որ է ...

... Փայտյա ոչ մեծ տախտակի վրա կողը կողը դնում և միմիայն Ամանորից Ամանոր մանիկյուռապատ մանրիկ մատներս արագորեն շարժելով՝ նորից եմ կտրատում եռման ջրում մերկացրած ընկուզահատիկները՝ ընթացքում ժամանակ առ ժամանակ փշելով տաք գոլորշուց ուր որ է այրվող մատներս...

— Կրեմը լավ կիարես՝ գույնը բաց լինի՝ ճերման՝, եթերային, կոնյակը քիչ կլցնես, չդառնանա...

Տոյնայի խաղողարփե՞րը, դրանք, փաստորեն, դասավորել պետք էր ոչ միայն ըստ մեծության, ավելի ճիշտ՝ ըստ փոքրության, այլևս ըստ նրբության. թել-թել, հյուսվածք առ հյուսվածք տեսանելի, մերկության աստիճան թափանցիկ պիտի լինեն տերևները, որ համաշափ լինելուց բացի՝ մարդկային հոգելարերից ոչ պակաս նրբանուրը լինի տոլման.... որս...

... Խաշլամայի խաշաբույր գոլորշուց առավել խեղդող է զգացողությունը, որ այս տարվա ին տոնածառը զարդարված չի լինելու էն մե՛ծ, գերմանական ամենասիրելի խաղալիքովս, են փաթիլազարդ ապակյա զանգակի հրաշրովս, որ տարին բոլոր պահիցե բամբակի մեջ ու հիմա՝ շրջ՝ չկա... մի վայրկյանում փշուր-փշուր եղավ՝ հօդս ցնեցնելով գոլորշու վրա հալվող, փախլավայի յուղի պես ծոր տվող մեղող ննանվող մանկական քաղցրահամ հիշողություններս ... Երևի պիտի բամբակում չպահեի, հա՞... այդպես կոպտության սովոր կլիներ, այդպես վայր ընկնելիս էլ գուցե չկոտրվեր... հը.....

Մայրս գունավոր ստվարաթղթից բագ կպատրաստի հիմա, վրան հայկական սոսնձով կամրացնի գերմանական խաղալիքի ապակյա փշահատիկները, բամբակյա մի քամի փարիլ կկացնի ու հետո ինձ կիանողի, որ Զյունանուշի թագն էլ ճիշտ և ճիշտ այսպիսին է... ավելի ուշ հայցը կսահեցնի մանիկյուռապատ մատներիս ու անպայման կսաստի՝ բա տասնամյա աղջնակը մանիկյուռ կքսի՞ ...

Ես այդ ընթացքում մինչև արմունկներս կթարախսվեմ չքամանի մեջ, օշարակածոր, դեղնաթափանցիկ ծիրանաչքերը, շաքարախսարը ընկույզով լի դեզձաչքերն անենայն խնամքով կդասավորեն բյուրեղապակյա ափսեի երկայնքով, քաղցր կիսաչոր, փափիկ սուշուլից ամառվա արևասուն շերմության բույրը կառնեմ և մանկական հարազվարք ցնությամբ ինձուինձ կապրեմ հպարտության բերկրանքը, որ, այո՛, մեծ աղջիկ եմ և մեծերին օգնել գիտեմ.... որ...

● ● ●

Ինչպիսի՞ երանավետ անհանգստությամբ էր պարութված 9-10-ամյա աղջնակը տոնական այս օրերին, երբ չէր կարողանում համաշափ կտրատել խմորեղենի ընկույզը...

Երբ փորձում էր հարք բաել կրեմը տորթին...

Երբ տոլմայի համար խաղողի միաշափ տերևներ էր ընտրում...

Երբ ճաշերի աղին ու անալին որոշելիս աշխարհն իրենն էր...

Ինչպիսի՞ երանելի հանգստությամբ է պարութված հիմա՝ տոնական այս օրերին, երբ գիտի, որ կյանքը անգամ համաշափ չէ...

Երբ զգում է, որ երեմն անհարթ լինում են մարդկային հարաբերություններն էլ...

Երբ միաշափին վաղո՞ւց փոխարինել է բազմաշա՞փ մտածողությունը...

Երբ աշխարհով մեկ լինում է աշխարհի աղին ու անալին ճաշակելիս...

Երբ...

Ընկույզը, այո՛, կարելի է և ծուռտիկ կտրել, իսկ բօքախնդիր լինել պետք է սիրելիս ու ներելիս միայն.... հա՞.... ու մեկ էլ արարչական սահմանադրությամբ հաստատված այս տոնի բարեմաթումներն ընտրելիս....

.... Լիության տարի թո՛ղ լինի.... սիրում ենք, չէ՞ ձևակերպումն այս... լիարերան հնչեցնում ենք մաղթանքը, հետո լիազորում ինքներս մեզ՝ տարին բոլոր ապրել լիաբեռ, լիաբար աշխատել, լիահույս սպասել, լիապես հավատալ և լիուլի լրել... Ցավալի է... Կարող ենք, չէ՞ լիության զգացումով լիաբուկս ժպտալ սիրալիր, մտածել լիածայն և ո՛չ լիալուր, կարող ենք լիաբոր ծիծաղել, շնչել լիաշունչ, լիարժեքորեն հավատալ մեկնեկու, լիասիրտ սիրել և սրտալի ներել... կարող ենք...

Հ.Գ. Վազում եմ... էկլերներն այրեցի...

ՄԵՐԻ ԱԲԳԱՐՅԱՆ

ՀՊՏՀ մարքերինցի և բիզնեսի կազմակերպման ֆակուլտետի աշխատակից

ՏԱՏԵՍԱԿԱՆ ԽճԱՆԿԱՐ

ԻՍԼԱՆԴԻԱ. ԻՆՉՈՎ Է ՀԵՏԱԶՈՐԸՐ ՈՒ ԳՐԱՎԻՇ ԱՅՍ ԵՐԿԻՐԸ

Իսլանդիան ներկայում աշխատելու և ապրելու համար բարենպաստ ու գրավիչ երկրներից է համարվում. երջանկության ցուցանիշով աշխարհում 4-րդն է: Այն նաև ամենախաղաղահասեր երկրներից է, չունի բանակ ու նավատորմ (ՆԱՏՕ-ի անդամ է), ուստիևանությունը զինված չէ (թեև զենքի վաճառքն ազատ է), հանցագործությունների մակարդակն ամենացածրն է Եվրոպայում: Բնակչության 87%-ն իրեն բացարձակ անվտանգ ու ազատ է զգում (գնումներ կատարող ծնողների համար երեխաներին մանկասայլակներով դրսում թողնելը լիովին անվտանգ է):

Իսլանդացիները (բնակչության 95%-ն են կազմում) ազգասեր ու ավանդապաշտ ժողովուրդ են: Նրանք իրենց համարում են վիկինգների հետնորդները և հայտնի են նաև վիկինգների մարտակչության վեցունքով՝ «հո’լ-հո’լ» ոգեշունչ ծափերով, որը դարձավ նաև մեր «քավշյա հեղափոխության» խորհրդանշներից մեկը: Այս մի քանի բնութագրիչներն արդեն իսկ վկայում են, որ իսլանդիան յուրահատուկ երկիր է, ուստի կարծում ենք՝ մեր ընթերցողին կիետաքրքրեն նրա գրավչության հիմնական գաղտնիքներն ու նախարդյալները:

Իսլանդիան Յյուսիսային Եվրոպայի երկրներից է: Տարածությունը 103 հազ. կմ² է, բնակչությունը՝ 338 հազ. մարդ: Իսլանդիան հրաբխային կղզի է, ներկայում էլ կան 4 ժայռքող հրաբուխներ: «Իսլանդիա» բառացի նշանակում է «սառուցների երկիր»՝ տարածքի 11%-ը սառցադաշտեր են: Յարուստ է բնական աղբյուրներով ու գեյզերներով (վերջիններիս շնորհիվ է ապահովվում կենցաղային տաք ջուրն ու ջեռուցումը), ընդերքի ջերմությունն օգտագործվում է փողոցները սառուցից մաքրելու համար:

Տնտեսության հիմնական ոլորտներից են ծկնորսությունը, գունավոր մետաղուրդիան, տեղեկատվական տեխնոլոգիաները, բիոտեխնոլոգիաները, գրուսաշրջությունը:

Չնայած ոչ այնքան բարենպաստ բնակլիմայական պայմաններին՝ իսլանդիան գրոսաշրջային երկիր է: Զբոսաշրջիկների թիվը տարեկան 2,2 մլն

է, որը 6 անգամ գերազանցում է երկրի բնակչությանը: ՀՆԱ 50%-ից ավելին գոյանում է զրոսաշրջությունից: Այս ոլորտում տարեկան կատարվում են 900 մլն դոլարից ավելի ներդրումներ: Զարգացած է նաև ներքին գրոսաշրջությունը. բնակչության 84%-ը գերադասում է հանգստանալ հայրենիքուն:

Իսլանդիան Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) անդամ զարգացած երկրներից է, որի մասին են վկայում նրա հիմնական մակրոտնտեսական ցուցանիշները.

- ՀՆԱ իրական ծավալը 23,9 մլրդ դոլար է (ըստ գնողունակության պարիտետի (համարժեքության)՝ 17,6 մլրդ դոլար),
- 1 շնչինընկնողիրական ՀՆԱ-ն 70,3 հազ. դոլար է (ըստ գնողունակության համարժեքության՝ 51 հազ. դոլար), որը աշխարհում 4-րդ ցուցանիշն է համարվում,
- միջին ամսական աշխատավարձը 5800 դոլար է, որը 12 անգամ բարձր է Հայաստանի նույն ցուցանիշից,
- կյանքի միջին տևողությունը 83 տարի է, որն աշխարհում ամենաբարձրներից է (մանկամահացության ցուցանիշով՝ 2-րդն է աշխարհում),
- բնապահպանության մակարդակը շատ բարձր է (օդի աղտոտվածությունը 0 % է),
- կոռուպցիայի մակարդակով 13-րդն է աշխարհում (Հայաստանը՝ 107-րդը),
- գործազրկությունը 1,7% է կազմում,
- գնաճը՝ 1,8 %,
- աղքատության մակարդակը՝ 2,8 %, որն ամենացածրներից է աշխարհում,
- պետական պարտքի ծավալը ՀՆԱ-ի նկատմամբ՝ 40,9 %,
- արտահանման ծավալը 5 մլրդ դոլար է (3 անգամ գերազանցում է Հայաստանի ցուցանիշը):

Բերված մակրոտնտեսական ցուցանիշներն այնքան խոսուն են, որ առանց մեկնաբանության, ինքնին հիմնավորում են իսլանդիայի՝ աշխարհի ամենագրավիչ երկրներից մեկը լինելու իրողությունը:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՒՄ

Արժույթի միջազգային հիմնադրամի (ԱՄՀ) վերջերս կատարած կանխատեսումների համաձայն՝ գործազրկության մակարդակը Հայաստանում 2018 թ. կազմի 18,9 %, իսկ ըստ Համաշխարհային բանկի՝ կտատանվի 18,1%-ի սահմանում: Հարկ է նշել, որ Վերջին 4-5 տարիներին գործազրկության մակարդակը Հայաստանում տատանվել է 18%-ի սահմանում: 2017 թ. արձանագրվել է 17,8 % գործազրկություն:

ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալներով՝ 2018 թ. 2-րդ եռամյակում գործազրկության մակարդակը գնահատվել է 20,2%:

Հայաստանի գործատումների միության տվյալներով ներկայում ներ հանրապետությունում բարձր պահանջարկ ունեն այնպիսի մասնագետները, ինչպիսիք են փականագործները, տեխնոլոգիական հոսքագործերի օպերատորները, եռակցողները, գազաեռակցողները, կարի բանվորները, շինոնտաժողները, ամրանագործները, ներկարարները, պատշաճները և այլք, որոնք ունենում են միջին մասնագիտական կրթություն:

Բարձրագույն կրթությամբ մասնագետներից առավել պահանջված են շուկայաբանները (մարքեթուլոգ), գիտելիքով օժտված գործավարները, թարգմանիչ գործավարները, մենեջերները, բիզնեսիորիդատունները, տնտեսագետ-վերլուծաբանները, բարձրակարգ սոցիոլոգները, ինժեներները, SS ոլորտի մասնագետները, ինժեներ-դիզայներները:

Ավելի ցածր է մանկավարժների, պատմաբանների, հոգեբանների, լեզվաբանների և այլ մասնագետների պահանջարկը:

Գործազրկության բարձր մակարդակով է պայմանավորված նաև շուրջ 30% աղքատությունը, որովհետև գործազրկության այս առումով ավելի խոցելի են: Հուսանք, որ «թավշյա հեղափոխությամբ» պայմանավորված ներդրումների ամր դեպի Հայաստան և նոր աշխատատեղերի ստեղծումը ոչ միայն կրծատեն գործազրկությունը՝ ըստ կանխատսումների մինչև 17%, այլև զգալիորեն նվազեցնեն աղքատության մակարդակը: Այս առնչությամբ պետք է նշել մի յուրահատուկ երևույթի մասին: Ստվերային տնտեսության դեմ ՀՀ նոր կառավարության վարած քաղաքականության արդյունքում գործազրկության մակարդակը 2018 թ. կնվազի ոչ միայն նոր աշխատատեղերի ստեղծման շնորհիվ, այլև այն հանգամանքով պայմանավորված, որ թաքնված, ստվերային գրադաստության հարկային դաշտ մտնելու հետևանքով քրաղվածների պաշտոնական թիվը նաև աճում է առանց նոր աշխատատեղերի ստեղծման: Դրա արդյունքում նույնական գործազրկության մակարդակը որոշակիորեն կըրճատվում է (մեր ընթերցողներին հիշեցնենք, որ գործազրկության մակարդակը որոշվում է գործազրկության թիվը զրաղվածների և գործազրկության գումարային թվին հարաբերելով): Նշենք նաև, որ ներկայումս ներ հանրապետությունում կիրառվում է գործազրկության գնահատման մեջ մեթոդ, որին կանդրադառնանք հետագայում:

Դեկտեմբերի 21-ին լրացավ Սամվել Գրիգորյանի ծննդյան 65-ամյակը: ՀՊՏՀ լրատվության և հասարակամության հետ կապերի բաժինը սիրով ու սրտանց շնորհավորում է հարգարժան գործընկերոջը, խորագետ գիտնական-մանկավարժին, «Տնտեսագետի» բազմաթերուն հեղինակին ու մաղթում քաջառողջություն, ստեղծագործական եռանդ և անծնական ու ընտանեկան բարօրություն:

ԳԻՏԵ՞Ց, ՈՐ ԱՐՔԻՄԵԴԻ «ԷՎՐԻԿԱ» Է ԲԱՑԱԿԱՆՉԵԼ ՏՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԺԱՈՒԹՈՎ

Հայտնի է, որ ոսկու և արծաթի համաձուլվածքը հնագույններից է: Դրա հետ է կապված Արքիմեդի նշանավոր հայտնագործություններից մեկը, որի անսպասելի բացահայտման պահին նա բացականչել է «Էվրիկա»՝ «Գտա»: Իրողությունը, որը կարելի է նաև առասպել համարել (ինչպես Նյուտոնի գլխին ընկած խմձորի առասպելն է), հետևյալն է:

Մի անգամ Սիրակուլազյի թագավոր Յերոնը, ոսկերչ-վարպետներից ստանալով իր պատվիրած ոսկե թագը, կասկածում է նրանց ազնվությանը և կարծում է, թե յուրացրել են իր տված ոսկու մի մասը: Կասկածը փարատելու համար նշանավոր գյուտարար և մտածող Արքիմեդին նա հանձնարարում է բացահայտել կեղծիքը: Արքիմեդը խնդրի լուծումն անսպասելիորեն գտնում է բաղնիքում...

Մտնելով ջրով լի լոգարանի մեջ՝ Արքիմեդը նկատում է, որ ջուրը թափվում է եզրերից և քանի որ թագավորի թագի կեղծիքը բացահայտելու նտորումների մեջ էր, այդ պահին հետևյալ միտքն է հղանում: Եթե թագի ոսկուն արծաթ է խառնված, ապա ավելի բարձր տեսակարար կշիռ ունեցող նաքուր ոսկուց թագի դուրս մղած ջրի ծավալն ավելի փոքր կլինի, քան արծաթ խառնվածինը, քանի որ արծաթը ոսկուց թեքը մետաղ է, և նրա նույն կշիռն ավելի մեծ ծավալ ունի, քան ոսկունը:

Դա հիմնավորելու համար Արքիմեդը թագի կշիռին հավասար ոսկի է ընկղմում ջրի մեջ և պարզում է, որ նրա արտամղած ջրի ծավալը և կշիռը ավելի փոքր են, քան թագինը, այսինքն, փաստորեն, թագի ոսկուն արծաթ է խառնված: Արքիմեդի կողմից կեղծիքի բացահայտումն ու դրա գիտա-գործնական հիմնավորումը ժամանակին մեծապես զարմացրել են ոչ միայն թագավորին, այլև ոսկերիչ-վարպետներին:

Երկի թե, չեք առարկի, որ այսօր էլ Արքիմեդի այս և նմանօրինակ այլ գյուտեր զարմանք են պատճառում մեզ, երբ դրանց նայում ենք պատմության լույսի ներքո և մտովի վերադառնում մ.թ.ա. 3-րդ դարաշրջան:

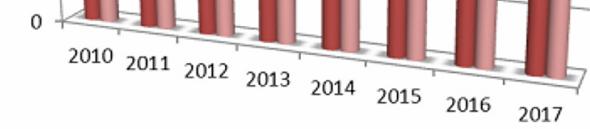
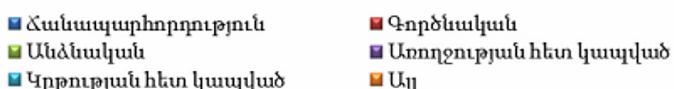
**ՍԱՄՎԵԼ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
ՀՊՏՀ տնտեսագիտության տեսության
ամբիոնի դրցենտ**

Ապօսու՝ Հայաստանում, Զարօսու՝ Արտսևառշամսում Արդյո՞ք Զբոսաշրջությունից ԱՏԱՆՈՒՄ ԵԿԲ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՕԳՈՒՏ

Ուզում եք նորովի՞ դիմավորել Ամանորը: Այս տարի որտե՞ղ կանցկացնեք ձմեռային արձակուրդները. Հայաստանո՞ւմ, թե՞ արտերկրում: Եկեք տեսնենք՝ որքան հայաստանցիներ են ձեզ ննան մտածում, և դա ինչ ազդեցություն է թողնում ՀՀ տնտեսության վրա:

ՀՀ վճարային հաշվեկշռի ճանապարհորդություն հողվածում ներկայացված է ճանապարհորդության ընթացքում գրոսաշրջիկի ձեռք բերած բոլոր ապրանքների ու ծառայությունների արժեքը (այդ թվում սննդի, հյուրանոցի, հուշանվերների ծախսերը), այսինքն՝ արտերկրում հայ գրոսաշրջիկի ձեռք բերած ապրանքներն ու ծառայությունները, և հակառակը, Հայաստանում օտարերկրացի գրոսաշրջիկի ձեռք բերած ապրանքներն ու ծառայությունները:

ՀՀ վճարային հաշվեկշռի ճանապարհորդություն հողվածը (մլն ԱՄՆ դոլար)

Գծադրանք 2

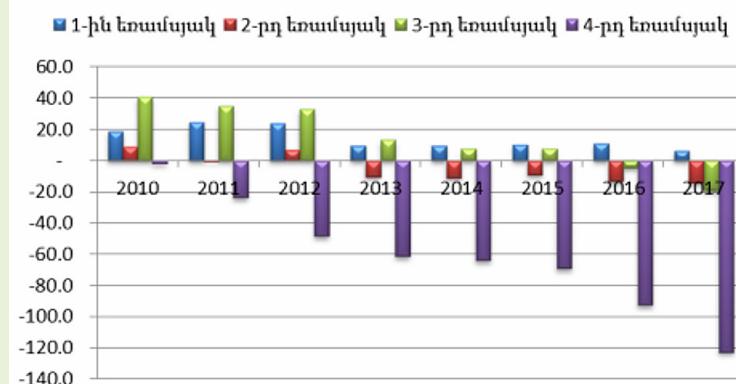
2010 թվականից սկսած՝ 4-րդ եռամյակում (Ամանորի նախաշեմին) դիտվում է կայուն միտում, երբ Հայաստանից ավելի շատ ՀՀ քաղաքացիներ են մեկնում արտասահման, քան նույն ժամանակաշրջանում ՀՀ այցելող գրոսաշրջիկների թվաքանակը է (գծապատկեր 2): Ընդ որում, այդ տարեկանուն աստիճանաբար աճում է: Այս հանգանաճն իր բացասական ազդեցությունն է թողնում 4-րդ եռամյակում ֆինանսական միջոցների մնացորդի վրա, որը ևս 2010 թվականից բացասական է և շարունակում է արագ տեմպերով նվազել (գծապատկեր 3):

Գծադրանք 1

Վճարային հաշվեկշռում ճանապարհորդություն հողվածի մնացորդը 2010 թվականից աստիճանաբար նվազում է և 2013-ից սկսած՝ բացասական է: Այսինքն, ՀՀ գրոսաշրջիկներն արտասահման գնալով ավելի շատ գումար են ծախսում, քան օտարերկրացի գրոսաշրջիկները Հայաստանում: Իսկ 2017 թ. ճանապարհորդություն հողվածի երկու բաղկացուցիչների՝ գործնական և անձնական (առողջության հետ կապված, կրթության հետ կապված, այլ) մնացորդը բացասական է: Մասնավորապես, 2017 թ. Հայաստանից գրոսաշրջության արդյունքում 149,6 մլն դոլար արտահոսք է եղել, որից 127,4 մլն դոլարը՝ գործնական ճանապարհորդությունների արդյունքում, իսկ 22,2 մլն-ը՝ անձնական:

Վճարային հաշվեկշռում ճանապարհորդության ծախսերի տարեկան բացասական մնացորդը պայմանավորված չէ գրոսաշրջիկների թվաքանակի տարեկան մնացորդով, քանի որ վերջինս, 2006 թվականից սկսած, դրական է, և Հայաստանն ամեն տարի ավելի շատ գրոսաշրջիկ է ընդունում, քան ճանապարհում (բացառությամբ՝ 2012 և 2016 թթ.):

ՀՀ վճարային հաշվեկշռի ճանապարհորդություն հողվածն ըստ եռամյակների (մլն ԱՄՆ դոլար)

Գծադրանք 3

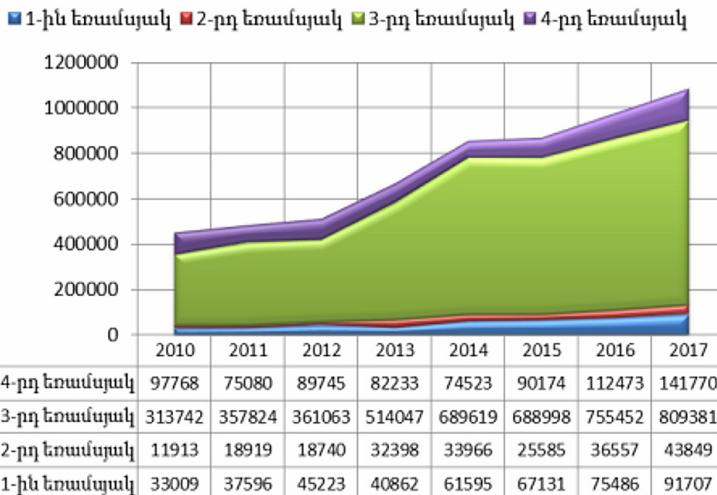
Նման պատկեր է ծևավորվում նաև ամճնական նպատակով ճանապարհորդությունների դեպքում. Եթե առաջին երեք եռամսյակներում վճարային հաշվեկշռի մնացորդն առայժմ դրական է, ապա 4-րդ եռամսյակում արդեն մի քանի տարի շարունակ՝ բացասական:

Իսկ գործնական նպատակով ճանապարհորդությունների դեպքում վճարային հաշվեկշռի մնացորդը բոլոր տարիներին (գծապատկեր 1) և եռամսյակներում բացասական է:

Նշենք, որ զբոսաշրջիկների միջազգային տրանսպորտային տեղափոխման ծառայությունը վճարային հաշվեկշռում ներկայացված է առանձին՝ ճանապարհորդության և մարդատար տրանսպորտի մեջ զբոսաշրջության հետ կապված ծառայություններ հոդվածում: Վերջինիս մնացորդը ևս, 2015 թվականից սկսած, բացասական է և 2017 թ. կազմել է -92,5 մլն դրամ:

Իսկ ինչպիսի՞ն է ՀՀ ներքին զբոսաշրջության պատկերը. Ե՞րբ են ՀՀ քաղաքացիները նախընտրում արձակուրդներն անցկացնել Հայաստանի հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում:

Ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը (մարդ)

Գծապատկեր 4

Գծապատկեր 4-ում հստակ երևում է, որ ՀՀ քաղաքացիները Հայաստանում անցկացնում են հիմնականում ամառային արձակուրդները, իսկ Ամանորը քչերն են Հայաստանի հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում դիմավորում: Ընդ որում, միջազգային զբոսաշրջիկների գերակշիռ մասը ևս Հայաստան այցելում է 3-րդ եռամսյակում, այսինքն՝ հիմնականում ամռանը:

Ի՞նչ պատկեր է ծևավորվում: Ընդհանուր առմանք, 2013 թվականից սկսած, Հայաստան զբոսաշրջությունից վեաս է կրում ֆինանսական տեսանկյունից, ինչը պայմանավորում են հետևյալ հանգամանքները: Գործնական նպատակով ճանապարհորդությունների դեպքում վճարային հաշվեկշռի մնացորդը բոլոր տարիներին և եռամսյակներում բացասական է: Զբոսաշրջիկները Հայաստան ժամանում են հիմնականում ամռանը: Զնառանը Հայաստանից մեկնում է ավելի շատ զբոսաշրջիկ, քան ժամանում է, ու այդ տարբերությունն աստիճանա-

բար աճում է: Իսկ մեր քաղաքացիների ձմռան ծախսերն արտասահմանում ու զբոսաշրջիկների ամռան ծախսերը Հայաստանում համեմատելի չեն. կախված եղանակից՝ տարբեր ապրանքներ, ծառայություններ և ժամանացի ծներ կան, որոնց արժեքը ևս տարբեր է: Ուստի ձմռանը մենք ունենք ոչ միայն քիչ զբոսաշրջիկ, այլև ավելի քիչ ՀՀ բնակիչ ու հետևաբար՝ պոտենցիալ սպառող: Աստիճանաբար ավելի շատ ՀՀ քաղաքացի է Ամանորն անցկացնում արտասահմանում ու ֆինանսական միջոցները ծախսում այնտեղ: Վերջինիս պատճառներից մեկն է այն է, որ Հայաստանում ու արտերկրում ամանորյա փաթեթների գները շատ չեն տարբերվում, և արտերկրում դրանք ավելի շատ ծառայություններ են ներառում: Միաժամանակ, Հայաստանի հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներից ձմռանը չեն օգտվում նաև Հայաստանում մնացած բնակիչները: Այսինքն, մեր քաղաքացիները ձմռանը երկրից ֆինանսական միջոցները դրվու են հանում, որոնց միայն մի մասն է փոխհատուցվում ամռանը՝ ներգնա զբոսաշրջիկների միջոցով:

Հետևողություն. զբոսաշրջության ոլորտի մեր առաջնային խնդիրներից են՝

- գործնական ճանապարհորդությունների արդյունքում գումարի արտահոսքի նվազումը,
- 4-րդ եռամսյակում դեպի Հայաստան զբոսաշրջիկների հոսքի ապահովումը:

Արտագնա զբոսաշրջիկների թվաքանակը Ամանորի նախաշեմին շարունակելու է ավելանալ: Ուստի, եթե ուզում ենք Ամանորն ամեն տարի նորովի դիմավորել արտասահմանում ու ապրել մեր երկրում, ապա պիտի ստեղծենք պայմաններ, որ օտարերկրացիներն էլ մեր երկրում ցանկանան անցկացնել ձմեռային արձակուրդները, և զբոսաշրջությունը մեր տնտեսությանն իրական օգուտ բերի, իսկ մենք միշտ դեպի Հայաստան հետադարձ տոնս ունենանք: Ուրախ Ամանո՞ր...

**ԱՍԴԻԿ ՀՈՎՐԱՆՆԻՍՅԱՆ
ՀՊՏՀ «Ամբերդ» հետազոտական կենտրոնի
հետազոտող, վիճակագրության ամբիոնի
ասպիրանտ**

Ժամացուցը կանգ առավ 11.41-ին

Կոչեմ ապրողա՞ց...

Աղետի գոտի: Անծանոք, անհետեք բառակապակցություն, որ, ավաղ, դարձավ մեր ամենազործածականը: Թիզ, շատ քիչ գովեց սահմոկեցուցիչ այն օրերի մասին: Գրող մատնել ըն էին ցավից փայտացել, չինք ուզում թարմ վերը փորփորել, զգիտեմ...

Իսկ այստեղ ողբերգական ու հերոսականը, ազնիվն ու, ցավոք, նաև տմարդին, կյանքն էր՝ դժնի մերկությանը: Ի վերջո այն մեր պատմությունն է՝ ինչպիսին էր որ լինի:

Ես փորձում եմ ներկայացնել ընդամենը մի պատասխկ այդ օրերի պատմությունից՝ տողերի մեջ երեմն արանք բռնմելով...

Մեզ սա էր պակասում...

Տիգրանը, որի մասին քիչ հետո պիտի պատմեմ, մի առիթով ասաց. «Դաժան փորձություններով անցավ մեր ավագ-ների կյանքը, ու ես մի տեսակ ամաչում էի, որ պատմելու բան չեմ ունենալու երեխաներիս...»:

Այո՛, պատմելու բան եղավ: Բայց այսքան ու միանգամհոց...

«Ո՞ր մեղքի համար», - հետո չպիտի կարողանար զսպել ցավն ու բողոքը Ամենայն հայոց կաթողիկոսը՝ իմաստուն ծերունին:

«Ո՞ր մեղքի համար»: Ներիր, վեհափա՞ռ Դայրապետ, բայց Երկրային կյանքում ավելի հաճախ կարկուտը ծեծած տեղն է ծեծում...

Ու թե այդպես չլիներ, բանաստեղծը, գլուխը սար ու քարին խփելով, չէր մորմոքա.

-Դե ե՞կ Կարդապե՞տ,

Մի՛ խելագարվիր...

Փառք տանը Աստծուն, որ... խնայեց Վարդապետին: Ո՞րերորդ անգամ նա պիտի խելագարվեր...

Փլաված տների վրա՝ բնավեր թռչուններ...

Ողբամ մեռելոց.

Խեղդված մեռելոց:

Ո՞ր մեղքի համար: Ախր, ո՞ր մեղքի համար:

Դումորի քաղաքի վրա մշուշ էր իջել...

Տիգրանի հետ ծանոթացաց իրերի բերումով: Այն ժամանակ էլ մարդիկ բենգինի համար շատ հաճախս օրը կորցնում էին հերթերում: Ես ճար չունեի ու ստիպված դիմեցի առաջին պատահած վարորդին: Նա, ըստ երևույթին, ին փոխարեն անհարմար զգաց, բայց չկարողացավ մերժել:

Երկրորդ անգամ հանդիպեցին երկարության կայարանում: Երկուս էլ դիմավորելու էինք եկել: Գնացքը, ինչպես միշտ, ուշանում էր, ու մենք երկար զրուցեցինք: Նա պատմեց նաև հուզիչ դեպքեր Գյումրի, Սպիտակ, Վանաձոր... Գնում էին և մեքենա չունեցողները: Եվ ոչ ճանապարհին չննաց:

Նրանք կուշ էին եկել «տեխօգնություն» կոչվող փակ բեռնատարի չոր աթոռներին ու լուր էին, իսկ փոքրիկ պատուհանների մոտ նստածները սառած հայացքներով զգում էին միայն էլեկտրական սյուների վագքը: Տաներկու հոգի էին, Արովյանի շրջանի Մայակովսկի գյուղից:

Խցանումները շատ էին, ու մեքենան դանդաղ էր առաջ գնում: Զինվորական պարեկները հաճախ էին կանգնեցնում: Ղարաբաղյան շարժման հետ կապված պարետային ժամը դեռ շարունակվում էր... Տղաները զլխահակ ու մոայլ էին: Յուրաքանչյուրուն ահավորի իր տեսարանն էր, թերևս, ուրվագծում մտքում: Տիգրանը մեկ էլ 10-րդ դասարանում էր եղել Գյումրիին: Գիշերվա երկուսը կամ երեքն է: Սիա և քաղաք տանող կամուրջը: Աչից բարձրահարկ մի շենք է փլվել ու դեռ այրվում է: Մթի ու լուսի մեջ վազվագողները հրշեցներ են: Լսկում են բղավոցներ: Փլաված շենքերը խառնվել են իրար:

Կամրջից հարյուր մետր այն կողմ, ավերված շենքի վրա, երկու հոգի լինացով ու բահով աշխատում էին: Էլեկտրական լարից տեղ-տեղ կախված վառվող լամպերի աղոտ լուսի ֆոնի վրա այդ ամենը անհրական ու հնարովի էր թվում: Իջան: Քաղաքի վրա մառախուտ էր նստած ու ցուրտ էր: Շենքի առաջ կրակ էր վառվում, և 10-15 մարդ, շրջան կազմած, նստել էին դատարկ արկղերի վրա ու տաքանում էին: Կենտրոնում ցանցարկով «Ձերմուկ» էր դրված: Թիզ այն կողմ անկանոն ընկած էին բրիչներ ու լինեցեր:

Ոչ ոք չէր խոսում: Նայում էին կրակին ու լրում: Յուրաքանչյուրն իր աշխարհում էր, ու բառեր պետք չէին:

Փլատակի շուրջ պտտվող մարդու ասես ինչ-որ բան էր կորցրել և ճիգ էր թափում իիշելու՝ ինչ: Դեմքը, որ հեռու էր ծերունական լինելուց, ծածկվել էր կնճիռների սարդուստայնով: Յարցը կարծես թե հասկացավ: 12-ամյա աղջկան է փնտրում: «Բալե~ս, բալե~ս», – քարերի մեջ փշրվում էր նրա տաք շշունջը: Տղաները գործի անցան: Ով գիտե՞ ինչ-քան էին աշխատել, հանկարծ մարդ իիշեց.

– Է՛ ժամին դաշնամուր պիտի պարապեր...

Ո՞ր սենյակում փնտրեին, ո՞ւր էր սենյակ... Բառորդ ժամը մեկ, ականջը ձայնի, դադարեցնում էին աշխատանքը: Քարակույսերի տակից պահարան դրւու եկավ: Միջի հագուստը հանեցին, ցույց տվեցին մարդուն: Չհասկացավ, դեմքը շրջեց: Նետո վարեր գտան... արհեստական: Մարդ ճանաչեց. «Սերն է»:

Պանելների տակից հանեցին ընտանեկան ալբոմ, ժամացույց, որի սլաքները կամգ էին առել 11.41-ի վրա: Մարդու աչքերը կենդանացան, կնճինները հարթվեցին: Եվ, հանկարծ, նա տեսավ թետոնի արանքում բզեզված նոտայի մի տեսր, որի վրա մեծ-մեծ տառերով գրված էր՝ «Շոպեն»: Մարդու կոտրված թևերը ավելի կախ ընկան: Նա կույ էր եկել մի քարի վրա ու, ասես ամաչելով իր գոյությունից, ինքն էլ քարացել էր: Շուրջը ցուրտ էր, շատ ցուրտ:

Տաք հուշեր

Երկրաշարժից ուղիղ մեկ ամիս առաջ՝ նոյեմբերի 7-ին, Գյումրիում էի: Սկզբում եղան նորմնա օլիմպիական չեմպիոն Լևոն Զուլֆալակյաննեց տանը, որը Սվերդովի փողոցի վրա էր ու, ինչպես բոլոր հին տները՝ իրար մեջ խառնված քակերով: Լևոնը հավաքի էր մեկնել: Յայրը՝ Արտեմը, կեսկատակ ասաց. «Բոլորը Լևոնին կուզեն, չեն ասի թե՝ ես Արտեմ ոնց ես»:

«Բանվոր» թերթի աշխատակից Լաուրայի և ժողովնեսության դասախոս, գյումրեցի Ռաֆիկի հետ անմոռաց ժամեր անցկացրինք այս պարզ, հյուրասեր տանը: Նրանց ուրախությունը Լևոնի տարիութեական տղան էր: Տիկին Ռոզան ինչպիսի՝ սիրով ու հպարտությամբ էր պատմում թոռան «տարօրինակությունների» և ուժի մասին:

— Լևոն, հայրու ինչպէ՞ս հաղթեց, — հարցնում էր պապը:

Երեխան ընթացամարտի հնչ-որ հնարջ էր նմանակում, ու պապը հրճվանքից հալվում էր:

... Յարևանները վաղուց արդեն քնած էին, իսկ մենք դիտում էինք Լևոնի տեսագրված գոտեմարտերը: Յայրը երեխայի նման հուզվել էր.

— Ցավի տանեմ, բայլ՝ ջան, միշտ բարձր պահե ազգի պատիվը:

Յաջորդ օրը հանդիպեցի Յուրի Վարդանյանին: Նա հրավիրեց Թբիլիսյան խճուղու վրա կառուցվող իր տուն: Ես էլի էի եղել այստեղ և ուրախ էի, որ հրաշագեղ շենքը ավարտվելու վրա էր:

Ոչ միայն չեմպիոնների հանդիպեցի այդ օրերին: Ինչպես միշտ, եղան նաև շուկայում ու սովորականի նման «չեչիլ» պանիր ու լավաշ գնեցի և ընթացինելով՝ շրջեցի վաճառասեղանների լայնքով ու երկայնքով: Աննման էր Գյումրու շուկան: Այն ավելի ծիշտ հունդրի տուն էր, երգիշանքի թատրոն, որտեղ նաև ... միրգ ու բանջարեղեն էր վաճառվում:

Ծանոթ ու հրազդատ դեմքեր եմ հիշուն, ու փրտու կծկվում է ցավից:

Խաբարվեց, խաբարվեց անկրկնելի Գյումրու կյանքը: Չեն կասկածում՝ կկառուցվի մի նոր, գուցե և ավելի գեղեցիկ քաղաք, բայց կվերագտնի՝ իրեն նախկին գյումրեցին, քաղաքը չի կորցնի իր անկրկնելի նկարագիրը:

Գեհենի առավոտը

Անձկատելիորեն բացվեց առավոտը: Փոշին քրտինքի հետ սառել-կպել էր դեմքներին ու տարօրինակ բան՝ ոչ ոք չի մրտվում, ոչ ոք չէր հոգմել... Փիզիկապես: Նայութերը լարված էին, ու որոշեցին քարաքի դրվագում գուշում: Մեքենաները (մի թերուատար էլ ունեին) շրջանցում էին փլվածքները, ու այդ ամենը շատ նման էր պատերազմի թենայով նկարահանված հին կադրերի: Ամենուր լացող, գլխահակ մարդիկ ու՝ վիշտ, վիշտ, վիշտ... Արդեն լսել էին, որ իրենցից առաջ, ամենածանր պահին օգնության են եկել զինվորները: Ի՞նչ բարձանալու ժամանակ էր: Կանգնեցին փլվածքներից մեկի մոտ (հետո պարզվեց՝ «Պոլիգոնում»): Քանց չին զգում, բայց ուտել պետք էր: Մսի պահածո բացեցին, բայց այդպես էլ չկարողացան ծեռք տալ: Թիշ հեռվում սպայի համազգեստով երկու հոգի, մեջքով իրենց կանգնած, ծխում էին: Երբ շրջվեցին, ավագ Եղյունանի դեմքին արցունքներ կային (հետո իմացան, որ նրա կինն ու երեխան մնացել են այդ փլատակների տակ): Ո՞ւր էր զինվորականի հպարտ կեցվածքը: Նրանք մոլորված տղամերի էին նման: Ինչ-որ մեկի մոտ օդի կար, մեծ բաժակներով լցորին: Նրանք լուր խմեցին ու «շնորհակալություն» ասելով՝ ծանր քայլերով հեռացան:

Մինչ աշխատանքի անցնելը, տղաները մի փորձության էլ պիտի դիմանային: 20-22 տարեկան մի տղա մնտեցավ: Խելքը երկի թրցուել էր: Խելազարկելու բան էր պատմածը: Ավագ Եղբայրն ու հայրը մնացել են պանելի տակ: Երկու օր հաց ու ջուր է տվել, հոյս ու հավատ: Կերծապես եկել են օգնության: Տանը պողպատէ ծոպանով փորձել է տեղաշարժել պանելը և նրա աչքի առաջ...

— Ողբան մերելո՞ց...

— Բեկանեմ շանթեր...

Պահի խորհրդաժություն

Ինչո՞ւ այսպես ստացվեց: Ինչո՞ւ անտարբեր դարձանք հարեւանի, ընկերոջ, բարեկամի, մարդու ծակատագրի նկատմամբ: Ե՞րբ սառցակալեց մեր հոգին: Ինչո՞ւ սկսեցինք խարել, մատնել, քծնել ու կողոպտել մեր նմանին: Եվ ինչո՞ւ էինք այդպես պատեպատ խփվում, ինչո՞ւ էինք կյանքներս վտանգում՝ մեզ անծանոթ մարդկանց փրկելու համար:

Ի՞նչ տրամաբանությամբ...

... Մեռնողը հարյավ,

ապրողը ապրեց...

— Կոչեմ ապրողաց'

ճանապարհի եղորին դագաղներ էին դարսված: Երկի նոր էին իշեցրել: Եվ, ընդհանրապես, հանդիպող համարյա բոլոր մարդատար մեքենաների վերնամասին դագաղ էր կապկապված: Ամենուր փոշու ամա էր: Փլատակներից ծուխ էր բարձրանք: Այս ու այստեղ՝ ճնորված, տափակած «Ժիգուլիներ»: Ցրտից դողացող մի աղջիկ գլուխը հակել էր փակ դագաղի վրա ու հանգած շուրթերով ինչ-որ բան էր մրմնջում:

Շենքը, որին մոտեցան, ասես՝ հզոր մի ծեռք հիմքից ոլորել ու պառկեցրել էր կողքի վրա: Ասացի՞ն՝ կոչիկի ֆաբրիկան է: Անկյունով կանգնած բարձրահարկը միսրաքվել էր սրա մեջ ու տակովն արել: Ֆաբրիկայի մի անկյունն էր միայն անվնաս մնացել: Դիմացի շենքի հնը հարկից մնացել էր չորսը... Դրապարակի միակ կանգունը հինգ հարկանի, համեմատաբար իհն շենքն էր:

Փրկարար աշխատանքներն սկսել էին Ռուսությունի հանքափորներն ու հարավսլավացի մասնագետները, իսկ ֆրանսիացիներն իրենց հարշ շներով արդեն մի քանի կյանք էին փրկել:

Աբովյանցի տղամերն էլ բաժանվեցին փոքր խմբերի և անցան գործի: Տիգրանը կյանքում առաջին անգամ էր դիմակ տեսնում: Մի տղամարդ մնացել էր ջարդված պամելների արանքում, ուրեմն ու ամբողջովին կապտել էր: Չգիտես ինչու, ոչ ոք չէր մոտենում նրան: Տիգրանը չէր ուզում նայել նրա կողմը, բայց մի անհասկանալի ուժ ստիպում էր այդ անել: Ինչ-որ անձանոթ զգացում ցավալիորեն ճնշում էր հոգին: Տիգրանը փորձում էր պատկերացնել նրան երկրաշարժից առաջ: Տեսնես ինչո՞վ է զբաղվել: Գեղեցիկ հերիա՞ր է եղել նրա կյանքը, թե՞ օրերն է պարզապես մաշել: Զանձրալի՞ է եղել, հայ ՞րտ, հարգված գիտնական, թե՞ տովորական մի ելուզակ: Տառապե՞լ է անհիւս սիրուց, իսկ գուցե սերե՞ն է մերժել...

Ու իհմա՞ ջարդված պամելների արանքում, ուրած ու անտեր:

Օղափոխության խողովակով մի ֆրանսիացի փրկարար մնացք էր գործել շենք ու տեղեկություն բերել, որ շուրջ 25 կենդանի մարդ կա ներքնահարկում և շտապ օգնության կարիք ունեն՝ ողը չի բավարարում: Մի կին, որի տղան էլ նրանց մեջ էր, չէր հեռանում փրկարարներից, աղաչում էր՝ «մի բան անել»:

Ավտոամբարձիթները տնօրում էին ծանր բերից: Փլատակների տակ մնացածների հարազատները ավելի հաճախ խանգարում էին աշխատողներին, խնդրում էին, պահանջում, որ իրենց ցույց տված տեղը մաքրվի, որովհետև այնտեղից «ձայն են լսում»:

Օ՞հ, տառապանքի այդ ձայները... Շենքի խորքից կնոջ օգնություն կանչող ձայն էր լսվում, որ ավելի շատ բողոք էր, իրամեջտի խոսր... Ասացի՞ն նախորդ օրվանից է լսվում: Երեկոյան կողմն ձայնը աստիճանաբար մարեց...

Առանց կտրող գործիքների պարզապես հնարավոր չէր գործն առաջ տանել: Վոլոյյան և Գուրգը, միմյանց փոխարիթուով, կտրողում էին երկարաձողերը, որ, զգիտես ինչու, առանձնացել էին բետոնից... Միմյանց էին խառնվել ջրի, գազի խողովակները, ջեռուցման մարտկոցներն ու երկար դրները... իսկը գորոյյան հանգույց:

Ֆրանսիացի, ոուս, հարավլավացի ու հայ մարդիկ աշխատում էին առանց խորապի, արագ և, որ կարևոր է՝ միմյանց հասկանում էին անխոս, հայացքով:

Պարկած շենքը հարմար էր սողոսկել երկու ճակատով՝ ուղղահայաց և գետմին զուգահեռ: Իրենց հմտությամբ առանձնապես աչքի էին ընկնում ֆրանսիացի փրկարարները, որոնք էլ ղեկավարում էին աշխատանքները: Ոչ մի ավելորդ շարժում, հստակ ու վստահ գործողություններ: Նրանք զինված էին փրկարարական գերժանակակից տեխնիկայով, կապի միջոցներով: Այս ֆոնի վրա ամորալի վիճակում էին մեր տղաները: Նրանք նույնիսկ սաղավարտ ու ձեռնոց չունեին...

Երկու ժամ անց ֆրանսիացի փրկարարներից մեկը, փլատակներից դուրս գալով, ձեռքերը խաչեց կրծքին՝ հասկացնելով, որ զուր է 25 հոգու համար պայքարը... Ու ոչ ոք չինացավ, թե ինչպես ապրեցին իրենց կյանքի վերջին երկու ժամը այդ մարդիկ: Ի՞նչ էին խոսում, ի՞նչ էին զգում ու մտածում դժբախտները: Ինչպես ստառապեցին, ինչպես պահեցին իրենց՝ ոչ ոք չինացավ:

Տարբեր տեղերից դիմակներ էին հանում: Տիգրաննենց փոքր փլվածքի տակից հանեց ամբողջովին ջախջախված երկու կանացի դիմակ (հավանական է՝ մոր և աղջկա): Սարսափի պահին նրանք փաթարվել էին իրար... Դետո «անջատվեց»-վարժեց: Յերթական դիմակը հանելով՝ ձայն էին տալիս ներք, որ դագաղ բերեն: Դնում էին մեջը, փակում և փոխանցելով՝ իջեցնում: Երբեմն հանում էին նաև մարմնի առանձին մասեր...

Կեցցե մարդկային միտքը, որ ավտոկռունկ է ստեղծել: Առանց դրանց որքա՞ն մարդ կկորցնեինք: Եվ որքա՞ն քիչ էին դրանք երկրաշարժի օրերին:

Բահն ու լինգն էին աշխատանքի հիմնական գործիքները: Երբեմն, չկարողանալով ազատել ծանր պանելից, օգնության էին կանչում բժիշկներին, որոնք տառապային անդամահատում էին... հենց տեղում: Կյանքը փրկելու համար, իմանալով նաև, որ թերևս ավելի դժվար է լինելու նրանց ապրելը...

Իսկ տեխնիկան ինչ-որ տեղ ճանապարհին էր: «ԿԱՏՈ» անունով ավտոկռունկը հրաշքներ էր գործում: Փաստորեն, այս աշխատում էր առանց հանգստի՝ գիշեր ու ցերեկ (ցավոր, հայրենականները, մի քանի ժամ աշխատելուց հետո, փշանում էին): Յարավլավացի կռունկավարները այդ անընդհատությունը պահպանում էին՝ միմյանց փոխարիթուով: Վոլոյյան լավ մասնագետ է, իսկ ֆրանսիացիները շուտ են նկատում դա: Յաճախ նրանցից մեկը գալիս էր, բռնում վոլոյյայի ծերքը, տանում իր հետուից ու մատնացույց անում կտրվելիք երկար՝ «Փըշ»:

Դետո նա պատճում էր. «Տեղը շատ նեղ էր ու ստիպված է դիմակի վրա հակված աշխատել: Երկուսով էինք, աշխարհից կտրված: Աշխատում էի դեմքին չնայել: Ծածկեցի, բայց էլի զգում էի նրա «շունչը»: Ո՞նց պիտի մոռանան այս ամենը»:

30 տարի անց

Ուղիղ 30 տարի առաջ են գրվել այս տողերը:

Շուրջ 25 հազար զոհ, խեղված ճակատագրեր: Շուրջ 45 հազար մարդ, զրիված կամ կենդանի, դուրս բերվեց փլատակներից տարբեր ազգերի փրկարարների անձնազոհության շնորհիվ: Շուզովում են՝ իիշելով այն բարեգութ վերաբերմունքը, որ ցույց տվեց համարյա ողջ աշխարհը (այդ ոչինչ, որ մեզ ուղարկվող օգնությունը թալանվում էր Ալլրեջանում, որ վագրների վրա «մեր երկրաշարժ» էին շնորհավորում... այդ ոչինչ, որ մեր «տեղական աղբբեջանցները» տուժածներին ուղարկված սննդամբերը տակով էին անում, շուկա հանում...):

Ի՞նչ արժեր միայն Ազնավորի ու Կառվարենցի ոգեկոչող, արվեստի հսկական կորող «Քեզ համար, Յայաստա՞ն» երգը:

«Ավանգարդ» թերթի գործուղմամբ բազմից եղան վերականգնվող Գյումրիում: Յառապարակումներից առանձնացնեն միայն մեկի՝ «Լենինականը տեր պիտի ունենա» ծավալուն հոդվածի վերնագիրը, ինչը խորհրդանշում է այն տարօրինակ վերաբերմունքը, որ դրսորվում էր այդ ընթացքում իշխանության կողմից: Տարբեր երկրներից ուղարկված թանկարժեք մեխանիզմները որոշ ժամանակ անց անհետացան, չեր բավարում շինանյութը, դիզվառելիքը... մի խոսքով, եղավ սովորական, տմարդի թալան:

Իշխանությունը խոստանում էր իինգ տարում լուծել ավելի քան 500 հազար անօթևանների բնակարանային հարցը: Անցել է 30 տարի, սերունդ է փոխվել, իսկ «դրմիկներում» այսօր էլ երեխա է ծնվում...

Գյումրեցին տարավ և տանում է իրեն բաժին հասած զրկանքները: Արժանապատվորեն, առաջընթացի անգուստ մղումով:

Վերբերը սպիացել էն, ժախտը վերադարձել է: Գյումրին ապրում է:

Կոչեմ ապրողաց'...

ՍԻՄՈՆ ՀԱԿՈԲՅԱՆ
ՀՊՃ Ֆիզդաստիարակության, արտակարգ իրավիճակների և բաղպաշտպանության ամբիոնի պրոֆեսոր, մանկ.գ.թ.

ՅՈՒՐԻ ՎԱՐԴԱՅԱՆ

Երբ նայում ես աշխարհի քաղաքական քարտահն, Յայաստանը գրեթե աննշնարելի է, միայն թվով է այն ճանաչելի: Սակայն մեր ժողովուրդը ծնել է զավակներ, որոնք անմրցելի են եղել աշխարհում ու իրենց հաղթանակներով, գյուտերով, կտավներով ու երաժշտությամբ, գրական ժառանգությամբ նորովի ու յուրովի են «քարտեզագրել» Երևան մոլորակը, իրենց անուններով մարդկանց հոգիներում ու մտքերում մեկնդմիշտ ամրագրել «Յայաստան» անունը:

Արամ Խաչատրյան, Վիլյամ Սարոյան, Վիկտոր Յամբարձումյան, Շառլ Ազնավուր, Յուրի Վարդանյան ու էլի անուններ, որոնք արտաքերել են հուզում ու ոգևորում է մեզ, լրացնում մեր ինքնության հպարտ գիտակցունը:

20-րդ դարի հայոց անգերազանցելի դյուցազն Յուրի Վարդանյանը ավարտեց իր երկրային կյանքը ու հեռացավ՝ Յայաստանին ու ամբողջ աշխարհին բողնելով իր ստեղծած լեգենդը:

Յուրի Վարդանյանը Եվրոպայի հնգակի, աշխարհի յոթակի և Օլիմպիական խաղերի չեմպիոն է, աշխարհի 43 ռեկորդի հեղինակ: Յամաշխարհային ծանրամարտը բազմաթիվ տաղանդաշատ մարզիկներ է տեսել, որոնք նվաճել են բազում նորանակներ և դարձել ռեկորդակիր, սակայն Յուրի Վարդանյանի ֆեռոմենը անգերազանցելի լինելու մեջ է: Նրա բարձրացրած ծանրությունը դեռևս ոչ մեկին չի հաջողվել հաղթահարել, գրանցված արդյունքներն անգամ մոտ չեն նրա ռեկորդներին: 1978–1981 թթ., չորս տարի անընդմեջ, ծանրամարտի միջազգային ֆետերացիայի կողմից նա ճանաչվել է աշխարհի լավագույն ծանրորդ:

2007 թվականին Յուրի Վարդանյանը ԱՄՆ-ից վերադարձավ հայրենիք: Յայաստանի ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի պետական ինստիտուտի ռեկտոր Պահրամ Առաքելյանը նրան շնորհեց պատվավոր պրոֆեսորի կոչում: Միջոցառմանը ներկա էի և ես, և այն ընդմիշտ մնաց իմ հիշողություններում որպես հայկական ծանրամարտի խորհրդանիշ դարձած կենդանի լեգենդի հետ անմիջական շիման մի բացառիկ դրվագ, որպես նրա ժամանակակիցը լինելու երջանկության անկրկնելի ապրում: Պատմում էր իր անցած ճանապարհի, նվաճումների, ծեռքբերումների ու ձախողումների մասին:

Յուրի Վարդանյանի անկուտրում կամքի, նպատակասլացության մասին ուշագրավ հուշեր է գրել նրա մարզին ու հորեղբայրը, որը ոգեշնչել է նրան ծանրամարտով և ուղեկցել փառավոր նվաճումների ճանապարհին: Երևանում կայացած պատանեկան առաջնության ժամանակ Յուրի Վարդանյանը հանդես է գալիք 57 կգ քաշային կարգում և 120 կգ արդյունքով գրավում է 4-րդ հորիզոնականը: Երևանից Լենինական ճանապարհին լքում է ու գնացքի պատուհանից դուրս նայում: Յասնելուն պես կայարանում խզում է լքությունն ու հաստատակամորեն արտաքրում. «Կտեսնեք՝ ես չեմպիոն եմ դառնալու»...

...Տիրակի այս օրերին, երբ ամբողջ աշխարհը սգում էր հրչակավոր ծանրամարտիկի և մեծ հայի վախճանը, հայ ծանրորդներ Սիմոն Մարտիրոսյանն ու Գոռ Մինասյանը աշխարհին ցույց էին տալիս, որ իրենք, այո՞, ամրաբազուկ ու տաղանդաշատ Յուրի Վարդանյանի արժանի հետևորդներն են...

ԱՐՍԱՆ ԳՈՒՅՅԱՆ

ՀՊԾՀ ֆիզդաստիարակության, արտակարգ իրավիճակների և քաղաքաշանության ամբիոնի դասախոս

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԱԼՐԱՄԱՐՏԻ ԽՈՐՀՄԱՆՑԻԸ

1987 թ. հունվարին և հոկտեմբերին Յուրի Վարդանյանը, հեռացատկորդ Ուրբերտ Էնիյանի և լողորդ Չավարշ Կարապետյանի հետ միասին, մեր համալսարանի (ԵրժԾԻ) պրոֆեսորադասահյուսական կազմի, աշխատակիցների և ուսանողների հյուրն էր:

Լուսանկարները՝ «Տնտեսագետի» պահոցից:

ՀՊՏՀ գրեթե բոլոր ուսանողական միջոցառումներին կարելի է տեսնել նրան տեսախցիկով, եթեմն էլ՝ սաքսոֆոնով:
Դեղինակած լուսանկարներն ու տեսանյութերը հրապարակվում են համալսարանի ուսանողական խորհրդի ֆեյսբուքյան էջում և ոչ միայն...
Հատերին միայն արտաքնապես ծանոթ լուսանկարիչը Արշակ Խոյանն է, գերազանց սովորում է կառավարման տեղեկատվական համակարգեր մասնագիտության 4-րդ կուրսում (ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետ), Անուշավան Արզումանյանի անվան 2018 թ. կրթարշավակալիր է, Կարմիր դիպլոմի 2019 թ. հավակնորդ-շրջանավարության «Տնտեսագետի» հյուրարարության Արշակի հետ գրուցում ենք, փորձում լավ ծանաչել նրան, այս և անդրադառնում տնտեսագիտությանը, լուսանկարչությանը, երաժշտությանը, օպերատորական գործին:

Մասնագիտությունը՝ տնտեսագետ-ստեղծագործող

– Արշակ, ավելի քան երկու տարի է՝ քեզ ծանաչում ենք որպես ակտիվ ուսանող՝ Պատմիր, խնդրեմ, քո մասին՝ որտեղ ես ծնվել-մեծացել, ո՞ր դպրոցն ես հաճախել։

– Ծնվել և մեծացել եմ Երևանում։ Սովորել եմ Ուութեն Սևակի անվան թիվ 151 հիմնական դպրոցում, ավարտել եմ Վահագն Դավթյանի անվան թիվ 149 ավագ դպրոցը։

– Խոսենք մասնագիտությունիցը։ Ի՞նչ է քեզ համար տնտեսագիտությունը, ինչո՞ւ հենց «կառավարման տեղեկատվական համակարգեր»։

– Անկեղծ կասեմ՝ ինձ կողմնորոշել է քոյքը, որը սովորում էր նոյյան մասնագիտությամբ։ Ընդունվեցի և տարիների ընթացքում հասկացա, որ ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետը լավագույնն է, ընդգրկված մասնագիտությունները զարգացնում են ստեղծագործական ու վերլուծական մտածողություն։ Այս ֆակուլտետում համեմատաբար թիզ է շեշտը դրվում տեսական գիտելիքի վրա, և սովորում ենք մտածել։ Ուրախ են, որ ավարտական (դիպլոմային) աշխատանքում էլ լայն հնարավորություն ունենք ներ մտքերն ու վերլուծությունները ներկայացնելու։ Աշխատանքս «Էլեկտրոնային մարդերին գային համակարգեր» թեմայով է, նախատեսում են պրակտիկա անցնել այսպես ասած ոչ ստանդարտ կազմակերպությունում, որտեղ ավելի շատ կուղորեմ։ Բանակցում են Backbone branding ընկերության և ՀՊՏՀ ՏՏ կենտրոնի հետ։ Իմ կարծիքով՝ այստեղ բանիմաց մասնագետներ են աշխատում, նրանցից շատ բան կունենան սովորելու։

– Հետաքրքրությունների շրջանակը լայն է. հաճախակի ենք տեսնում հեղինակած լուսանկարային շարքերը, որոնք աչք են շոյում կատարման վարպետությամբ, գեղագիտական լուծումներով։ Ինչպես՞ս է ապագա տնտեսագետը դարձել լուսանկարիչ, օպերատոր։

– Լուսանկարչության հանդեպ սերը դեռ դպրոցից է, իսկ համալսարանում զարգացնում են հմտություններս։ Ուսխորհրդական լուսանկարիչ, օպերատոր Արման Ջարությունյանն ինձ սովորեցրեց տեսանկարահանել և մոնտաժել։ Ուսանողական խորհրդի

աշխատանքների շրջանակում զբաղվում եմ և լուսանկարչությամբ, և տեսանկարահանմանը ու մոնտաժով։ Այստեղ ժամանակի ընթացքում փորձեցի աճել, աշխատել ինձ վրա, շտկել թերացումներս։ Բացի հասարակական աշխատանք լինելուց, սիրելի զբաղմունքս նաև եկամուտ ստանալու միջոց է։ Ժառայություններ եմ մատուցում տարբեր միջոցառումներում։ Կարծում եմ, որ միշտ էլ ինքը ինձ վրա աշխատելու տեղ ունեմ, պարբերաբար մասնակցում եմ դասընթացների, խորհրդակցում եմ հմուտ լուսանկարիչների հետ։

– Իսկ որտեղից է գալիս սաքսոֆոնահարի վարպետությունը, երաժշտական կրությունը ունե՞ս։

– Այն։ 7 տարի հաճախել եմ Ալեքսեյ Շեքինյանի անվան երաժշտական դպրոց, սաքսոֆոնի դասարան։ Սկզբում չսիրելով էլ իհաճախում ծնողներին հորդորով, և այն ժամանակ սաքսոֆոնը այդքան էլ

պոպուլյար գործիք չէր։ Արդեն 4-րդ տարում, նոր ուսուցչություն շնորհիվ, սկսեցի սիրել ու բացահայտել այդ երաժշտական գործիքը։ Այժմ գումար եմ վաստակում նաև դրանով, նվազում եմ սրճարաններում, ռոմանտիկ հանդիպումներին (հրավերով)։ Կիրառի և դաշնամուրի խնբակներ էլ եմ հաճախել, նվազում եմ, սակայն հիմնականում սաքսոֆոնահար եմ։

– Սովորաբար «հեռավոր» ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետի ուսանողները չեն հասցնում հաճախակի մասնակցել ՀՊՏՀ հրադարձություններին։ Դու ներկա ես գրեթե բոլոր միջոցառումներին։ Ինչպես՞ս է հաջողվում համատեղել ուսումը, ստեղծագործական ու հասարակական աշխատանքը։

– Երևի, պատասխանատվության ու աշխատասիրության շնորհիվ։ Մենք ենք մեր ժամանակը տնօրինում և ցանկության դեպքում կարող ենք ամեն ինչ հասցնել։ Համալսարանում միջոցառումները հիմնականում դասերից հետո են լինում, սակայն, բացի մերկա գտնվելուց, պետք է աշխատեմ լուսանկարիչի և տեսանյութերի վրա, պատրաստեմ հրապարակման։ Եվ օրեր են եղել, որ գիշերել եմ «1-ին ուսանողական ալիքում», որպեսզի ավարտեմ աշխատանքս։ Կարելի է ասել՝ ես հանգստա-

Նում եմ քննաշրջանի ընթացքում: Սա այն ժամանակահատվածն է, երբ չեն աշխատում և միայն կենտրոնանում են քննությունների վրա: Հանգստանալու, լիցքաթափվելու հետ կապված՝ ասեմ, որ ակտիվ հանգստի, էքստրիմի սիրահար եմ:

– Բուհն ավարտելու շեմին ես: Տնտեսագետն, լուսանկարիչ, երաժշշուտ.... Կարծես թե, կանգնած ես բարդ ընտրության առջև: Կշարունակե՞ս ուսումդ: Ո՞ր ոլորտում ես ցանկանում աշխատել:

– Կդիմեն մագիստրատուրա իմ մասնագիտությամբ, զուգահեռ կաշխատեմ: Ուզում եմ զարգացնել լուսանկարչի, օպերատոր-մոնուաֆորի, երաժշտի հմտություններս և աշխատել այս ոլորտում: Ուսումնասիրում եմ մարքեթինգ, շուտով ինստագրամում էջ կստեղծեմ, իմ աշխատանքները կիրապարակեմ ու կգովազդեմ, որպեսզի ավելի շատ հրավերներ ունենամ: Մի խոսքով՝ առավելապես կզբաղվեմ ստեղծագործական աշխատանքով:

– Որպես ավագ կուրսեցի, ստեղծագործող ու օրինակելի ուսանող՝ ի՞նչ հորդոր կհիմն կրուսեր համալսարանականներին: Կրական համակարգում ի՞նչը կցանկանայիր բարեփոխել:

– Խորհուրդ կտամ ժամանակը արդյունավետ օգտագործել, համալսարանից առավելագույն գիտելիք բաղել: Դասավանդման մեթոդաբանության մեջ կուրզեի փոխավեր որոշ դասախոսների մոտեցումը. չբավարարվեին միայն «Ենկիա» թելադրելով, այլ դասերը դարձնեին ուսանողակենտրոն, ինտերակտիվ: Այո՛, ունենք դասախոսներ, որոնք մեծ տեղ են հատկացնում թինային աշխատանքին, քննարկումներին, այդպես ավելի շատ բան ենք սովորում: Բայց դասախոսներ էլ կան, որ հակառակն են անում, և ցանկալի է, որ նրանք վերանայեն իրենց մոտեցումը: Ուսանողի համար կարևոր է, որ ինքն էլ ներգրավված լինի դասապրոցեսին, իր խոսքն ասելու հնարավորություն ունենա:

– Ծնորհակալություն հարցագրույցի համար: Մաղթում ենք թեզ ստեղծագործելու անսպասավյուն:

Դ.Գ. Ինչպես գրույցից պարզ դարձավ, Արշակին խորը չէ համեստությունը, իր մասին երկար-բարակ խոսել չի սիրում: Նախընտրում է լուր ու եռանդով աշխատել: Զի քաքնում խստապահանջ է իր և հարազատների հանդեպ:

Զբուցեց ՆԱՆԵ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆԸ

Նրանք գնահատվեցին ըստ արժանվույթի

Արդեն 2-րդ անգամ, երիտասարդական տոների առթուվ, ՀՊՏՀ ուսանողական խորհուրդը՝ բուհի ղեկավարության աջակցությամբ իրականացնում է տարիա «Լավագույն ուսանող» մրցանակաբաշխությունը: Դարձյալ 5 անվանակարգում մրցանակ շնորհվեց առաջավոր ուսանողներին, որոնք գերազանց առաջադիմությամբ են սովորում, գիտական, հասարակական ակտիվ աշխատանք են կատարում, մասնակցում են մարզական առաջնություններին: Լավագույններին որոշել էր մրցութային հանձնաժողովը, որի կազմում են եղել բոլոր դեկանները, ամբիոնների վարիչներ, բաժնի պետեր, Ուսնախագահության անդամներ:

Հաղթողների անունները հնչեցին շքեղ ու ջերմառատ հանդեսի ընթացքում, որին ականատես էին ՀՊՏՀ պրոռեկտորները, պրոֆեսորադասախոսական կազմի ներկայացուցիչներ, աշխատակիցներ, ուսանողներ, ծնողներ ու հարազատներ, հատուկ հյուր էր ծանրամարտի աշխարհի չեմպիոն Սիմոն Մարտիրոսյանը: Այսպես, «Գիտական գործունեություն ծավալող լավագույն ուսանող» բարձր կոչմանն արժանացավ ՏԿ և ՄՏՀ ֆակուլտետի 2-րդ կուրսեցի Լուսինե Ստեփանյանը, «Լավագույն մարզիկ-ուսանող»՝ մարքեթինգի և բիզնեսի կազմակերպման 3-րդ կուրսեցի Լևոն Աղասյանը, «Ակտիվ հասարակական գործունեություն ծավալող լավագույն ուսանող»՝ հաշվապահական հաշվառման և առլիիտի ֆակուլտետի 2-րդ կուրսեցի Դայկ Քալանթարյանը, «Բարձր առաջադիմություն ցուցաբերած լավագույն ուսանող»՝ Փինանսական ֆակուլտետի 4-րդ կուրսեցի Արփի Միերյանը: «Լավագույն ուսանող – 2018»-ը շնորհվեց ՏԿ և ՄՏՀ ֆակուլտետի մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսեցի Նարեկ Կարապետյանին, որն այդ պահին Վիեննայում էր, և նրա մրցանակը ստացավ մայրը:

Մրցանակները հանձնեցին պրոռեկտոր Պարույր Քալանթարյանը, չեմպիոն Սիմոն Մարտիրոսյանը, պրոֆեսոր Արման Մարգարյանը, ՀՊՏՀ շրջանավարտ, Lore travel տուրիստական ընկերության հիմնադիր Վլադիմիր Գևորգյանը, Ուսնախագահ Դովիդի Նահապետյանը: Պրոռեկտորը բուհի ղեկավարության անունից 4 մրցանակակիրներին հանձնեց 50 հազարական դրամ, իսկ լավագույն ուսանողին՝ 100 հազար դրամ: Վլադիմիր Գևորգյանը հաղթողներին նվիրեց հանգստյան ուղեգործեր:

Դանդեսը շարունակվեց սիրված երգիչ Գոռ Սուշյանի համերգով:

Իրավամբ, միջոցառումը քաջալերող ու գնահատող էր: Մաղթում ենք, որ լավագույնների օրինակը ոգևորիչ լինի ՀՊՏՀ բոլոր ուսանողների համար:

Միջոցառման լուսանկարները՝ էջ 47-ում:

Zildjian-ի ֆանֆր՝ որպես դարավոր ընթացելկան ավանդույթի ծննդանուն

Zildjian-ը ծննդաներ արտադրող ամերիկյան հզոր քննկերություն է:
Այն հիմնադրել է հայագիտ Ավետիսի Զիլջյանը (Ավետիսի 1-ին), Ստուարտլում, 1623 թվականին: Zildjian-ը, իր 400-ամյա պատմությամբ, աշխարհի հնագույն քննկերություններից մեկն է, որը հեղափոխություն է կատարել երաժշտական աշխարհում՝ հիմնելով, զարգացնելով, տարածելով ու կիրառության նոր ժամապարհ հարթելով ծննդան երաժշտական գործիքներին:

Ծննդան հարվածային երաժշտական գործիք է կազմված երկու պղնձյա կամ բրոնզյա սկավառակներից: Գործիքի կարևոր առանձնահատկությունը մետաղն է, որի հատուկ խառնուրդը ապահովում է իրար զարկելուց հնչող բարձր ծայն: Յնում ծննդան ունեցել է չար ուժերին վաճելու մոգական գործառություններ և ժամանակի ընթացքում ներառվել են եկեղեցական արարողությունների մեջ: Իր տարատեսակներով այն օգտագործվել է պատմական Հայաստանի գրեթե բոլոր ազգագրական շրջաններում: «Ծննդա» հայերենում նշանակում է նաև «գովասանք, փառաբանություն»:

Հարյուրամյակներ շարունակ սերմնեսերունդ փոխանցվող հնտությունները, աշխատասիրությունը և գործի հանդեպ պատասխանատվությունը ապահովել են Zildjian-ի առաջնահանդացումը. այսօր այս բրենդին է պատկանում աշխարհում հարվածային սկավառակների արտադրության 65 տոկոսը, իսկ ինքնատիպ տարբերանշանը (լոգո) դուրս կերպով ճանաչելի է դարձնում արտադրանքը:

Այս գերհաստանում ծննդաների ստեղծման ակունքներին անդրադարձնալիս փաստագրվում է 17-րդ դարը, երբ պոլսահայ ալքիմիկոս Ավետիսը, քիմիական փորձեր կատարելով, ցանկանում էր ոչ ազնիվ մետաղներից ոսկի ստանալ: Դա, իհարկե, նրան չի հաջողվում, սակայն դառնում է մեկ այլ գյուտի հեղինակ. արծաթի և անագի խառնուրդից, կիրառելով հալման բացարիկ մեթոդներ, ստանում է մի հանածուլվածք, որից պատրաստված առաջին երաժշտական ծննդան զարնանալիորեն բարձր, հստակ և տևական հնչողություն ուներ, էլաստիկ է և չէր ճաքում:

**Կետրիս (3-րդ)
Չիզան**

Մեկ այլ վարկածի համաձայն՝ Ավետիսը մետաղի վերամշակմանը գրադադար թերոքի որդին էր, ում Օսմանյան սուլթանը հանձնարարել էր իր ենիշերական զվարդիայի համար որակյալ ծննդաներ ստեղծել, որոնք պատերազմների ժամանակ օգնում էին մարտական ոգին բարձրացնել, ինչպես նաև վախեցնել հակառակորդին: Արդյունքում Ավետիսին հաջողվում է կատարել հանձնարարությունը, իսկ սուլթանը, հավանելով նրա աշխատանքի արդյունքը, Ավետիսի տոհմին շնորհում է «Զիլջյան» ազգանունը (թուրքերեն zil նշանակում է «զանգ», «հինչեղ»), zilci (զիլջի)՝ «ծննդայագործ»: Այսպես սկզբնավորվում է ընտանեկան մի ավանդույթ, համաձայն որի՝ սերմնեսերուն պահպանվում ու փոխանցվում է ին արտադրական գործընթացի գաղտնիքները, որոնք ոչ մի տեղ չեն ամրագրվում, այլ հայրը ժառանգում էր միայն ավագ որդուն:

Բացի Օսմանյան կայսրությունում ենիշերական ստորաբաժանումների երաժշտական գործիք լինելուց, ինչպես նաև ամենօրյա աղոթքի ժամանակ թագավորական տաճ հանդիսավոր արարողություններում կիրառություն ստանալուց, ծննդաները 18-րդ դարում սկսեցին տարածվել նաև Եվրոպայում և, որպես արևելյան կոլորիտի բաղկացուցիչ մաս, օգտագործվում էին երգչախմբերում, հետագայում՝ նույնիսկ օպերաներում՝ աստիճանաբար զուտ արևելյան գործիքից վերածվելով նվագախմբային կատարումների կարևոր բաղադրիչի:

Մինչև 1851 թ. Զիլջյանների ընտանիքի ծննդաները պարզապես հայտնի էին որպես «թուրքական ծննդաներ»: Ավետիսի 2-րդն առաջինն էր, որը հոչակեց այն տոհմանունով: Տա նաև հաջողվությամբ ներկայացրեց դրանք Փարիզի, Մարսելի, Լոնդոնի համաշխարհային առևտունություններում և տոնականացներում արժանանալով մրցանակների ու պարգևների:

1865-ից սկսած՝ ծննդանի տարածվող հոչակն է ապահովում թերոք Զիլջյանը՝ 44 տարի շարունակ, մինչև 1909 թվականը զարգացման մի նոր աստիճանի հասցնելով Կ Zildjian ընկերության գործունեությունը: Եվրոպայի մշակույթի և առևտունություններում կատարում և գուցահանդեսներում նա նվաճում է տասնյակ պարգևներ, մեդալներ և պատվոգրեր:

Հավանաբար, ոչ թերոքը, ոչ նրա նախնիները

չին կարող պատկերացնել, որ օրերից մի օր կնվաճեն Ամերիկան, որտեղ «Զիլջյան» ազգանունը նոր հոչակ ու հեղինակություն ձեռք կբերի:

1909 թ. ընտանեկան գործը սկսում է գլխավորել Արամ Զիլջյանը: Շուտով, հետապնդվելով հայ ազատագրական պայքարում իր մասնակցության համար, Արամը ստիպված է լինում փախչել Բուխարեստ, որտեղ ծննդաների նոր ընկերություն է հիմնում: Բարերախտարար, շուտով Արամին կրկին հնարավորություն է ընծեռվում Թուրքիա վերադառնուու, սակայն, քանի որ նա անզավակ էր, որոշում է դիմել Ամերիկայում հաստատված իր զարմիկին՝ Ավետիս Զիլջյանին (ում հայրը ժամանակին հրաժարվել էր ընտանեկան գործից և տեղափոխվել էր ԱՄՄ՝ գլխավորելու ընկերությունը: Ավետիս Զիլջյանը հրաժարվում է տեղափոխվել Թուրքիա՝ փոխարենը Արամին առաջարկելով մեկնել ԱՄՄ և սկզբնական շրջանում աջակցել իրեն ընկերության հիմնադրման աշխատանքներում, ինչին Արամը դրականորեն է արձագանքում:

1928 թ. Ավետիսի 3-րդը հոր և հորեղբոր հետ սկսում է ծննդաներ արտադրել Մասաչուսեթսի նահանգի Քուինսի քաղաքում, և մեկ տարի անց ստեղծում են Avedis Zildjian Co. ընկերությունը՝ որպես մրցակից Թուրքիայում գործող K. Zildjian-ի, ինչը համընկնում է համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի՝ «Մեծ դեպքիներից» տարիներին:

Ավետիսը դառնում է թմրուկների արտադրության բազմաթիվ նորանուժությունների հեղինակ՝ առաջնոր մշակելով հարվածային գործիքների կազմում ծննդայի նոր տեսակներ: Բիզնեսը սկսում է ծաղկել: Ամերիկայում սկիզբ է առնում ջազի հաղթարշավը, ինչը մեծապես նպաստում է ապրանքանիշի վերելքին: Ավետիսի հետ համագործակցում էին ժամանակի հայտնի ջազային ծննդահարները՝ Ջո Ջոնսոնը, Ուեյ Բոդիքը, Չիք Ուեբը, Զին Ֆրուան, Բենի Գուդմենը:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին Avedis Zildjian ընկերությունը զինվորական նվազախմբերը ծննդաներով ապահովելու պետական պատվեր է ստանում: Պատվեր է ստացվում նաև բրիտանական կողմից, և այս հանգանքով փրկում է ընկերությունը, քանի որ այդ շրջանում անագ ու պղինձ մատակարարվում էին միայն ռազմական արդյունաբերության ընկերություններին: Պատրազմի ավարտից հետո Զիլջյանները շարունակում են բարգավաճել:

Ծնկերության գաղտնիքը ավագ որդուն փոխանցելու ընտանեկան ավանդույթը խսիստում է Ավետիս Զիլջյանը՝ կտակելով այն երկու որդիներին՝ Արմանին և Ոորերտին: Արմանը, 14 տարեկանից իր ներդրումն ունենալով ընտանեկան բիզնեսում, հորից ոչ պակաս նվիրված էր այդ գործին և առանձնահատուկ սեր ուներ երաժշտության հանդեպ, տիրապետում էր մի քանի երաժշտական գործիքի, մոտ էր կանգնած արվեստի աշխարհին, ինչը մեծապես նպաստում էր ընկերության հաջողությանը: Աշխարհի լավագույն թմրկահարների համար նա հարվածային գործիքների ծննդա էր արտադրում: Իսկ Ոորերտը 1981 թ. Կանադայում հիմնում է սեփական Sabian LTD ընկերությունը (իր երեք երեխաների անունների սկզբնատառերով՝ Սաբի, Բիլի, Անդի):

Նոր բարությունը, զավակների միջև խտրականություն չդնելու ցանկությունը վերածվում են երկ-

պառակության, ընտանեկան խզումների և դատական քաշքանների:

1968 թ. K. Zildjian Co.-ն և դրա հետ կապված բոլոր եվրոպական ապրանքանիշները գնվում են Avedis Zildjian Co.-ի կողմից: Նույն տարում ընկերությունը արտադրությունը բաժանում է երկու մասի՝ Կանադայում բացելով Azco ընկերությունը, որն արտադրում էր Zilco անվանք ծննդաներ:

Մի անգամ հայտնի ջազային երաժիշտ Բադի Ոիչի Big Band-ը համերգ էր տալու իրենց քաղաքում: Արման Զիլջյանը գնում է անենալավ տոնսերը, մի մեծ ավտորուս է վարձում և ընկերության բոլոր աշխատակիցներին տանում այդ համերգն ունկնդրելու: Յետագայուն, այս դեպքին անդրադառնովվ, Արմանը հիշում է՝ ցանկանում էր, որ աշխատակիցները, համերգին ներկա լինելով, հասկանային իրենց գործի կարևորությունն ու տեսնեին, թե ինչպես է օգտագործվում իրենց արտադրանքը:

1977-ին Արման Զիլջյանը նշանակվում է Avedis Zildjian-ի հիմնադիր նախագահ: Նա ընտանեկան գաղտնիքը հաղորդում է ոչ միայն որդուն՝ Ուեյ Զիլջյանին, այլև երկու դուստրերին՝ Դերի և Քրեյգի Զիլջյաններին, ովքեր այսօր ընկերության առաջին կառավարիչներն են: Քրեյգին գլխավոր գործադիր տնօրինեն է, Դերին՝ նարդկային ռեսուլսների կառավարիչը: Վերջիններս, լինելով Զիլջյանների 14-րդ սերնդի ներկայացուցիչները, շարունակում են սրբորեն պահպանել ընկերության գաղտնիքը և բարձր հնցեցնել իրենց տոհմանունը:

Այժմ Zildjian ընկերությունը գտնվում է ԱՄՄ Մասաչուսեթսի նահանգի Նորվել քաղաքում: Շարունակում են գործել նաև «Սարբիանը» Կանադայում և «Ստամբուլը» Թուրքիայում:

Պատրաստեց ԱՐՄԻՆԵ ՎԱՐԴԱՅԱՆԱԾՈՒ

Լուսանկարներ՝ ընկերության պաշտոնական կայքից
Աղյուրը <https://zildjian.com/information/history-zildjian>
<https://www.armmuseum.ru/news-blog/2017/6/9/zildjian-400-52840>
<https://www.popmech.ru/technologies/5916-tsyacha-i-odna-tarelka-alhimi-k-avedis-iskal-zoloto-dlya-sebya-a-nashel-ego-dlya-vsekh-muzykan-tov-m/>

ՀՊՏՀ, ճշՇԱՀ և ՎՊԴ (Իսպանիա) համագործակցության շրջանակում նոյեմբերի 19-ին Վալենսիայում տրվել է նախագծերի կառավարում (զբուսաշրջության, մշակութային ժառանգության կառավարման և երկրատեղեկատվական համակարգերի ոլորտներում) մագիստրոսական համատեղ կրթական ծրագրի ուսումնառության մեկնարկը՝ ՎՊԴ-ի պրոռեկտոր Խոսե Միլեի և «ՀԵՐԻՑՍԳ» ծրագրի համակարգող Լուիս Ֆերնանդեսի կողմից: Ծրագրի պաշտոնական բացման արարողությանը մասնակցել են ՀՊՏՀ ուսումնական տարում նշված կրթական ծրագրով ՎՊԴ-ում ուսանելու և 11 ուսանող, ուսումնառության ավարտին նրանք ստանալու են մշակութային զբուսաշրջության երկրատեղեկատվական կառավարման մագիստրուսի որակավորում:

Ոեկտոր Կորյուն Աբրյանը և Գ.Վ. Պլեխանովի անվան Ռուսաստանի տնտեսագիտական համալսարանի Երևանի մասնաճյուղի տնօրեն Թամարա Վարդանյանը, կարևորելով բարձրագույն կրթության ոլորտում Հայաստանի և Ռուսաստանի միջև երկկողմ համագործակցությունը, նոյեմբերի 29-ին ստորագրեցին պայմանագիր, որը նախատեսում է հետազոտությունների, սեմինարների և խորհրդատվությունների կազմակերպում, գիտության արդիական խնդիրների վերաբերյալ համատեղ հետազոտություններ, մանկավարժության, ուսուցման մեթոդների, բարձրագույն կրթության կառուցվածքի և բովանդակության վերաբերյալ փորձի և տեղեկատվության, պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի, ասպիրանտների և ուսանողների, գիտական հրատարակությունների, ուսումնական նյութերի և ուսումնամեթոդական ծրագրերի տեղեկատու գրականության փոխանակում և այլն: Համալսարանները նտադիր են համատեղ աշխատանք կատարել դասագրերի և ուսումնամեթոդական գրականության պատրաստման և հրատարակման ուղղությամբ, կազմակերպել համատեղ գիտաժողովներ և սեմինարներ:

Ոեկտոր Կորյուն Աբրյանը նշեց, որ ՀՊՏՀ-ն կարևորում է համագործակցության ընդլայնումը այլ բուհերի հետ և ուրախ կլինի, եթե նոր պայմանագիրը բուհերի կյանքում նոր արդյունքներ բերի: Թամարա Վարդանյանը նշեց, որ բարձր է գնահատում ՀՊՏՀ դերը հանրապետությունում տնտեսագետ կադրերի պատրաստման գործում:

Կառավարման ֆակուլտետի հակածգնաժամային կառավարման մասնագիտության 4-րդ կուրսի ուսանողները «Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ» առարկայի դասաժամին, բաց դասի շրջանակում, հոկտեմբերի 17-ին ներկայացրին «Զարգացած և զարգացող երկրների տեղն ու դերը համաշխարհային տնտեսության համակարգում» թեման: Առարկայի դասախոս, ՍՏՀ ամբիոնի դոցենտ Լուսինե Աղաջանյանի հանձնարարությամբ նրանք խոսեցին նապնիայի, Գերմանիայի, ԱՄՆ-ի, Ռուսաստանի, Կանադայի և Մեծ Բրիտանիայի տնտեսական ակտիվության ցուցանիշների և տնտեսության առանձնահատկությունների մասին:

Բաց դասին ներկա էին հակածգնաժամային և զբուսաշրջության կառավարման ամբիոնի վարիչ Նելլի Շահնազարյանը, կառավարման ամբիոնի դոցենտ Գագիկ Ասլանյանը, այլ մասնագիտությունների ուսանողներ:

ՄԱԿ-ի օրվա աշխատավայրում, որը խորհրդանշում է կազմակերպության հիմնարար կանոնադրության ծնունդը, հոկտեմբերի 24-ին, ՄԱԿ-ի երևանյան գրասենյակում, կազմակերպության տարրեր ոլորտների համակարգողների հետ հանդիպմանը, ի թիվս հայաստանյան մի շարք բուհերի ուսանողների, մասնակցել են նաև ՀՊՏՀ տնտեսության կարգավորման և միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ֆակուլտետի, ՀՊՏՀ ֆինանսատնտեսագիտական բոլեղի շուրջ երկու տասնյակ ուսանողները: Նրանց ուղեկցել են միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի դոցենտներ Լուսինե Աղաջանյանը և Անուշ Անանյանը:

Հայաստանում ՄԱԿ-ի մշտական համակարգող և ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի մշտական ներկայացուցիչ Շոմքի Շարիփի, ներկայացուցիչներ Գայանե Նասոյանի, Ծովինար Ջարությունյանի, Աննա Կարին Օստի, Տանյա Ռադոչյանի, Անահիտ Սիմոնյանի, Եգոր Չայցկի, Արմինե Ջալաջյանի ելույթներում անդրադարձ է կատարվել կազմակերպության առաքելությանը, սկզբունքներին ու նպատակներին, հայաստանյան գործունեությանը:

Հոկտեմբերի 25-ին բիզնեսի գնահատում մասնագիտության մագիստրատուրայի 1-ին կուրսում բաց դասը «Բիզնեսի կառուցման նախագիծ» առարկայից էր: Կոմերցիայի և բիզնեսի կազմակերպման ամբիոնի ասխատեն Վրուր Եղիազարյանի հրավերով դասը վարում էր Հայաստանի կենտրոնական դեպոզիտարիումի դեպոզիտար համակարգի սպասարկման դեպարտամենտի նեկավար Լևոն Կլեկյանը, թեման՝ «Ներդրումային քրառօրֆանողինգ»: Ներկայացվեցին քրառօրֆանողինգ մեթոդի էռթունը, կիրառման նպատակահարմարությունը, նախապայմանները:

Ազգային դրամի 25-ամյակի աշխատավայրում հոկտեմբերի 27-ին մակրոտնտեսական վերլուծություն մասնագիտացման մագիստրատուրայի ուսանողները, մակրոէկոնոմիկայի ամբիոնի վարիչի պաշտոնակատար, դոցենտ Կարեն Գրիգորյանի նախաձեռնությամբ, այցելել են ՀՀ կենտրոնական բանկի այցելուների կենտրոն՝ տեղում ծանոթանալու դրամանիշերի պատմությանը, ԿԲ գործունեությանը, դրամավարկային և ֆինանսական քաղաքականությանը:

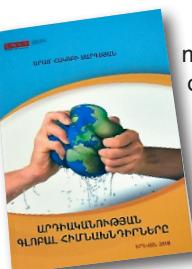

աշխատողները քննարկել են SS դարաշրջանում գրադարանների նոր դերի, ծառայությունների նորովի մատուցման հարցեր, գրադարանային կայքերի ստեղծման, դիզայնի, թվայնացնամբ նոր ծրագրեր և դրանց կիրառման գործնական եղանակներ, մեթոդներ:

Աշխատաժողովի հատուկ հյուրերի շարքում են Եղել Հայաստանում ԱԱԾ դեսպանության հասարակայնության հետ կապերի բաժնի ղեկավար Ռոբ Անդերսոնը, ՀՀ մշակույթի նախարարի տեղակալի պաշտոնակատար Վահե Բուլումյանը:

Լեզուների ամբիոնի նախաձեռնությամբ անգլերենի դասախոսները վերապատրաստվում են. այս ուսումնական տարում կկազմակերպվեն սեմինարներ, որոնք կվարի ԵՊՀ դոցենտ, միջազգային վերապատրաստում անցած Լիլիթ Բեքայանը:

Դոկտորերի 30-ի մեկնարկային հանդիպմանը դասախոսները ծանոթացել են անգլերենի դասավանդման ժամանակակից մեթոդներին, գործարար անգլերենի դասավանդման հըմտություններին:

Գիտական խորհրդի որոշմամբ «Տնտեսագետության առաջնային գործությունները» հրատարակչությունը լույս է ընծայել փ.գ.դ., փիլիսոփայության և հայոց պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր Արամ Սարգսյանի հեղինակած «Արդիակա-

նության գլոբալ հիմնախնդիրները» ուսումնական ձեռնարկը: Արձարելով արդիականության հիմնախնդիրներն ու դրսկրումների առանձնահատկությունները ինչպես աշխարհում, այնպես էլ հայ իրականության մեջ՝ բնության և մարդու պապագայի նկատմամբ խորին հոգածությամբ, գիտականության ու մեծ կենսափորձի, բանականության, բարոյականության և հումանիզմի դիրքերից հեղինակը առաջադրում է հաղթահարման միջոցներ, հոգևոր-բարոյական առողջացման ուղիներ: Ուսումնական ձեռնարկի պատասխանատու խմբագիրն է փիլիսոփայության և հայոց պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր, փ.գ.դ. Սուրեն Սարգսյանը, գրախոսներն են նոյն ամբիոնի վարիչի ժամանակավոր պաշտոնակատար, փ.գ.թ., դոցենտ Սոֆյա Օհանյանը և փ.գ.թ., դոցենտ Յուրի Չովականյանը:

Նոյեմբերի 1-2-ին «Գրողների Ծաղկաձորի ստեղծագործական տուն» համալիրում տեղի է ունեցել ՀՀ-ում ԱԱԾ դեսպանության տեղեկատվական ռեսուրսների կենտրոնի նախաձեռնած «Նորարար գրադարաններ - 2018» աշխատաժողովը, որին մասնակցել է ՀՊՏՀ գրադարանի տնօրին Արմեն Չովիհաննիսյանը: Նանրային և համալսարանական գրադարանների

ՀՊՏՀ կոմերցիայի և բիզնեսի կազմակերպման ամբիոնի նախաձեռնությամբ տարբեր կուրսերի մի խումբ ուսանողներ նոյեմբերի 3-ին այցելել են Backbone branding ընկերություն, ծանոթացել գործունեությանը, զարգացրել բիզնեսի վերաբերյալ գիտելիքները: Ուսանողներին ուղեկցել են ամբիոնի դոցենտ Լիանա Հայրապետյանը, ասիստենտներ Ռոբերտ Բաբայանը, Արթուր Եղիազարյանը, ԵՊՀ աշխատակից Մարիամ Տերտերյանը:

Նոյեմբերի 8-ին տնտեսագիտության տեսության ամբիոնը վաստակած հանգստի ճանապարհեց պրոֆեսոր Գրիգոր Կիրակոսյանին, դոցենտներ Իշխան Խլդարյանին և Լևոն Խչեյանին մեծարելով և հայտնելով Երախտագիտություն:

Ամբիոնի վարիչ Ֆիրուզա Մայիսյանը արժեկություն է պատասխանատու խմբագիրն է փիլիսոփայության և հայոց պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր, փ.գ.դ. Սուրեն Սարգսյանը, գրախոսներն են նոյն ամբիոնի վարիչի ժամանակավոր պաշտոնակատար, փ.գ.թ., դոցենտ Սոֆյա Օհանյանը և փ.գ.թ., դոցենտ Յուրի Չովականյանը:

Նոյեմբերի 1-2-ին «Գրողների Ծաղկաձորի ստեղծագործական տուն» համալիրում տեղի է ունեցել ՀՀ-ում ԱԱԾ դեսպանության տեղեկատվական ռեսուրսների կենտրոնի նախաձեռնած «Նորարար գրադարաններ - 2018» աշխատաժողովը, որին մասնակցել է ՀՊՏՀ գրադարանի տնօրին Արմեն Չովիհաննիսյանը: Նանրային և համալսարանական գրադարանների

աշխատաժողովը քննարկել են SS դարաշրջանում գրադարանների նոր դերի, ծառայությունների նորովի մատուցման հարցեր, գրադարանային կայքերի ստեղծման, դիզայնի, թվայնացնամբ նոր ծրագրեր և դրանց կիրառման գործնական եղանակներ, մեթոդներ:

ՀՊՏՀ կը խորհրդի անդամ Արմենակ Դարբինյանը, դրամավարկային քաղաքականության վարչության պետ Վահագն Գրիգորյանը, արտաքին հատկածի վերլուծության և կանխատեսումների բաժնի պետ Յայկ Ավետիսյանը, ֆինանսավական կայունության մոնիթորինգի և ճգնաժամերի կառավարման բաժնի պետ Կարինե Համբարյանը, ֆինանսական վերլուծաբան Քնարիկ Բուռնուտսովյանը, անձնակազմի կառավարման վարչության պետ Գայանե Խաչատրյանը նոյեմբերի 8-ին հյուրընկալվեցին ՀՊՏՀ-ում՝ հանդիպելով պրոֆեսորադասխոսական անձնակազմի և ուսանողների հետ:

ՀՊՏՀ գիտության և արտաքին կապերի գծով պրոռեկտոր Գագիկ Վարդանյանը, ողջունելով հյուրերին, նշեց, որ հանդիպման նպատակը ԿԲ-ի կողմից գնածի և ֆինանսական կայունության հաշվետվությունների մերկայացումն է:

Արմենակ Դարբինյանը նշեց, որ Կենտրոնական բանկը մեծապես կարևորում է հանրության հետ հաղորդակցումը և նշտապես հանդես է գալիս իր քաղաքականությունն արտացոլող փաստաթուրերի ներկայացմամբ և՝ ԿԲ կայքեցում, և՝ հաղորդակցության այլ միջոցներով, իսկ նաև գիտական լսարանի հետ փոխշփումներն ու քննարկումները կարևորվում են հատկապես: Յայկ Ավետիսյանը ներկայացրեց ԿԲ դրամավարկային քաղաքականության շրջանավոր և գնածի հաշվետվությունը (3-րդ եռամյակ), իսկ Կարինե Համբարյանը և Քնարիկ Բուռնուտսովյան՝ 2018 թ. առաջին կիսամյակի ֆինանսական կայունության հաշվետվությունը, որին հաջորդեց հարցուագատախսանը:

Նշվեց, որ ներկայացված երկու փաստաթուրը առկա է ԿԲ պաշտոնական կայքեցում:

ՀՊՏՀ Եղեգնաձորի մասնաճյուղում, ոեկտեմբերի 1-ին, ֆինանսներ, կապիտալ, կորպորատիվ ֆինանսներ, արժեքորերի շուկա հավաքությունների, ապա նաև ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության առանձնահատկությունների վերաբերյալ դասախոսել է ֆինանսների ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Աշոտ Սալազարյանը:

«Միբերդ» հետազոտական կենտրոնի փոխտնօրեն-ավագ փորձագետ Վարդան Աթոյանը, Զինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի անհատական հրավերով, հոկտեմբերի 28-ից նոյեմբերի 10-ը Զինաստանում մասնակցել է «Հումանիտար համագործակցությունն ու փոխգործակցությունը մշակութային ինդուստրիայում «Մեկ գոտի-մեկ ճանապարհ» նախաձեռնության համատեքստում» միջազգային աշխատաժողովին: Զրավիրված էին եվրասիական տարածքի 12 երկրի պետական կառավարման ոլորտի և ակադեմիական շրջանակների ավելի քան երկու տասնյակ երկայացուցիչներ: Թեման ընդգրկուն էր և արձարություն էր երկրների միջև «Մեկ գոտի-մեկ ճանապարհ» նախաձեռնության շրջանակներում տարբեր ոլորտներում համագործակցության խթնդիրները, մարտահրավերներն ու հնարավորությունները:

Այցելությունը չի սահմանափակվել աշխատաժողովին մասնակցությամբ: Զինաստանի գործընկերների հետ ըննարկումների ընթացքում Վարդան Աթոյանը նախնական համաձայնություն է ձեռք բերել՝ համագործակցության հուշագիր կնքելու ՀՊՏՀ-ի և Զինաստանի հասարակական գիտությունների ակադեմիայի միջև: Հուշագիրը նախատեսելու է ակադեմիական փոխանակումներ, համատեղ գիտական միջոցառումներ, գործունեության որպես փորձագետ և խորհրդատու: Դոցենտներ Վ. Ալեքսանյանին, Շ. Զակրյանին և Ա. Կոստանդյանին երախտիքի խորքը է հղու նաև ռեկտոր Կորյուն Աթոյանը՝ վիճակագրության ամբիոնի կայացման գործուն նշանակալի ավանդի, կրթության ոլորտում երկարամյա անխոնց ծառայության և անմնացորդ նվիրման, գիտնական-դասախոսի կոչումը բարձր պահելու համար խրախուսելով շնորհակալագրերով:

Ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետի դեկանի Ժ/ա Սոս Խաչիկյանը, շնորհակալագրերի հասցեատերերին հանձնելով, նշել է, որ ավագ գործընկերների կենսագործության նոր շրջանը, նախորդների նման, հարուստ կլինի ստեղծագործ նվաճումներով և գիտական ձեռքբերումներով:

Այենթերի առաջին տասնօրյակում մեծարման միջոցառում էր վիճակագրության ամբիոնում. դոցենտներ Վալերի Ալեքսանյանի, Շակր Շակրյանի և Արենիկ Կոստանյանի բեղուն գործունեության ակտիվ դասախոսական շրջանն ավարտված համարելով՝ ազդարարվեց անցումը գործունեության ոչ պակաս կարևոր և պատասխանատու փուլին, որի ընթացքում ամբիոնի վաստակաշատ աշխատակիցներն իրենց փորձն ու հմտությունները կշարունակեն փոխանցել ամբիոնի միջին և կրտսեր սերնդի դասախոսներին:

Վիճակագրության ամբիոնի վարիչ Արմեն Քթյանը համոզնունք է հայտնել, որ դոցենտներ Ալեքսանյանի, Շակրյանի և Կոստանյանի առաքելությունն ամբիոնում դեռևս հեռու է ավարտված համարվելուց և խնդրել է շարունակել ակտիվություն մասնակցել ամբիոնային կյանքին և գործունեությանը՝ որպես փորձագետ և խորհրդատու: Դոցենտներ Վ. Ալեքսանյանին, Շ. Զակրյանին և Ա. Կոստանդյանին երախտիքի խորքը է հղու նաև ռեկտոր Կորյուն Աթոյանը՝ վիճակագրության ամբիոնի կայացման գործուն նշանակալի ավանդի, կրթության ոլորտում երկարամյա անխոնց ծառայության և անմնացորդ նվիրման, գիտնական-դասախոսի կոչումը բարձր պահելու համար խրախուսելով շնորհակալագրերով:

Ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետի դեկանի Ժ/ա Սոս Խաչիկյանը, շնորհակալագրերի հասցեատերերին հանձնելով, նշել է, որ ավագ գործընկերների կենսագործության նոր շրջանը, նախորդների նման, հարուստ կլինի ստեղծագործ նվաճումներով և գիտական ձեռքբերումներով:

ՀՀ կենտրոնական բանկի գործունեությանը վերաբերող գործնական գիտելիքներ ստանալու նպատակով բանկային գործ մասնագիտության 4-րդ կուրսի ուսանողներն այցելել են ԿԲ, շրջայց կատարել ու ունկնդրել դասախոսություն: Նախաձեռնության հեղինակն էր բանկային գործի և ապահովագրության ամբիոնի ասխատենություն Գևորգ Սարդարյանը:

ԿԲ աշխատակիցներն ուսանողների համար պարզաբանել են դրամավարկային քաղաքականությանը, գործքակազմին, փոլերի վկացման և ահարեկության ֆինանսավորման դեմքայի առնչվող երևույթները: Դրամավարկային քաղաքականությանը գլխավոր խորհրդական հասմիկ Հայությանը: Ֆինանսական դիտարկումների կենտրոնի աշխատակիցները տեղեկություններուն կարող է ստուգայի անդաման, դրանցով կատարվող գործառույթների ծագման, դրանցով կատարվող գործառքների, կրիպտոարժույթների ծագման, դրանցով կատարվող գործառքների, միջազգային փորձի ու տարբեր երկրների դիրքորոշումների վերաբերյալ:

Այենթերի 28-ին նիստերի սրահում տեղի է ունեցել շվեյցարական ՈՒՄԵՖ (ԺՄՆ) համալսարանի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահ Զավեդ Սամգդելիի հանդիպումը կառավարման ֆակուլտետի բակալավրիատի 4-րդ կուրսի ուսանողների հետ: Նա նշել է, որ ՈՒՄԵՖ համալսարանը ՀՊՏՀ 4-րդ կուրսի ուսանողների համար կազմակերպում է անվճար անգլերնի դասընթացներ՝ ՈՒՄԵՖ-ՀՊՏՀ մագիստրոսական ծրագրին միանալու պայմանով և 50% ուսման վարձի փոխհատուցման կըրպարշակ տրամադրում ընդունելության ընթացքուների արյունքներով (որը կարող են վճարել ամսական):

Ծրագրի ավարտին կտրվի 2 դիպլոմ, մեկը՝ ՀՊՏՀ, մյուսը՝ ՈՒՄԵՖ համալսարանի մագիստրոսի: Ուսումնական գործընթացը վարող դասախոսների 50%-ը եկարպական տարբեր երկրների կազմույթում բուհերից են, մյուս 50%-ը՝ Շվեյցարիայում վերապատրաստված հայ դասախոսներ: Ուսանողներին մեկ կամ երկու կիսամյակ Շվեյցարիայի ՈՒՄԵՖ համալսարանում ուսումնառելու հնարավորություն կտրվի:

Համալսարանական միջազգային արդիականացման միջոցառումների շրջանակում տնտեսության կարգավորման և միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ֆակուլտետի առաջին հարկի նախապահումը ստեղծվել է ընթերցանության և հանգստի անկյուն, որտեղ կարելի է գտնել մասնագիտական, գեղարվեստական գործեր, գիտական ամսագրեր, աշխատագիտական գործեր, գիտական ամսագրեր, «Տնտեսագիտի» օրինակներ, գիտաժողովի նյութեր, ինչպես նաև վերցնել հետաքրքրող գիրքը՝ փոխարենը գրադարակում դնելով մեկ ուրիշը:

Մարքեթիգի ամբիոնի նախաձեռնությամբ մարքեթինգ ուսումնափրոդների համար դասախոսություններով հանդես են գալիս գործնական ոլորտում մասնագիտական և աշխատանքային փորձ կուտակած մասնագետները: Նոյեմբերի 28-ին մեկնարկային միջոցառման հյուրն էր Հայաստանում առաջին բիզնես դպրոցի համահիմնադիր Ծովինար Սարգսյանը: Թեման «Բիզնես մոդելավորում և գաղափարի վիզուալիզացիա»-ն էր: Բանախոսի ներածական խոսքից հետո ուսանողները ձևավորեցին աշխատանքային խմբեր՝ ներկայացնելով երեք առանձին ոլորտների ընկերություններ՝ գրուաշրջություն, հագուստի և քաղցրավենիքի արտադրություն, մշակեցին իրենց գործունեության գործարար մոդելը:

Նոյեմբերի 29-ին մարքեթինգ մասնագիտության 3-րդ կուրսում բաց դասը թվային մարքեթինգի վերաբերյալ էր: Հրավիրյալ մասնագետներն էին IDEa հիմնադրամի մոնիթորինգների բաժնի ղեկավար, SBB Company ընկերության հիմնադիր, քայլի մարքեթինգի, մեջիա և սոցիալական մեջիա հետազոտությունների փորձագետ Տարոն Պավիլյանը և «Ինեկրանկ» ՓԲԸ-ի թվային մարքեթինգի մենեջեր, Simple Solutions-ի SMM բրենդեր Ալիդա Մուկուչյանը, որոնք մարքեթինգ մասնագիտության ԴՊԾ շրջանավարտներ են:

Միջոցառումներին ներկա էին մարքեթինգի ամբիոնի վարիչի Ժ/Ա/ դոցենտ Վարին Գրիգորյանը, նույն ամբիոնի դոցենտներ Լիլիթ Դադյայանը և Լիլիթ Քոյսյանը: Յոյւրերը ներկայացրին թվային մարքեթինգը, դրա գործիքները, կիրարան արդյունավետությունն ու չափելիությունը:

Ակտիվ քննարկում ծավալվեց կոնտենտ մարքեթինգի, Հայաստանում առկա կոնտենտի և ուղղությունների վերաբերյալ, հասուկ ուշադրություն իրավունք ՏԵՕ որոնողական համակարգի վրա:

Ֆինանսական ֆակուլտետի 4-րդ կուրսի ուսանող, բազմաթիկ Կահան Տեր-Բայանը, հոկտեմբերի 12-21-ը Թուրքիայի Անթալիա քաղաքում կայացած աշխարհի առաջնությունում, նինչև 21 տարեկանների 65-70 կը քաշային կարգում, դարձել է արծաթե մեդալակիր:

Լիտվայում Մաքս Զավանելիի շախմատային հուշամրցաշարում միջազգային վարպետ, ԴՊԾ հանրային ֆինանսների մասնագիտության հեռակա մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանող Տիգրան Շարությունյանը գրավել 3-րդ հորիզոնականը:

Նոյեմբերի 15-19-ը Թբիլիսիում կայացած պատերիլիֆտինգի Եվլոպայի առաջնության չեմպիոն է դարձել բանկային գործունեության կազմակերպում մասնագիտության 1-ին կուրսի (հեռակա) մագիստրանտ Եղագար Բաղայանը:

Նոյեմբերի 28-ին դեկտեմբերի 4-ը Լեհաստանում «Ազնոլդ Կլասիկի գավաթ» միջազգային առաջնությունում նա կրկին արժանացել է չեմպիոնի կոչման:

Նոյեմբերի 29-ին Սուշեն Ադոնից անվան գիտական ընթերցարահամար դասախոսություն կարդաց «Չինաստան-Եվրասիա քաղաքական և ռազմավարական հետազոտությունների խորհուրդ» հիմնադրամի ղեկավար, ք.գ.թ. Միեր Սահակյանը: Ներկա էին գրադարանի տօնքեն, միջոցառման կազմակերպիչ Արմին Հովհաննիսյանը, աշխատակիցները, ՍՏՀ ամբիոնի ասխատենու Կարոնն Գրիգորյանը, ուսանողներ, ասպիրանտ-հետազոտողների:

Միեր Սահակյանը վերլուծեց Չինաստանի ներկա իրավիճակը՝ համարելով քաղաքական և տնտեսական ասպեկտները: Դասախոսության առանցքային մասը «Մեկ գոտի, մեկ ճանապարհ» նախաձեռնության և Հայաստանի ղերակատարման վերաբերյալ էր:

Պեկտեմբերի 6-ին մարքեթինգի և բիզնեսի կազմակերպման ֆակուլտետի 1-ին կուրսում բաց դասը նվիրված էր 1988 թ. երկրաշարժի 30-րդ տարելիցին: Այն կազմակերպել էր ֆիզդաստիարակության, Ար և ՔՊ ամբիոնի դոցենտ Միհրանուշ Հարությունյանը, որը բուհում արտակարգ իրավճակների և քաղաքաշտապանության գործառույթների պատասխանատուն է: Հրավիրված էին ՀՀ ԱԻՆ սեյսմիկ պաշտպանության տարածքային ծառայության պետի խորհրդական Աշխեն Թովմայանը, նույն ժառայության աշխատակից Աննա Բայրամյանը, մասնակցում էին նշված ամբիոնի դասախոսներ:

Միհրանուշ Հարությունյանը կարևոր երկրաշարժից դասեր քաղելն ու հնարավոր աղետների վերաբերյալ գիտելիքներով զինվելը: Ուսանողներ Անի Մելիքյանը, Զնարիկ Գրիգորյանը, Իրինա Մելքոնյանը, Մարիամ Գրիգորյանը, Վրաքսյանը, Պալանքարյանը խոսեցին երկրաշարժ հասկացության, տեսակների, առաջացման պատճառների, երկրաշարժավատանքի գոտիների մասին, կանգառան Սպիտակի երկրաշարժի անդառնակի հետևանքների վրա: Այսուհետև փորձագիտական մեկնաբանություններ կատարեց և ուսանողների հարցերին պատասխանեց Աշխեն Թովմայանը:

«Ինովացիոն և ինստիտուցիոնալ հետազոտություններ» գիտառուսումնական լաբորատորիան բողարկել է էլեկտրոնային պարբերականի 3-րդ համարը (ղեկավար՝ տ.գ.թ., դոցենտ Ալոյս Մարգարյան), որում զետեղված էն ՀՀ տեխնոլոգիական արդիականացման հիմնարար խնդիրներին վերաբերող հետազոտություններ, ինչպես նաև վերլուծություններ՝ նվիրված ՀՀ տնտեսական զարգացման տարրեր ինստիտուցիոնալ ասպեկտներին:

«Գրամավարկային քաղաքականություն և տնտեսական աճ» և «Ֆինանսական ներգրավվածություն» լաբորատորիաներից առաջինի նոր պարբերականը ներկայացնում է ԵԱՏՍ անդամ երկրների տնտեսական ցուցանիշների միտումները 2018 թ. առաջին կեսին, համեմատականներ, որոնցում բնորոշվել են երկրների դիրքերը, երկրորդինը՝ Հայաստանի ֆինանսական շուկայում ներգրավման ու տեղաբաշխման տոկոսադրույթների միտումները ֆինանսական աստիճանի բարձրացման համատեքսուում:

«Սոցիալական հետազոտություններ» լաբորատորիայի «Հայաստան. սոցիալական միտումներ» էլեկտրոնային պարբերականը ամդրադառնում է 2019 թ. պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի բյուջենային նոր ձևաչափի կառուցվածքում տեղ գտած հիմնական փոփոխություններին, ինչպես նաև սոցիալական ոլորտների բյուջենային ծրագրերին:

Տե՛ս ԴՊԾ պաշտոնական կայքի «Գիտություն» խորագրի «Գիտառուտմանական լաբորատորիաներ» էջում:

ԵՄ Տեմպուսի «Համալսարան-գործառություն» հայկական համակարգող գործակալություն (ԱՐԱՐԱՏ) ծրագրի կայունության և շարունակականության մշտադիտարկման այցի շրջանակներում ԵՄ «Կրթության, տեսածայնային և մշակութային» գործադիր գործակալության ծրագրերի համակարգող և պատասխանատու Բելըն Ենսիստոն և Յայաստանում «Էրազմուս+» ծրագրի համակարգող Լանա Կառլովան, ծրագրի պատասխանատուներ ենիք Սոլոմոնյանը ու Ամի Թորոսյանը նոյեմբերի 15-ին հյուրընկալվել են ՀՊՏՀ-ում՝ ծանոթանալու ծրագրի ավարտից հետո կատարված գործողություններին և աշխատանքներին:

Եվրոպական համանաժողովը և Գործադիր գործակալությունը մշակել են մշտադիտարկման համապարփակ քաղաքականություն՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ծրագրերի կայունության և արդյունքների տարածման ուսումնասիրությանը:

Հանդիպմանը մասնակցել են «ԱՐԱՐԱՏ» ծրագրի կառավարման թիմի անդամներ, որակի ապահովման բաժնի աշխատակիցներ Ամի Բաղդասարյանը և Աննա Փախչյանը, ուսումնամեթոդական աշխատանքների ծառայության ղեկավար Գայանե Մերդինյանը, «Ամբերդ»-ի տնօրին Արմեն Գրիգորյանը, ծրագրի հայաստանյան գործընկեր համալսարանների և հաստատությունների ներկայացուցիչները: Քննարկվել են ծրագրի հիմնական արդյունքները, կիրառումը, ինչպես նաև գործողությունները՝ միտված ծրագրի շարունակականության ու կայունության ապահովմանը, մասնավորապես՝ աշխատանքային առաջին՝ «Կարողությունների գարգացում» փաթեթի շրջանակում հայաստանյան գործընկեր համալսարաններում ստեղծված համալսարանաշխատաշուկա կապի ապահովման ներհամալսարանական միավորների գործունեությունն ու ծրագրի ավարտից հետո վերանայված ու փոփոխված գործառույթները: Քննարկվել են կոնսորցիոն անդամ համալսարաններում կիրառվող ու գործող համալսարան-աշխատաշուկա համագործակցության ապահովման և հիմնական շահակիցների՝ ուսանողների ներգրավման կառուցակարգերը: ՈՍԱԿ-ը ներկայացրել է բուհ-գործառություններուն կայունության մշակված նոր մոդելի կիրառման փորձը և հիմնական սկզբունքները: Բուհ-գործառություններուն կայունության մոդելը ներկայացվել է նաև Բարձրագույն կորության որակի ապահովման եվրոպական ֆորումի և ՈՍԱԿ-ի «Կրթություն և մասնագետ» մասնագիտական կըրթությունն այսօր և վաղը» խորագործ շահակիցների 4-րդ համաժողովին:

Առաջարկվող մոդելը «ԱՐԱՐԱՏ» ծրագրի շրջանակներում հաջողությամբ փորձարկվել է կառավարման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ու մանկավարժության, այնուևէ ուսումնական նախաձեռնությանը նաև թարգմանչության ոլորտներում:

Ծրագրի կարևոր ծեռքբերումներից եր «Ոլորտային որակավորումների շրջանակի կիրառման ծեռնարկ» մեթոդաբանական մշակումը, որին համապատասխան հրատարակվել են «Կառավարում», «Ծրագրային համակարգերի ճարտարագիտություն», «Կրթություն/մանկավարժություն» ոլորտների որակավորումների շրջանակները:

Ծրագրի գործընկերները ներկայացրել են նաև, թե ինչպես են դրանք կիրառվում կրթական գործընթացի բարելավման, օրինակ, ուսումնառության՝ աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխանող և բավարարող վերջնարդյունքների սահմանման համար:

Նոյեմբերի 20-ին լրացավ վաստակաշտ գիտնական-մանկավարժ, միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի հիմնադիրվարիչ, պրոֆեսոր Գրիգոր Աղաջանյանը 80-ամյակը:

Ուստոր Կորյուն Արյուանը ուղերձ էր հղել հոբելյարին, մաղթել քաջարօղջություն ու երկար կյանք, շնորհակալություն հայտնել գիտանակավարժական գործունեության և ամբիոնական հրաշալի ավանդույթների համար: Նոյեմբերի 23-ի գիտական խորհրդի նիստում ռեկտորն անձանք ուղերձը հանձնեց հոբելյարին:

Նեկտեմբերի 4-ին մեր համալսարանում էին «Ուսկրածութի դրույնների հայկական ռեեստր» բարեգործական հիմնադրամի գործադիր տնօրին Սևակ Ավագյանը, գրասենյակի պատասխանատու Զառա Շովիանցիսյանը, աշխատակիցներ, որոնք կազմակերպեցին ՀՊՏՀ-ականների դոնորագրումը: Նախքան արյուն հանձնելը, կամավորները ծանրացան դոնորագրման գործընթացին, լսեցին կազմակերպիչների՝ բարեգործական նախաձեռնությունը կարևորող խոսքը: Առաջին արյունատունները Ֆիզիաստիարակության, ԱԻ և ԲՊ ամբիոնի ներկայացուցիչներն էին, ՀՊՏՀ դեկաններն ու աշխատակիցները, որից հետո դրույնների շահակիցների 4-րդ համաժողովին:

Կառավարման ֆակուլտետի ուսանողների համար կառավարման ամբիոնը նոյեմբերի 29-ին կազմակերպել է մասնագիտական քննարկում, որին հրավիրել էր 2012–2018 թթ. «Գրանդ Քենդիյ» ՍՊԸ-ի տնօրին, ներկայում «Վարդանյան ընտանիք» բարեգործական հիմնադրամի տնօրին Արմեն Ղազարյանին: Մասնակցում էին կառավարման ֆակուլտետի դեկան Մանուկ Մովսիսյանը, ուսանողները: Յյուրին ներկայացրեց և միջոցառման կարելորության մասին խստեց կառավարման ամբիոնի վարիչի Ժայռեն Շահովաբեյյանը՝ նշելով, որ Արան Ղազարյանի հետ սկիզբ է դրվում մի համագործակցության, որը միտված է ուսանողների մասնագիտական հմտությունների բարելավմանը և գործառու-ուսանող կապի ամրապնդմանը:

Բանախոսը ներկայացրեց իր մասնագիտական կայացման ճանապարհը, շշշտադրեց շարունակական կըրթության անհրաժեշտությունը, այնուևէ քննարկվեցին մենեջմենթի հիմնահարցները:

Նոյեմբերի 26-29-ը Վիեննայում տեղի է ունեցել հաշվապահական հաշվառման և առողիտի ոլորտների բարեփոխումներին նվիրված համաժողովը, որին Ֆինանսական հաշվետվողականության բարեփոխումների կենտրոնի (CFRR) հրավերով, ՀՊՏՀ-ից մասնակցել են հ/հ և առողիտի ֆակուլտետի դեկան Մերի Բաղդասարյանը, ֆինանսական հաշվառման ամբիոնի վարիչ Ավարդ Սարգսյանը, կառավարչական հաշվառման և առողիտի ամբիոնի վարիչ Լիանա Գրիգորյանը: Համաժողովի STAREP աշխատաժողովում նրանք մասնակցել են հաշվապահական հաշվառման և առողիտի կողմանը գերակայության պահանջման եվրոպական ֆորումի և ՈՍԱԿ-ի «Կրթություն և մասնագետ» մասնագիտական կըրթությունն այսօր և վաղը» խորագործ շահակիցների 4-րդ համաժողովին:

Հարունակական կրթության և կարիերայի բաժնի ճախաճեռնությամբ և բաժնի պետ Ալիդա Աշուստամյանի ու աշխատակիցների մասնակցությամբ անցած շրջանում կազմակերպվել են մի շարք միջոցառումներ:

Մարքերինգի և բիզնեսի կազմակերպման ֆակուլտետի ուսանողների և դասախոսների առաջարկով հոկտեմբերի 19-ին «Ապրանքահոտություն և ապրանքների որակի փորձաքննություն» խորագիր ներքո բաց դասը «Դատասարանքափիտական փորձաքննության էությունը, տեսակները, քրեականական ոլորտում փորձաքննության լուծման ենթակա հարցերը և առկա խնդիրները» թեմայով էր: Յրավիրված էին ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի ապրանքափիտական փորձաքննությունների բաժնի պետ Յովհաննես Գարբիեյանը, բաժնի փորձագետներ Շուշանիկ Մովսիսյանը, Յարություն Թովմայանը և 2 փորձագետ: Ներկա էին կրթեցիայի և բիզնեսի կազմակերպման ամբիոնի դասախոսները, ուսանողներ:

Յովհաննես Գարբիեյանը անդրադապակ բյուրոյի գործունեությանը, իրավասություններին, կառուցվածքն, գիտական գործունեությանն ու միջազգային համագործակցությանը, Շուշանիկ Մովսիսյանը՝ պարենային և ոչ պարենային ապրանքների փորձաքննությանը, քրեականական ոլորտում փորձաքննության լուծման ենթակա հարցերին, դատական ապրանքափիտայան էությանը: Յարություն Թովմայանը շարունակեց՝ քացահայտելով ապրանքագետի մասնագիտության առանձնահատկությունները: Յուրերը ՀՊԾՀ շրջանավարտ:

Րոկտեմբերի 26-ին «Ֆրենա» խորհրդատվական ընկերության մարդկային ռեսուրսների կառավարման բաժնի ղեկավար Տիգրան Կիրակոսյանը հանես եկավ «Մարդկային ռեսուրսների (HR) կառավարման հիմնական փուլերի վերլուծություն և արդյունավետ գործիքների տրամադրում» թեմայով: Նա վերլուծեց մրցունակ և բարձր արտադրողականությամբ անձնակազմի ձևավորման, կայունության, հավաքագրման գործընթացներում արդիական արժեքներ կիրառելու, գիտելիքի գնահատման, մոտիվացման, գորավիշ աշխատանքային միջավայր ստեղծելու, աշխատանքային կանոնադրությունը պահպանելու հարցեր: Յանդիպումը կազմակերպվել էր աշխատանքի տնտեսագիտության ամբիոնի հետ համատեղ:

Բաժնի հրավերով հոկտեմբերի 30-ին ուսանողների համար «PR. ինչպե՞ս հանրայնացնենք մեզ և մեր աշխատանքը» թեմայով դասախոսություն կարդաց «Դայկական ՓԻ ԱՐ

ասոցիացիա» գիտատեղեկատվական ԿՎ նախագահ, բ.գ.թ., դոցենտ Սստղիկ Ավետիսյանը:

Դանիկամանը մասնակցում էին մարքերինգի ամբիոնի դոցենտն Լիլիթ Դադյանը և մարքերինգային հաղորդակցություններ մասնագիտացման մագիստրանտները: PR-ի էությունն ու դերը, հանրային կապերի տեսության հիմներները Աստղիկ Ավետիսյանը լուսաբանեց ներքաղաքական վերջին իրադարձությունների օրինակներով:

Եոյենքերի 9-ին «Վեոն Արմենիա» ՓԲԸ-ում (ապրանքանիշը՝ Beeline) նշվել է «3-րդ սերունդ» ստաժավորման ծրագրի 10-ամյակը, որի ընթացքում ամփոփվել են աշխատաքննությունները, ինչպես նաև մրցանակներ են հանձնվել ընկերությունում փորձառող հայաստանյան բուհերի լավագույն ուսանողներին: Մրցանակների և հավասարագործի են արժանացել «3-րդ սերունդ» ստաժավորման ծրագրի մասնակիցներ, ՀՊԾՀ մարքերինգի և բիզնեսի կազմակերպման ֆակուլտետի մագիստրատուրայի 1-ին կուրսեցի Զովլենտաս Գալստյանը և նույն ֆակուլտետի շրջանավարտ, ՀՊԾՀ ասպիրանտ Յակոբ Բաղրամյանը: Նրանք արդեն աշխատանքի են անցել ընկերությունում:

Միջոցառմանը «Վեոն Արմենիա» ընկերության գլխավոր տնօրեն Անդրեյ Պյատակինը նշել է, որ ծրագրի նախակը լավագույն երիտասարդ կադրերին աշխատանք գտնելու գործում աջակցեն է:

Եոյենքերի 16-ին հերթական բաց դասը, «Կաճաքի հմտություններ, հաճախորդների սպասարկման ստանդարտներ» թեմայով, վարեց «ԶԻԷՆՍԻ-ԱԼՖԱ» ՓԲԸ-ի (Ուստիլեկոմ Քայաստա) մանրածախ վաճառքի դեպարտամենտի ղեկավար Դավիթ Սահակյանը: Ունկնդիրներն էին մարքերինգի և բիզնեսի կազմակերպման գործիքները և աշխատանքը տեղադրությունների նոր պատրաստությունները:

Վաղիմ Գրիգորյանը: Դավիթ Սահակյանն ամրուադապ վաճառքի հաջողության գրավականին՝ շուկայագետի համար առանցքային համարելով հաճախորդի հետ գրագետ հարաբերությունների կառուցման հմտությունը, մրցացային շուկային քաջանառ լինելը, ճկուն գործելառնը:

Եոյենքերի 22-ին ուսանողների հյուրերն էին «Ինգո Արմենիա» ապահովագրական ընկերության աշխատակիցներ, Երևանի տարածքային ստորաբաժանմների կառավարման բաժնի ղեկավար Սերգեյ Շահինյանը, մարդկային ռեսուրսների բաժնի ղեկավար Զարուհի Գրիգորյանը, նույն բաժնի աշխատակից Շովկինար Քարտաշյանը: Ներկա էր բանկային գործի և ապահովագրության ամբիոնի վարիչ Աննա Ավանյանը: «Ինգո Արմենիա»-ն գործնական առաջարկներ ուներ ուսանողներին. ապահովագրական շուկայի զարգացման միտունների, հայաստանյան ապահովագրական հանակարգի առանձնահատկությունների հետ մեկտեղ ներկայացվեցին ընկերությունում առկա թափուր աշխատատեղերը, վարպետության դպրոցին ու վերապարաւաստման դասընթացներին մասնակցելու պայմանները: Աշխատանք վիճակողությունը ուսանողները հարցարերիկներ լրացրին, գործատուն ուղղեցին իրենց հետաքրքրող հարցերը:

Մի խումը ուսանողներ այժմ ընկերությունում մասնակցում են վարպետության դասերի, փորձառությունների ստուգում:

ՄՏԸ ամբիոնի վարիչ Դիանա Գալյանը նյոյենքերի 29-ին նախակցել է Վիեննայում (Ավստրիա) տեղի ունեցած «ԵՄ արևելյան հարևանության ավելի ընդարձակ կապվածությունը» խորագրով գիտաժողովին, որը կազմակերպվել էր Միջազգային տնտեսական հետազոտությունների Վիեննայի հիմսահտությի (WIIW) և Ֆրիդրիխի երես հիմնադրամի Եվրոպայուն համագործակցության և խաղաղության այլառողջական առաջարկությունների կամաց ամսագույն հովանու ներքո: Դ. Գալյոյանը նշված էր կազմակերպության գործիքները, գիտելիքի երկրորդ՝ «ԵՄ-ԵԱՏՄ համագործակցության մակրոտնեսական ասպեկտները և պոտենցիալ ինտեգրացիայի ընթացքը» նաև աշխատանքային միջավայրը, առաջարկագործությունը և աշխատանքային միջավայրը աշխատանքային միջավայր ստեղծելու, աշխատանքային կանոնադրությունը պահպանելու հարցեր: Յանդիպումը կազմակերպվել էր աշխատանքի տնտեսագիտության ամբիոնի հետ համատեղ:

Արդյունքների քննօրոշում, կերգերի շնորհածում ել քվեսրկություն

ՀՊԾՀ ռեկտոր, պրոֆեսոր Կորյուն Աթոյանի նախագահությամբ հոկտեմբերի 31-ին տեղի ունեցավ գիտական խորհրդի նիստ, որի առաջին հարցերը՝ 2017-2018 ուսումնական տարվա երկրորդ կիսամյակի քննաշրջանի, ավարտական աշխատանքների և մագիստրոսական թեզերի պաշտպանության արդյունքների մասին, զեկուցեց ուսումնամեթոդական աշխատանքների գծով պրոռեկտոր Պարույր Քալանթարյանը: Երկու հաղորդումներն էլ ընդունվեցին ի գիտություն, կատարված աշխատանքի մասին հաշվետվությունները գնահատվեցին բավարար:

Ետք արդյունքները և դրանք ԲՈԿ ներկայացնելու որոշումը:

Պրոռեկտոր Պարույր Քալանթարյանը ներկայացրեց նաև «Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի ուսումնական գործընթացի որակի ապահովման փորձագիտական խմբի գործունեության կանոնակարգը», որը մեկ լրացուցիչ առաջարկությամբ ընդունվեց: 2018-2019 ուսումնական տարվա ընդունելության արդյունքների մասին զեկուցելիս պրոռեկտորը հայտնեց, որ այս տարի մեր համալսարանի առկա բակալավրիատ է ընդունվել 411 դիմորդ, առկա մագիստրատուրա՝ 301, հեռակա բակալավրիատ՝ 105, հեռակա մագիստրատուրա՝ 243: Պարույր Քալանթարյանի խոսքով՝ նախորդ տարվա համեմատ արձանագրվել է դիմորդների թվի նվազում: Հաղորդումն ընդունվեց ի գիտություն, ՀՊԾՀ ընդունող հանձնաժողովի աշխատանքը գնահատվեց բավարար:

Գիտության և արտաքին կապերի գծով պրոռեկտոր Գագիկ Վարդանյանը ներկայացրեց «Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանում «Էրազմուս+» ծրագրի շրջանակներում շարժունակության իրականացման կարգը», որը հաստատվեց, ատենախոսությունների թեմաներ և գիտական դեկավարներ հաստատելու մասին մի շարք հարցեր, ապա բարձրագույն մարենատիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, ֆիզմաթ. գ. դ. Մաքսիմ Մուրայանի «Բարձրագույն մարենատիկա տնտեսագետների համար (անալիտիկ երկրաչափություն, գծային հանրահաշիվ, մարենատիկական անալիզ)» դասագիրը, նույն ամբիոնի դոցենտ, ֆիզմաթ. գ. թ. Վլադիմիր Դավթյանի «Հավանականությունների տեսություն (բուհերի տնտեսագիտական մասնագիտությունների համար)», փիլիսոփայության և հայոց պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր, պ. գ. թ. Արարատ Հակոբյանի «Հայոց պատմություն (հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը)», իրավագիտության և քաղաքագիտության ամբիոնի վարիչ, ի. գ. թ. դոցենտ Լյուբա Մեհրաբյանի և ամբիոնի դոցենտ, ի. գ. թ. Գառնիկ Սուլթանյանի «Իրավագիտություն», լեզուների ամբիոնի դոցենտ, թ. գ. թ. Սուսաննա Զալաբյանի և ամբիոնի դոցենտ, թ. գ. թ. Արմինե Գրիգորյանի «Management կառավարում մասնագիտության ուսանողների համար» (անգլերեն), կառավարման ամբիոնի դոցենտ, թ. գ. թ. Խորեն Մխիթարյանի «Բանկային և ֆինանսական մենեջմենթ» ուսումնական ծեռնարկները, տնտեսագիտության տեսության ամբիոնի վարիչ, թ. գ. թ.,

ՀՊԾՀ մրցութային հանձնաժողովի նախագահ Արամ Սարգսյանը ներկայացրեց պրոֆեսորի և դոցենտի գիտական կոչումներ շնորհելու մասին հարցերը՝ հայտնելով, որ պրոֆեսորի գիտական կոչում ստանալու համար դիմել են կառավարչական հաշվառման ամբիոնի վարիչ, տ. գ. դ., դոցենտ Լիանա Գրիգորյանը, ֆինանսների ամբիոնի դոցենտ, տ. գ. դ. Սերգեյ Սուլթանյանը, իսկ դոցենտի գիտական կոչնան համար՝ տնտեսական ինֆորմատիկայի և տեղեկատվական համակարգերի ամբիոնի ասիստենտ, տ. գ. թ. Արմեն Ղազարյանը, ապա մանրարամասնեց յուրաքանչյուրի աշխատանքային կենսագրությունը, գիտական հրատարակությունները, ամբիոնի քվեարկության արդյունքը և մրցութային հանձնաժողովի կարծիքը: Փակ գաղտնի քվեարկության արդյունքում ձայների մեծամասնությամբ Լիանա Գրիգորյանը ստացավ պրոֆեսորի, Արմեն Ղազարյանը՝ դոցենտի գիտական կոչում, այնուհետև գիտխորհուրդը քվեարկությամբ հաստա-

դոցենտ Ֆիրուզա Մայիսյանի «Մարդկային կապիտալի իրացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» մեջ՝ նագրությունը, աշխատանքի տնտեսագիտության ամբիոնի դոցենտ, տ.գ.թ. Նազենիկ Սամվելյանի «Աշխատանքի ցուցանշների պանակորում և վերլուծություն» խնդրագիրքը, Սամվել Ավետիսյանի և Վահագն Գրիգորյանի «Դայաստանի Հանրապետության բնակավայրերի գիտական տեղեկատու» և տնտեսամաթեմատիկական մեթոդների ամբիոնի դոցենտ, տ.գ.թ. Ելենա Մանուկյանի և ամբիոնի դոցենտ, տ.գ.թ. Կարինե Հարությունյանի «Կարագիշուկայի վերլուծություն» միտումները Հայաստանում և համաշխարհային շուկայում» վերլուծական գեկույցը հրատարակության երաշխավորելու հարցերը, որոնք գիտխորհուրդը հաստատեց:

ԴԵԿԱՆՆԵՐԻ, ԱՄԲԻՈՆՆԵՐԻ ՎԱՐԻՉՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Նոյեմբերի 23-ի նիստի մեկնարկից առաջ ռեկտոր Կորյուն Արոյանը շնորհավորանքի խոսք հետեւ վաստակաշատ գիտնական-մանկավարժ, միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի հիմնադիր-վարիչ, պղոփեսոր Գրիգոր Աղաջանյանին՝ 80-ամյա հորելյանի առիթով, հանձնեց շնորհավորական ուղերձ՝ մաղթելով, առողջություն և արևատություն:

Օրակարգի առաջին հարցը՝ ուսանողական խորհրդի 2018 թ. ֆինանսական հաշվետվության մասին, զեկուցեց ՈՒԽ նախագահ Շովիհաննես Հարությունյանը՝ նշելով, որ 2018 թ. ուսանողական ծրագրերի ֆինանսավորման ուղղվելէ 3 մլն 291 հազար 670 ՀՀ դրամ: Տարվա միջոցառումների շարքում նա խոսեց «ՀՊՏՀ խաղեր-2018» և «Ուսանողական գարուն-2018» մարզամշակութային փառատոնների, «Լավագույն ուսանող-2018» մրցանակաբաշխության, CrosSkill միջբուհական աշխատաժողովի, մանկատուն այցելության, «Տնտեսագետ» մարզաառողջարանում համալսարանի ուսանողների անառաջին հանգստի կազմակերպման մասին: Գիտխորհրդի անդամներից մի քանիսը առաջարկել է հնչեցրին հաշվետվության ծնաչափի վերաբերյալ, որից հետո այն ընդունվեց ի գիտություն:

Օրակարգի 2-րդ և 3-րդ հարցերը վերաբերում էին ամբիոնների վարիչների և դեկանների թափուր պաշտոնների համար հայտարարված մրցություններին, որոնց մասին զեկուցեց ՀՊՏՀ մրցութային հանձնաժողովի նախագահ Արամ Սարգսյանը, ով մանրամասնորեն ներկայացրեց թեկնածուներին, նրանց փաստաթղթերը և պահանջվող այլ տեղեկությունները: Նշվեց, որ համալսարանի մակրոեկոնոմիկայի ամբիոնի վարիչի թափուր պաշտոնի համար դիմել է նույն ամբիոնի վարիչի պաշտոնակատար, տ.գ.թ., դոցենտ Կարեն Գրիգորյանը, իրավագիտության և քաղաքագիտության ամբիոնի վարիչի թափուր պաշտոնի համար ամբիոնից դիմել է 3 թեկնածու՝ ի.գ.թ., դոցենտ Գեղեցիկ Գրիգորյանը, ամբիոնի վարիչի պաշտոնակատար, ի.գ.թ., դոցենտ Լյուբա Մեհրաբյանը և ի.գ.թ., դոցենտ Նազենի Սու-

թայասյանը: Թեկնածուները հանդես եկան ծրագրային ելույթներով՝ ամբիոնի զարգացման տեսլական, ծրագրեր և մոտեցումներ:

Այնուհետև Արամ Սարգսյանը ներկայացրեց դեկանների թափուր պաշտոնների համար հայտարարված մրցությին դիմած թեկնածուներին՝ նշելով, որ կառավարման ֆակուլտետում առաջադրվել է դեկանի պաշտոնակատար, տ.գ.թ., դոցենտ Մանուկ Մովսիսյանը, մարքեթինգի և բիզնեսի կազմակերպման ֆակուլտետում՝ դեկանի պաշտոնակատար, տ.գ.դ., դոցենտ Թարուլ Մկրտչյանը, հաշվապահական հաշվառման և առողջության գաղափարներում՝ դեկանի պաշտոնակատար, տ.գ.թ., դոցենտ Մերի Բադայանը, ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետում՝ դեկանի պաշտոնակատար, տ.գ.թ., դոցենտ Սերի Բանյանը: Գիտխորհուրդը որոշեց՝ քանի որ դեկանների ծրագրերը լսվել և հաստատվել են ֆակուլտետային խորհուրդներում, գիտխորհրդում կրկնակի չչել: Մրցութային հանձնաժողովի նախագահը հայտնեց նաև, որ դոցենտի գիտական կոչում ստանալու համար դիմել է բանկային գործի և ապահովագրության ամբիոնի ասխատենու Վերգինն Սահմալյանը:

Փակ, գաղտնի քվեարկությամբ մակրոէկոնոմիկայի ամբիոնի վարիչ ընտրվեց Կարեն Գրիգորյանը, կառավարման ֆակուլտետի դեկան՝ Մանուկ Մովսիսյանը, մարքեթինգի և բիզնեսի կազմակերպման ֆակուլտետի դեկան՝ Թարուլ Մկրտչյանը, հաշվապահական հաշվառման և առողջության ֆակուլտետի դեկան՝ Մերի Բադայանը, ինֆորմատիկայի և վիճակագրության ֆակուլտետի դեկան՝ Սու Խաչիկյանը: Իրավագիտության և քաղաքագիտության ամբիոնի վարիչի ընտրությունն անցավ երկողորդ փուլ, որտեղ թեկնածուներ են Լյուբա Մեհրաբյանը և Նազենի Սուլբիայանը: Երկրորդ փուլի փակ, գաղտնի քվեարկության արդյունքներով և ընտրությունը չկայացավ, քանի որ թեկնածուներից ոչ մեկը չստացավ գիտխորհրդի անդամների ծայների պարզ մեծամասնությունը: Կիայտարարվի նոր մրցույթ:

Գիտխորհրդի անդամները բաց քվեարկությամբ հաստատեցին ընտրությունների արդյունքները:

Գիտական խորհրդում հաստատված կարգերն ու որոշումները տեսն ՀՊՏՀ պաշտոնական կայքում (ասւ.ամ):

ԳՈՐԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Նոյեմբերի 24-25-ին ՀՊՏՀ-ում տեղի է ունեցել ուսանողական խորհրդի նախաձեռնած CrossSkill՝ «Նմտությունների խաչմերուկ» միջբուհական ուսանողական աշխատաժողովը, որին մասնակցում էր ՀՀ պետական և ոչ պետական 10 բուհի 50 ուսանող (այդ թվում՝ Հայաստանի պետական տնտեսագիտական, Երևանի պետական, Հայկական պետական մանկավարժական, ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային, Հայաստանում ֆրանսիական, Արցախի պետական համալսարաններից):

Աշխատաժողովում բացման խոսք է ասել ՀՊՏՀ ռեկտոր, պրոֆեսոր Կորյուն Արյոյանը, մասնակիցներին ողջունել ու միջոցառմանը հաջող ընթացք են մաղթել Ուսունական Հովհաննես Հարությունյանը և Ուսումնագիտական հանձնաժողովի նախագահ Սիմա Ուկանյանը:

Երկու օրերի դասախոսությունները հագեցած են եղել գործնական աշխատանքներով, խաղերով, քննարկումներով ու հարցուապատասխանով:

Առաջին հյուրը հաղորդակցական հմտությունների մասնագետ, թույներ Արտակ Ալյոյանն էր, որը լուսաբանել է «Միջանձնային հաղորդակցություն. կիրառելի հմտություններ և կարողություններ» թեման: Նա խորհուրդներ է տվել՝ ինչպես ներկայանալի լինել ու տպավորել, դուրս գալ բախումային իրավիճակներից: Աշխատանքային առաջին օրը շարունակվել է «Ուզո՞ւմ ես լինել մրցումակ մասնագետ» թեմայով, որը վարել է մարդկային կապիտալի կառավարման մասնագետ Գայանե Գրիգորյանը:

«Եվս մի քանի հարյուրամյակ կամ, ով գիտե, գուցե և տասնամյակ, և հասարակությունը կրաժանվի 2 խմբի՝ մարդիկ, որոնք կառավարում են ոռորտներին, և մարդիկ, որոնց կառավարում են ոռորտները: Մասնագիտացե՛ք այնպիսի աշխատանքներում, որ հաջողվի լինել առաջին խմբում», - մասնագետը հորդորել է ուսանողներին:

Հաջորդ թեման՝ «EQ-Ը՝ հաջողության ճանապարհին» նատուրել է Slice consulting ընկերության համահիմնադիր Նանե Մաքենոյանը: Նա ուսանողներին օգնել է հասկանալ՝ որն է IQ-ի (արհեստական բանականություն) և EQ-ի (գգայական բանականություն) տարբերությունը, ինչպես ազատվել բարդություններից և վախերից, ինչպես սեփական անձը ենթարկել SWOT վերլուծության:

Առաջին օրն անփոփել է In motion՝ «Հարժման

ՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ, ԱԻՏԵԼԻՔԻ ՈՒ ՓՈԽԻ ԽՍԴՅԱՐՈՒԹԿՈՒՄ

մեջ» ինտերակտիվ թիմային խաղով: Երկու փուլում մի թիմ ստեղծել է կազմակերպություններ և առկա թափուր հաստիքներ, իսկ մյուս թիմի անդամները, համապատասխան որակավորումներով, դիմել են «գործատուին»՝ ուղարկելով իրենց ինքնակենսագրականները, այնուհետև ներկայացել են հարցազրույցի: Հաղորդները ստացել են միավորներ, որոնք հաշվի են առնվել աշխատաժողովի լավագույն մասնակիցներին որոշելիս:

Հաջորդ օրվա հյուրերն են եղել հոգեբան-խորհրդատու Լարիանա Նազարյանը՝ «Ղաղաղի՛ր հետաձգել», թույներ Հագու Մակրիսը՝ «Մտքերի արդյունավետ փոխանակում», լրագրող, Հայաստանի Հանրային ռադիոյի տնօրենի տեղակալ Լիլիթ Թումանյանը՝ «Տարբերակներից լավագույնը» դասախոսություններով:

Առաջին թեմայի շրջանակում խոսվել է ժամանակակից օգտագործելու, «այրոկրաստինացիա» (ուշացում, հետաձգում) եզրույթի և դրան առնչվող բոլոր ներանձնային բարդույթների մասին: Հաջորդ բանախոսը բացահայտել է «մարմնի լեզուն»՝ ժեստ, դեմք միկրոարտահայտություն, վերջույթների շարժում և այլն: Հաղորդակցման հըմտությունները, ճիշտ կեցվածքը, անձնական տարածքի պահպանման սկզբունքը, «մարմնի լեզուն» կարևորվել են գործարար հարաբերություններում, բանակցային գործընթացներում:

Աշխատաժողովն անփոփող Լիլիթ Թումանյանի «Տարբերակներից լավագույնը» ելույթը միտված է եղել քննական մտածելակերպի զարգացմանը: Նա կոչ է արել ստուգել տեղեկատվության սկզբնադրյուրը, տարբերակել փաստը ընկալումից:

«Նպատակ, խնդիրներ, մեթոդներ, միջոցներ, այս 4 տարրերից բաղկացած համակարգն է միայն արդյունավետ գործում, ուստի փորձեք կիրառել այն առօրյա լյանրում էլ և սրա վերլուծությամբ ստուգել ծեղ հասած տեղեկատվության հավաստիությունը», - խորհուրդ է տվել Լիլիթ Թումանյանը:

CrossSkill միջբուհական ուսանողական աշխատաժողովի ընթացքում ցուցաբերած ակտիվության, քննարկումներին մասնակցության համար վաստա-

«ԷՐԱԳԾՈՒՍ+»

Կածև In motion խաղի միավորներով աշխատաժողովի մասնակիցների Միլվա Հակոբյանը (ՀՊՏՅ), Խորեն Խափիրյանը (ՀՊՏՅ) և Իննա Չուլխաջյանը (ԵՊՅ) պարգևատրվել են նվերներով։ Մասնակցության հավատագրեր են ստացել բոլորը։

«Եախորդ տարիների համեմատ, այս աշխատաժողովը տարբերվեց նրանով, որ ավելի ուսանողակենորոն ու գործնական էր։ Շատերն էին էին մասնակցել մեր աշխատաժողովներին և այս անգամ ավելի անկաշկան, ակտիվ էին, այսպես ասած, արդեն փորձ ունեին։ Մեր հիմնական նպատակն էր ապագա մասնագետների անձնային որակների բարելավումը, աշխատաշուկա մտնելու շեմին նրանց որոշակիորեն նախապատրաստելը, ուստի թեմաները հասուն էին ընտրված՝ ուղղված ուսումնական ուղղությունները ու ուսումնական առաջնային գործունեությունները, փոխանակային ծրագրերին մասնակցելու կարգը և պայմանները, ինչպես նաև կարողությունների զարգացման ծրագրերը բարձրագույն կրության ոլորտում։

Ծրագրի ազգային գրասենյակի ներկայացուցիչները կարևոր են ուսանողների, դասախոսների և վարչական աշխատակիցների հետ կողմնորոշման հանդիպումների կազմակերպումը, ընդգծվել է ՀՊՏՅ փորձը, մասնավորապես՝ մասնակիցների համար պարերաբար կազմակերպվող հանդիպումները ՀՊՏՅ ռեկտորի հետ, աջակցությունը, տեղեկատվության, ինչպես նաև առողյունքների տարածման ոլորտում ակտիվ աշխատանքները, անընդմեջ կազմակերպվող տեղեկատվական հանդիպումները, ինչպես նաև Վերադարձից հետո ուսանողների կողմից հրենց փորձի ու ծեռքբերումների ներկայացումը, որոնք տեղադրվում են ՀՊՏՅ պաշտոնական կայքում (asue.am) և տպագրվում «Տնտեսագետ» ամսագրում։

Մեր համալսարանը նոյեմբերի 26-30-ը հյուրընկալել է Ցվիկաուի կիրառական գիտությունների համալսարանի (Գերմանիա) դասախոս Զեյն Բաումին, ով մարդերին գի և բիզնես կազմակերպման, կառավարման, ինչպես նաև ինֆորմատիկայի և վիճակագրության Փակուլտետների ուսանողների և դասախոսների համար հանդես է եկել «Ապրանքները, գործընթացները և դրանց փոխկապակցությունը» թեմայով, ներկայացրել ապրանքների տիպերը ըստ դասակարգման, SWOT վերլուծության մեթոդի առանձնահատկությունները, կազմակերպվել են խմբային քննարկումներ։

Տեղի են ունեցել նաև հանդիպումներ, այդ թվում բոլորի կառավարման օլակի ներկայացուցիչների հետ։ Տնտեսական ինֆորմատիկայի և տեղեկատվական համակարգերի ամբիոնի վարիչ Վարդան Սարգսյանը հյուրի հետ քննարկել է Ցվիկաուի կիրառական գիտությունների համալսարանի հետ համագործակցության ընդլայնման հմարավորությունը տեղեկատվական համակարգերի ոլորտում։ Զեյն Բաումը հանդիպել է նաև ՀՊՏՅ այն ուսանողներին, որոնք պատրաստվում են ընթացիկ ուսումնական տարিকա 2-րդ կիսամյակն անցկացնել Ցվիկաուի կիրառական գիտությունների համալսարանում։

Հանդիպումների շարքն ավարտվել է ռեկտոր Կորյուն Կրոյանի հետ քննարկումով, որի ընթացքում Զեյն Բաումը շնորհակալություն է հայտնել հյուրընկալության համար և արտահայտել իր համոզմունքը և պատրաստականությունը՝ գործընկերային հարաբերությունները խորացնելու անհրաժեշտության ուղղությամբ։ Կորյուն Արքյանը ևս իր երախտագիտությունն է հայտնել հյուրին՝ ՀՊՏՅ-ի հանդեպ դրսորուած հետաքրքրության և ակտիվ համագործակցության համար։

Խորվարիայի Պուլայի «Յուլրա Դոբրիլա» համալսարանի տնտեսագիտության և տուրիզմի ֆակուլտետի դասախոս Մորենա Պաուլիսիզը հոկտեմբերի 19-ին դասախոսել է ՀՊՏՅ ֆինանսատնտեսագիտական բոլեցի, հոկտեմբերի 22-ին՝ կառավարման ֆակուլտետի ուսանողների համար, նաև հակածգնաժամային և զրոսաշրջության կառավարման ամբիոնի վարիչ Նելլի Շահնազարյանի, նույն ամբիոնի ամսատեսներն ՝ Զամիկ Զամբարձումյանի և Մարինե Անաբեյանի հետ հանդիպմանը քննարկել երկու բոլորի համապատասխան ամբիոնների հետագա համագործակցությունը։

«ԷՐԱԳՈՒԾ+»

Ֆինանսների մագիստրոսական ծրագրերի բարեփոխում Դայաստանում և Մոլովայում» (ՌԻՖԱՅՆ) նախագծի շրջանակում, հոկտեմբերի 11-12-ին, Մոլովայի Տնտեսական գիտությունների ակադեմիայում, համակարգող հանդիպմանը ՀՊՏՀ-ից նասնակցել են պրոռեկտոր Պարույր Քալանթարյանը և արտաքին կապերի բաժնի պետ Վարդ Ղուկասյանը:

Թթնարկվել են առաջին երկու աշխատանքային փաթեթների գործողությունների արդյունքները, գործընկեր համալսարանների մշակած մագիստրոսական ծրագրերի բարեփոխման ուղիները: ՀՊՏՀ պատվիրակները ներկայացրել են կորպորատիվ ֆինանսներ մագիստրոսական ծրագրում կատարված փոփոխությունները, ՀՊՏՀ-ի կողմից համակարգվող յոթերորդ աշխատանքային փաթեթի՝ իրականացված և նախատեսվող գործողությունները, ժամկետները և վերջնարդյունքները: Վիճանայի կիրառական գիտությունների համալսարանի ներկայացուցիչ, նախագծի համակարգող Յոհաննես Վետշինգերը հստակեցրել է հետագա քայլերը, նախագծի մասնակից դասախոսների վերապատրաստման ժամկետները:

Քիշներմ կայացած հանդիպումից առաջ և հետո ՌԻՖԱՅՆ նախագծի աշխատանքային թիմի հետ ՀՊՏՀ-ում տեղի են ունեցել հանդիպումներ, քննարկվել են մշակված մագիստրոսական ծրագրի առարկաները, գրականության ցանկը, բաշխումը, ամփոփվել են հանդիպման արդիականությունը:

Լոկտեմբերի 15-19-ը Սալոնիկի Արհստոտելի անվան համալսարանում աշխատակիցների վերապատրաստման ծրագրի շրջանակում «Միգրանտների ինտեգրումը բազորագույն կրթության համակարգում» խորագրի ներքո տեղի է ունեցել «Բուհերի վարչական աշխատակիցների համար վերապատրաստման 8-րդ շաբաթ» ծրագիրը (աշխատաժողովներ, հունարենի դասընթաց, միջազգային կրթական ծրագրերի քննարկումներ), որին մասնակցել է կառավարչական հաշվառման և առողջի ամբիոնի լաբորատոր Արփինե Հակոբյանը:

Լոկտեմբերի 30-ին, «Էրազմուս+» ծրագրի տեղեկատվական օրերի շրջանակում, հանդիպում է տեղի ունեցել կանաչորի տեխնոլոգիական կենտրոնում, որին հրավիրվել է արտաքին կապերի բաժնի պետ Վարդ Ղուկասյանը: Նա հանդես է եկել «Խճապես կառավարել կրեդիտային շարժունության ծրագրեր» լավագույն փորձի ներկայացում Դայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանից» թեմայով՝ մանրամասներով համալսարանի ընթացիկ ծրագրերը, կառավարման առանձնահատկությունները, գործընկերության հաստատման հիմնական քայլերը, որոնք անհրաժեշտ են հաջողության հասնելու համար:

Պոզնանի տնտեսագիտության և բիզնեսի համալսարանի դասախոս Աննա Զիելինսկա-Չմիելսկան դասախութել է ՀՊՏՀ ուսանողների և դասախոսների համար: Հոկտեմբերի 29-ին աշխատանքի տնտեսագիտության ամբիոնում պարզաբանել է կադրերի հավաքագրման և ընտրության սկզբունքները, ներքին և արտաքին աղբյուրներից աշխատակիցների ներգրավման առավելությունները և բերությունները, ներկայացրել Լեհաստանի փորձը: Ներկա են եղել Լեհաստանի, այդ թվում՝ Պոզնանի նշանակած համալսարանում ուսանած էրազմունականներ: Հոկտեմբերի 30-ին Աննա Զիելինսկա-Չմիելսկան իր տեսական և գործնական գիտելիքներն է փոխանցել ՀՊՏՀ Գյումրու մասնաճյուղի ուսանողներին, հոկտեմբերի 31-ին հյուրներվել է ՀՊՏՀ ֆինանսատնտեսագիտական քոլեջուն:

Educational for Drone (eDrone) նախագծի շրջանակում սեպտեմբերի 30-ից հոկտեմբերի 13-ը Բենենտոյի (Իտալիա) Սամին համալսարանում վերապատրաստվել են մարդեթինգի ամբիոնի վարիչի Ժ/Ա, ողջենտ Վաղիմ Գրիգորյանը, նոյն ամբիոնի ողջենտ Լիլիթ Դադյայանը և տնտեսական ինֆորմատիկայի և տեղեկատվական համակարգերի ամբիոնի ասխատեն Արգամ Արտաշյանը: Տեսական և գործնական դասերին նրանք ուսումնասիրել են ողջուների կառուցվածքը, կատարել անօդաչու սարքերի 3D մոդելավորում, ձեռք բերել փոխարժեակցությունը խորացնելու պայմանագրվածությունը:

Կարևորելով ձեռք բերված գիտելիքների ու փորձառության փոխանակումը և փոխանցումը ուսանողներին՝ արտաքին կապերի բաժնի, տնտեսական ինֆորմատիկայի և տեղեկատվական համակարգերի ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Վարդան Սարգսյանի և Արգամ Արտաշյանի նախաձեռնությամբ հոկտեմբերի 18-ին կազմակերպվել է ուսանողության հետ հանդիպում: Կարդան Սարգսյանն ընդգծել է նախագծի անհրաժեշտությունը, իսկ Արգամ Արտաշյանը ներկայացրել է տնտեսության տարբեր ոլորտներում անօդաչու թռչող սարքերի կիրառումն ու օգտակարությունը:

Նախագծի մասնակիցներ Լիլիթ Դադյայանը և արտաքին կապերի բաժնի գլխավոր մասնագետ Արփինե Զրայացանյանը նոյեմբերի 4-7-ը գտնվել են Բելառուսի պետական համալսարանում: Թթնարկվել են աշխատանքային փաթեթների գործողությունների արդյունքները, լաբորատորիաների ստեղծման խնդիրները, հետագա անելիքները: Ներկայացվել են նաև տնտեսության տարբեր ոլորտներում դրոնների օգտագործման հնարավորությունները, կառավարման մեխանիզմները: ՀՊՏՀ երեք դասախոսի տրվել է CTT (Course for Training the Teachers) դիպլոմ՝ հաստատված Մոլովայի կրթության նախարարության կողմից:

Եոյեմբերի 27-28-ին գործընկերային ուսուցման շրջանակում «Էրազմուս+» ծրագրի ազգային գրասենյակի համակարգող Լանա Կառլովական և արտաքին կապերի բաժնի պետ Վարդ Ղուկասյանը Բուհերի կողմից առաջարկվել են Յայաստանում ECTS կրեդիտների փոխանակման գործընթացն ու «Բոլոնիան ուսանողների աշբերով» 2018 թ. հետազոտության հայաստանյան արդյունքները:

Հանդիպումը կազմակերպվել և ֆինանսավորվել է հունգարական Տեմպուսի հանրային ֆոնդի կողմից, մասնակցել են շուրջ 15 երկրներից ժամանած գործընկերներ, որոնք ներկայացրել են իրենց երկրներում առկա փորձը, քննարկվել են ծրագրերի ավարտից հետո ուսանողների կրեդիտների փոխանակման առնչվող հարցեր, կազմակերպվել են խմբային քննարկումներ՝ մասնակիցների կարծիքները հավաքագրելու և տարբեր երկրներում փոխանակման վերաբերող խնդրին հնարավոր լուծումներ առաջարկելու ուղղությամբ:

Ծրագիրը ՀՊՏՀ-ում համակարգում է արտաքին կապերի բաժնը, նախագծերի վերաբերյալ մանրամասն տեղեկությունը տես ՀՊՏՀ պաշտոնական կայքի (asus.am) «Միջազգային ծրագրեր» բաժնում և նախագծերի պաշտոնական կայքերում:

ԹՐԱԳԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍՐԾՅՈՒԹԱԲԱՏԵՐԻ ԵՄ ԵՄ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ՏԵՍԱՍԱՅԱՅԻՆ ԵՄ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎՈՐՏՍԴԻՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ԱՄՓՈՓԻՉ ՎԱՆԱՏԱՏԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Enhancing Students
Participation in Quality
Assurance in Armenian HE

Յոկտեմբերի վերջին ԵՄ Կրթության, տեսածայնային և մշակութային գործադիր գործակալությունից ստացվել է ԵՄ Տեմպուսի «Յայաստանի բուհերի որակի ապահովման գործընթացներում ուսանողների մասնակցության ընդլայնում» (ESPAQ) ծրագրի բովանդակային և ֆինանսական հաշվետվությունների եզրափակիչ բարձր գնահատականը: Մինչ այդ ծրագրի ընթացքում կատարված աշխատանքներն ու ծեռքբերումները բարձր են գնահատվել նաև Յայաստանում «Երազմուս+» ազգային գրասենյակի մշտադիտարկման այցի շրջանակում:

Ծնորհավորելով Տեմպուսի ծրագրում արդյունավետ մասնակցության և արդյունքի համար՝ գործակալությունը հույս է հայտնում, որ ESPAQ ծրագրի կոնսորցիոն անդամների միջև գործընկերային հարաբերությունները կունենան շարունակական բնույթ՝ իհմնվելով վերջնարդյունքների վրա ու ապահովելով ծրագրի կայունությունը: ՀՀ կամ հովանու ներքո հայաստանյան գործընկերների միջև ստորագրված փոխհամաձայնության հուշագիրը, ինչպես նաև բուհերի, Մասնագիտական կրթության որակի ապահովման ազգային կենտրոն հիմնադրամի (ՊԱԱԿ) և Յայաստանի ուսանողական ազգային ասոցիացիայի (ՀՈՒԱԱ) ցուցաբերած հետաքրքրությունը խորապես կնպաստեն ծրագրի գլխավոր նպատակի իրագործմանը՝ որակի ապահովման գործընթացներում ուսանողների ներգրավմանը:

Յատուկ նշվել է նաև ՀՊՏՀ-ի և ծրագրի գործընկեր Սպիրու Յարեթի անվան համալսարանի (ՏՀՍ, Ռումինիա) միջև կնքված փոխարժենան հուշագիր մասին՝ որպես ծրագրի հավելյալ արդյունքի:

Յիշեցնենք, որ ESPAQ ծրագիրն անդրադառնում էր Յայաստանի բարձրագույն կրթական համակարգի առանցքային մարտահրավերներից մեկին և նպատակ ուներ ընդլայնել ուսանողների՝ որպես ներքին շահակիցների ներգրավումը Յայաստանի բուհերի որակի ապահովման (ՊԱ) գործընթացներում:

Ծրագրի կոնսորցիոն միջոցով ուսումնասիրվել են ՈԱ տարրեր մակարդակներում հայ ուսանողների համամասնակցության շարժառիթները և խոչընդոտները: Յանալսարանական գիտակրթական հանրության շրջանակներում ուսանողների մասնակցության կարևորության վերաբերյալ տեղեկացվածության ու իրազեկման բարձրացման միջոցով ստեղծվել են համապատասխան պայմաններ՝ ՈԱ գործընթացներում ուսանողների ներգրավվածության ընդլայնման և համալսարանների ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացման համար:

Մասնավորապես, աշխատանքային երկրորդ՝ «Յայաստանում որակի ապահովման (ՊԱ) գործընթացների ուսումնասիրություն» փաթեթի շրջանակներում կատարվել է Եվրոպայում և Արևելյան հարևանության երկրներում որակի ապահովման գործընթացներում ուսանողների մասնակցության համեմատական վերլուծությունը ու ոլորտային նյութերի ուսումնասիրությունը և որպես արդյունք հրատարակվել է «Որակի ապահովմանը ուսանողների ներգրավվածություն» համեմատական վերլուծությունը:

Յայաստանում ՈԱ գործընթացներում ուսանողների մասնակցության մասին ընդհանուր պատկերացում կազմելու նպատակով, նախապես մշակված մեթոդաբանությամբ՝ հարցումների, հարցազրույցների և ֆոկուս-խմբերի միջոցով, ուսումնասիրվել ու իրատարակվել է «Ապահովելով Յայաստանում բարձրագույն կրթության ոլորտում որակի ապահովման ուսանողների մասնակցությունը» վերլուծությունը: Վերոնշյալ իրատարակությունները ծրագրի կոնսորցիոն անդամ պետությունների լեզուներով են (հայերեն, անգլերեն, իտալերեն, իսպաներեն, ռումիներեն): Աշխատանքայիններորդ՝ «Որակի ապահովման (ՊԱ) ոլորտում ուսանողների կարողությունների զարգացում» փաթեթի շրջանակում կազմակերպված «Ուսանողների դերն ու մասնակցությունը ՈԱ գործընթացներում» իրազեկման հանդիպումից և ուսանող-փորձագետներ վերապատրաստելու համար նախատեսված դասընթացներից հետո մշակվել և իրատարակվել է «Ուսանողական ձեռնարկ»: Այն ընդհանուր պատկերացում է տալիս «կրթության որակ», «բարձրագույն կրթության համակարգում որակի ապահովման ընթացակարգեր» հասկացությունների, որակի ներքին և արտաքին ապահովման գործընթացներում այնպիսի մարմինների դերակատարման մասին, ինչպիսիք են՝ ՈԱԱԿ-ը և ՀՕՒԱԱ-ն: Զեռնարկն օգտակար համատեքստ է ապահովում հայաստանյան բարձրագույն կրթության որակի ապահովման գործընթացներում ուսանողների մասնակցության վերաբերյալ և նախատեսված է ուսանողների, ուսանողական ներկայացուցչությունների, ինչպես նաև որակի ապահովման ոլորտի աշխատակիցների համար:

ՀՊՏՀ-ի կողմից համակարգվող աշխատանքային չորրորդ՝ «Որակի ապահովման փորձաքննության սիմուլյացիաներ» փաթեթի շրջանակում անցկացվել են նի շարք վերապատրաստումներ, կազմակերպվել են հայաստանյան գործընկեր համալսարանների ուսանողների ուսումնական այցեր Խոալիա, Ռումինիա և Իսպանիա՝ ԵՄ գործընկեր համալսարաններ, որոնց ընթացքում նրանք ծանոթացել են համալսարանների որակի ապահովման ներքին համակարգերին և գործընթացներին, ինչպես նաև տվյալ երկրի կրթության որակի ապահովման արտաքին համակարգերի առանձնահատկություններին:

Այս փաթեռով նախատեսված են եղել նաև ուսանող-փորձագետների մի շարք վերապատրաստումներ և աշխատաժողովներ, որոնք ուղղված են եղել որակի ներքին ապահովման համակարգերի վերլուծության ու գնահատման համար անհրաժեշտ կարողությունների և գիտելիքների ձեռք բերմանը: Աշխատանքային փաթեթի երկրորդ մասն առնչվել է որակի ապահովման արտաքին համակարգում ուսանողների մասնակցությանը, ինստիտուցիոնալ հավատարմագրման գործընթացի փորձին և դրանուն ուսանողների մասնակցության անհրաժշտության ու հնարավորություններին:

ՀՊՏՀ-ում ծրագիրն իրականացրել և համակարգել է որակի ապահովման բաժինը:

Նշված գնահատականը արխիվացված է ՀՊՏՀ պաշտոնական կայքի (asue.am)
«Միջազգային ծրագրեր» բաժնի «ՀՊՏՀ մասնակցությունը Տեմպուսի ծրագրերին» խորագրում:

ՍՈՒՐԲ ԹԱԴԵՒ ՎԱՆՔԸ ՀԱՎԱՏԻ ՈՒ ՀԱՆՁԱՐԻ ԱՆԼՈՒԵԼԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

**Սուրբ Թադեւ վանքը անցեալէն կը խօսի, բայց անցեալ չէ,
ժամանակին մէջ կը գտնուի, բայց յաւերժութենէն կը խօսի:**

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԱՄԵՆԱՅՆ ՂԱՅՈՒՄ ԿԱԹՈՂԻԿՈՒ

1954 թվականից ի վեր ամեն տարի՝ հուլիսին, Պատմական Հայաստանի Վասպուրական նահանգի Արտազ գավառի ուղղությամբ ուխտի են գնում հարյուրավոր հայեր՝ աշխարհի տարբեր ծայրերից՝ անցմելով հարյուրավոր կիլոմետրեր: Մակու քաղաքից 23 կմ հեռավորության վրա գտնվող կրոնական ուխտատեղի՝ բնության լեռնապատ շրջագծի մեջ առնված Սուրբ Թադեւ վանքի հարևանությամբ՝ դրախտային գեղեցկության կանաչների մեջ, սփրովում են վրանները, և կազմակերպվում է հայ եկեղեցու հիմնադիրներից ու առաջին լուսավորիչներից մեկի՝ սուրբ Թադեոս առաքյալի և առաջին հայ մարտիրոս ու նահատակ սուրբ Սանդուխտ կույսի հիշատակին նվիրված եռօրյա ծխակատարությունը:

Հայկական գեղաշեն սրբավայրերից մեկը՝ Սուրբ Թադեւ (Թադեոս) առաքյալի վանքը, գտնվում է Իրանի Արևմտյան Աստրապատական նահանգի Սակու գավառում՝ Չալդրանի դաշտավայրի հյուսիս-արևելքում՝ Ղարաքիլսա գյուղում՝ ծովի մակերևույթից 1830 մ բարձրության վրա: 2008 թ. այս չքնաղ վանքը, Սուրբ Ստեփանոսի վանական համալիրի և Զործորի Սուրբ Աստվածածին եկեղեցու հետ միասին, ընդգրկվել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի (32-րդ նստաշրջան) համաշխարհային մշակութային ժառանգության ցուցակում՝ «Իրանի հայկական եկեղեցիները» խորագրի ներքո:

Սուրբ Թադեւ վանքի մասին գրականության մեջ սպառիչ և ամբողջական տեղեկություններ չկան: Ըստ ավանդության՝ վանքը կառուցվել է Քրիստոսի աշակերտներից մեկի՝ Թադեոս առաքյալի շիրմի վրա, որ գտնվում է տաճարի ծախակողմյան (հարավային մասի) խորանի մեջ:

Տաճարի կառուցման ճշգրիտ թվականը հայտնի չէ, սակայն հայկական որոշ աղբյուրներ վկայում են, որ պետք է հիմնված լինի 6-9-րդ դարերում, և նախկին շինությունը կործանվել է 1319 թ.՝ ուժգին երկրաշարժի հետևանքով:

Ինչպես հայտնի է, Թադեոս առաքյալը 40-ա-

կան թթ. Հայաստան է եկել Եդեսիայի Արգար թագավորի խնդրանքով՝ քարոզելու քրիստոնեություն: Հայաստանում այդ տարիներին թագավորում էր Արշակունի թագավոր Սանատորուկը: Յենց Սանատորուկն ու իր դուստր Սանդուխտն առաջիններից էին, որ ընդունում են քրիստոնեությունը, սակայն կարծ ժամանակ անց թագավորը քաղաքական պատճառներով ուրանում է նոր կրոնը, վերադաշնում հեթանոսությանը և ստիպում, որ Սանդուխտն էլ հետևի իրեն: Դուստրը, սակայն, չի կատարում հոր կամքը և հավատարիմ է մնում իր ուխտին: Թագավորը հրանայում է բանտարկել դստերը՝ տարբեր միջոցներով՝ փորձելով քրիստոնեությունից հրաժարեցնել Սանդուխտին, սակայն վերջինիս համոզելու եկած իշխանն ու նրա ուղեկիցները, անգամ բանտապահները, նոյնական քրիստոնեություն են ընդունում: Ի վերջո, մոլեգնած թագավորը հրամայում է սպանել դստերը: Երկար տանջանքներ կրելուց հետո Սանդուխտը նահատակվում է: Յետո թագավորը հրանայում է սրի քաշել բոլոր նորադարձներին: Քրիստոնյաների հալածանքներին զոհ են գնում նաև առաքյալները: 48 թ. Թադեոս առաքյալը նահատակվում է Արտազ գավառի Շավարշան

քաղաքում՝ Սանատրուկ դաշտում: Ըստ ավանդության՝ հավատացյալներն առաքյալի աճյունն ամփոփում են նահատակության վայրում գտնվող ժայռին կից, իսկ Սանդուխտ կույսին հողին են հանճում մնուակա բլի բարձունքում:

Ըստ 5-րդ դարի պատմիչների՝ Արտազ գավառն ունեցել է առաջնորդական թեմ. առաջնորդներից հիշվում են Զաքարիա Վարդապետը, Ստեփան Վարդապետը և նրան հաջորդած Խորյայել Եպիսկոպոսը, սակայն վանքի մասին որևէ տեղեկություն չկա: Պատմիչներ Ղազար Փարպեցին և Եղիշեն նույնպես չեն հիշատակում այս վանքը: 8-րդ դարի սկզբում՝ Յովհան Օծնեցու կարողիկոսության և Վահան Մամիկոնյանի հշխանության օրոք, տեղի է ունենում Թադեոս առաքյալի և Սանդուխտ կույսի նշխարների գյուտը: Սա որոշ պատմաբանների հանգեցրել է այն եզրակացության, որ ժողովուրդն ավանդաբար է պահել Երկու նահատակների հիշատակը, իսկ Թադեոս առաքյալի անունը կրող վանքը՝ որպես առաքյալի նահատակության տաճարացյալ խորհուրդ, կառուցվել է դարեր հետո, հավանաբար՝ հեթանոսական տաճարի հիմքերի վրա:

Կա նաև կարծիք, որ 301 թ., երբ քրիստոնեությունը հռչակվեց պետական պաշտոնական կրոն, Գրիգոր Լուսավորչի ձեռքով և Տրդատ թագավորի հրամանով Թադեոսի և սուրբ Սանդուխտի շիրիմների վրա նախ կառուցվեցին փոքրիկ մատուռներ, իսկ հետագայում առաքյալի շիրմի վրա կառուցվեց նրա անունը կրող մի վանք՝ իր փառավոր տաճարով:

10-րդ դարից ի վեր հայկական տարբեր աղբյուրներում, մատենագրության մեջ, տարբեր ուղեգործություններում բազմիցս հիշատակվում են Թադեոս առաքյալի և Սանդուխտ կույսի անունները: Խոկ Սուլը Թադեի վանքը, որպես Եպիսկոպոսամիստ, առաջին անգամ վկայակոչում է Թովմա Արծունին, որին հաջորդում են Անեցու պետի ստույգ տեղեկությունները:

Յայտնի է, որ Սուլը Թադեի վանքի սկզբնական ձևը բազիլիկ էր. այլ մանրամասներ չկան, քանի որ 1319 թ. պետրիչ Երկրաշարժից հետո՝ մինչև 1329 թ., այն հիմնովին վերակառուցվել ու վերափոխվել է Զաքարիա Եպիսկոպոս Բեստացու կողմից:

14-րդ դարի այս կառույցը Պատմական Յայատանի հայ ճարտարապետության ամենագեղեցիկ կոթողներից մեկն է՝ բաղկացած սև և սպիտակ քարերով երկու անշատ մասերից, որոնց երկու երկնասլաց գմբեթները հատուկ խորհրդավորություն են հաղորդում լեռնախմբերով եւեջվող կանաչապատ դաշտին: «Աստվածակերտ բլուրներով ամփոփած հայակերտ գմբեթավարտ այս բլուրը» պարսպապատ է, անկյուններն ամրացված են ուրբուրած աշտարակներով: Քարաշեն շենքերով, բարձր պարիսապներով և բուրգերով շրջափակված եկեղեցին գտնվում է բակի կենտրոնում:

Առաջին մասը, որ տաճարի արևելյան կողմն է և ներկայացնում է սեղանն ու դասն իր առանձին գմբեթով, կառուցվել է սրբատաշ մուգ բազալտ քարերով: Եկեղեցին դրսից ուղղանկյուն, ներսից խաչաձև կենտրոնագմբեթ սրահ է՝ ավագխորանով և կից երկու ավանդատնով: Գմբեթը բրգած է, և 12 նիստանի թմբուկն ու վեղարը շեշտում են նրա ուղղահայացությունը: Տաճարի կառուցման վերաբերյալ տաճարի ներսում՝ ձախ դասի հյուսիսային պատի՝ պատուհանից ներքև, կա պատշաճ ու ըն-

դարձակ՝ տասնինգ տողից բաղկացած արձանագրություն՝ գրված երկարագրերով, կապույտ քարերով շարված պատին. այստեղ ասկում է, որ «լուսակիր և երկնանման» այս տաճարը հաստատագույն հիմքերով կառուցվել է սուրբ Թադեոս առաքյալի աստվածաբնակ շիրմի վրա, որ կործանվել է Երկրաշարժից մեր բազմատեսակ մեղքերի պատճառով:

Տաճարի երկրորդ՝ արևմտյան կամ ժողովրոյան մասը, ըստ երևույթին նախկին անշուր շինությունը քանդելով, 1811-1822 թթ. ճերմակ սրբատաշ քարով կառուցվել է նախկինից ավելի ընդարձակ ու փառավոր ծևով վանքի առաջնորդ Սիմեոն արքեպիսկոպոս Էջմիածնեցու գլխավորությամբ: Այս մասին ևս եկեղեցու գլխավոր՝ արևմտյան մուտքի կամ Յաղության դրան վերևում կան հայերեն ու պարսկերեն արձանագրություններ, որոնք վկայում են, որ «չքնաղագեղ և լուսակիր» քառամույթ տաճարը և զանգակատունը ամենակալ Աստծու շնորհիվ հիմքից կառուցվել է առաջնորդի ծայրահեղ աշխատությամբ ու հոգածությամբ:

Սուրբ Թադեի եկեղեցու ներքին հարդարանքը գուսապ է, երկու մասերն ել, որոնց հաստահեղոյս, հնամենի քարերը, պատմության կնիքով դրոշմված, նվիրականացել են մոմերի հետքերով, զուրկ են քանդակներից ու զարդերից, միայն պարզ քարեր են՝ շարված կողք կողքի: Սակայն, դրան հակառակ, նոր կամ ճերմակ եկեղեցու արտաքին պատերը կարծես աղորածայն քարեր, հիմքից մինչև քիվերը պատված են սրբաբանդակներով ու զարդարանդակներով:

Պատի ամբողջ բարձրությունը բաժանվում է չորս մասի: Ներքին և վերկի մասերը պարզ քարեր

են, իսկ նրանց միջին տարածությունը, որ բաժանված է երկու մասի, ամբողջովին զարդարված է կամարակապ գեղեցիկ խորաններով, որոնք եզերված են բարձրաքանդակ և կրկնակ սյուներով:

Առաջին գոտիին համահավասար բարձրությամբ ներառում է և՝ զանգակատան, և՝ եկեղեցու արտաքին տեսքը. այստեղ կամարակապ որմնայուներով շրջանցված պատի բաժանումները զարդարված են գեղեցիկ խաչաքանդակներով, նրբին զարդանկարներով, հայկական արքայական զինադրոշների որմնաքանդակներով, իսկ վերին շարքի խորանները՝ բարձրաքանդակ նկարներով և առաքյալների, սրբերի, թագավորների և այլ պատկերներով: Խորանների այս քանդակներից ու գեղազարդ նկարներից շատերի ներքևում փորագրված են արձանագրություններ: Երկու մասի այս խորանները միմյանցից բաժանված են կրկնակի և քարակերտ գոտիանման զարդերիզ՝ երկշարք որթագալարներով, որոնցից վերինը գեղեցիկ ժապավենի նման կազմում է ծաղիկների ու մանր զարդաքանդակների, իսկ ստորինը՝ կենդանիների ու վարդանկարների նրբագեղ փորագրություն: Կառույցը երիզող վերջին մասը մյուսների համեմատ պարզ է և ավարտվում է թիվով:

Այս գոտիաշարերից յուրաքանչյուրն ունի հստակ տարանջատում, եզրագծված է բարձրաքանդակա-

յին շրջանակով: Միայն առաջին գոտին է իր շարունակությունը գտնել զանգակատան հարդարանքում, որի զարդագոտին, հետևարար, ամենաերկարն է: Այստեղ քանդակները տրված են առանձին-առանձին՝ յուրաքանչյուրն իր շրջանակով: Եթե զանգակատան դեպքում գործում է խարիսխավոր սյան վրա հենվող կամարի սկզբունքը, ապա բուն եկեղեցու շրջանակները հեռանկարային սրածայր կամարներ են:

Ըստ ուսումնասիրողների մեծամասնության տեսակետի՝ վաճրի հարդարանքի սկզբունքն առաջին հերթին կապվում է Աղբամարի Սուլր խաչ եկեղեցու հետ: Սուլր Թաղեի զարդագոտու քանդակներից հատկապես աչքի է ընկնում արևի սկավառակը ներկայացնող պատկերաքանդակը, որն ամենալավ պահպանված օրինակներից է: Կլոր սկավառակից բխում են 36 ծառագայթներ, որոնք չորս կետում միանում են ծաղիկներին: Այս հորինվածքի արտահայտչականությունը պայմանավորված է ինչպես կենտրոնական մասի տեղադրությամբ, այնպես էլ քանդակագործի կողմից դիմագծերի հստակ արտահայտմամբ: Արևի՝ փոսիկավոր թիբերով նշածն աչքերը, խոշոր թիքը և շրունքները ամբողջացնում են կերպարը: Ընդ որում, զարդագոտու քանդակների դասավորությունը ամբողջովին տարբերվում է Աղբամարի Սուլր խաչ եկեղեցուց: Վերջինում ոչ մի ծակատ չի կրկնում մյուսին, աչքի է ընկնում պատկերաքանդակների քազմազանությամբ, սակայն Սուլր Թաղեում կան առանձին հորինվածքներ, որոնք չեն հանդիպում Աղբամարում և դուրս են նրա խորհրդաբանությունից: Ճերմակ եկեղեցու արևի սկավառակը այդ օրինակներից մեզն է: Արևից աջ և ձախ պատկերված է, թե ինչպես է վիշապի հերիարային կերպարը հոշուում կենրանուն:

Տաճարի ճարտարապետական հորինվածքի գեղեցիկ անփոփումն է եկեղեցու գլխավոր մուտքի առջև չորս կամարակապ ու գեղաքանդակ սյուների վրա սրբատաշ ու զարդարուն քարերով կառուցված զանգակատունը: Սյուների ներքին չորս ճակատներին փորագրված են առյուծների բարձրաքանդակ պատկերներ:

Զանգակատունը, չնայած իր թողած խորը տպավորությանը, կիսավարտ է, անավարտ են նաև խորանների ծածկերի լրացուցիչ մասերը: Ասում են, թե Սիմեոն արքեպիսկոպոսն այս տաճարը կառուցում էր Սուլր Էջմիածնի հատակագծով, որի պատճառով էլ Էջմիածնի այդ ժամանակի կաթողիկոսն արգելել է լրացնել զանգակատունը, որպեսզի Սուլր Էջմիածնին իր կառուցվածքով միակը լինի բովանդակ հայ աշխարհում:

Եվ, այնուամենայնիվ, բնության խաղաղ ու հանդարտ գրկում հանգչող, հարյուրանյակների պատմությունն իր մեջ ամփոփած, մենակյացությունն ու վեհությունն իր շուրջը պատահ, երկնասլաց ու արծվաթիշը այս հոյակերտ կառույցը՝ որպես քարին տրված ծև, ծևի մեջ դրված հոգի, սիրո և հավատի, զոհողության ու անմահության հոգեխոս կոչնակ է, հոգեստ ներշնչման անսպառ աղբյուր բովանդակ հայ աշխարհի համար:

ՍՈՅԱՅ ՕՅԱՆՅԱՍ
ՀՊՏՀ փիլիսոփայության և հայոց պատմության ամբողությունի վարիչի ժամանակավոր պաշտոնակատար,
փ. գ. թ., դոցենտ

ՄԻ ՎԱՌԵՐԱՆԳ ՀՐԱՎԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

Այս ուսումնական կիսամյակն էլ համալսարանականներին գումար ակնթարթներ պարզեց. ՀՊՏՀ ուսանողական խորհուրդը, տարեվերջին կրկին կազմակերպել էր աշնանային մարզամշակութային փառատոն՝ գլխավոր դերը կստահելով շնորհալի-ներին: Մեկ ամիս շարունակ բեմահարթակում էին արվեստասեր ու մարզիկ ուսանողները: Ստեղծագործական ու համախմբող միջավայրը ամեն տարվա նման խոստանում էր գնահատել ու խրախուսել տաղանքը, նորարարությունը ու աշխատասիրությունը: Խանդակավար երիտասարդներն էլ ջանք ու եռանդ չէին խնայում լավագույնի կոչմանը, հանդիսատեսի հանակրանքին արժանանալու համար:

Ինչպես միշտ, փառատոնն սկսվեց մարզական առաջնություններով: Իրենց ներուժը դրսկորելու և կատարելագործելու տրամադրվածությամբ ավելի քան 2 շաբաթ համալսարանում մարզական իրարացուն էին ստեղծել ֆիզիկական բարձր պատրաստվածություն ունեցող ուսանողները: Ֆիզիաստիարակության, արտակարգ իրավիճակների և քաղաքաշտպանության ամբիոնն էլ, որն իր գործունացակցությունն էր ցուցաբերում խաղերի անցկացմանը, ոչ միայն համակազմակերպչի, մարզի և մըրցավարի պատասխանատվությունն էր ստանձնել, այլև ջանում էր հրնթաց նկատել խոստումնալից մարզիկներին՝ նրանց միջբուհական, հանրապետա-

կան ու միջազգային մրցամարտերում առաջադրելու համար:

Այսախով, տեղի ունեցան շախմատի, հրաձգության, սեղանի թենիսի, վոլեյբոլի աղջիկների, վոլեյբոլի տղաների, պարանի ձգման, ֆուտզալի առաջնություններ: Բացման հանդիսավոր արարողությունը դեկտեմբերի 13-ին էր՝ ուեկտոր Կորյուն Արոյանի, ֆիզիաստիարակության, ԱԻ և քաղաքաշտպանության ամբիոնի նեկավար Յովհաննես Գաբրիելյանի, ամբիոնի ներկայացուցիչների, Ուևս նախագահ Յովհաննես Յարությունյանի, մարզասերների մասնակցությամբ: Ուեկտոր Կորյուն Արոյանը շնորհավորեց և բարի երթ մաղթեց փառատոնին, շեշտեց, որ համալսարանի նեկավարությունը, կրթությունից զատ, կարևորում է մարզական ու մշակութային իրադարձությունները, ուսանողների ժամանցի ապահովումը: Ողջույնի խոսք ասացին Յովհաննես Գաբրիելյանը, Ուևս փոխնախագահ Զավեն Խուկեյանը:

Մարզական առաջնությունների հանրագումարով ամենաբարձր միավորները վաստակեց կառավարման ֆակուլտետը: Առանձին առաջնությունների արդյունքը ներկայացնում ենք ստորև բերված այլուստակում (ըստ մարզաձևների և ֆակուլտետների):

Մարզաձև	1-ին տեղ	2-րդ տեղ	3-րդ տեղ
Սեղանի թենիս	կառավարման	Ֆինանսական	ՏԿ և ՄՏՀ
Վոլեյբոլ (աղ.)	ինֆորմ. և վիճ.	հ/հ և առողիտի	կառավարման
Վոլեյբոլ (տղ.)	կառավարման	ՏԿ և ՄՏՀ	հ/հ և առողիտի
Հրաձգություն	մարզ. և բիզ. կազմ.	ֆինանսական	կառավարման
Պարանի ձգում	կառավարման	հ/հ և առողիտի	ՏԿ և ՄՏՀ
Բազկամարտ	ֆինանսական	ՏԿ և ՄՏՀ	մարզ. և բիզ. կազմ.
Ֆուտզալ	ՏԿ և ՄՏՀ	մարզ. և բիզ. կազմ.	հ/հ և առողիտի
Շախմատ	կառավարման	հ/հ և առողիտի	ինֆորմ. և վիճ.

Իսկական տոն էր փառատոնի երկրորդ հատվածը. երգի, պարի, հումորի ու իմտելեկտուալ մըրցույթները: Դեկտեմբերի 5-ին Brain Ring ինտելեկտուալ խաղ-մըրցույթն էր, որում առավելագույն միավորով հաղթեց հաշվապահական հաշվառման և առողիտի ֆակուլտետը: Տննական իրավառության վերածվեց երաժշտ-կատարողների, երգողների, պարողների, հումորի ու երգիծանքի, ՈՒՀԱ վարպետների թեմելը: Դիտարժան էին բոլոր ելույթները, տարբերվող՝ ինքնատիկ ու նորարարական մոտեցումներով: Այնուամենայնիվ, մըրցույթը մըրցույթը է իր հստակ գնահատման չափանիշներով, և հաղթողներին որոշեց անկողմնակալ մրցատյանը: Արդյունքում լավագույնի կոչմանն արժանացավ, մարզական առաջնությունների և մշակութային

մըրցույթների ընդհանուր միավորով հաղթեց կառավարման ֆակուլտետը՝ նվաճելով գավաթը:

Բացի լավագույն մշակութային, մարզական, ուսանողների, հնարամիտների, գիտակների մըրցանակներից, այս տարի առաջին անգամ մըրցանակ շնորհվեց «Ամենաակտիվ սիյուռքահայ ուսանող» անվանակարգում, որի հասցեատերն է ջավախահայ Էնանուել Յակոբյանը:

Ահա այսախիս վառ տրամադրությամբ էլ ուսանողներն ամփոփեցին անցնող տարին իրենց հետ տանելով անմոռաց ակնթարթների մի գումար:

ԱԱԱ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ
Գավաթակիր թիմի լուսանկարը՝ էջ 2-ում:

2018 թ. ՀՊՏՀ լավագույն մարզիկները

ՀՊՏՀ ֆիզդաստիարակության, արտակարօ իրավիճակների և քաղաքաշտապանության ամբիոնը, ամփոփելով 2018 թվականին ՀՊՏՀ մարզիկ-մարզուհիների գրանցած բարձր ցուցանիշները միջազգային և համրապետական առաջնություններում, բուհական, միջրուհական տարբեր մրցաշարերում, մասնավորապես՝ ՀՀ բուհերի ուսանողների 19-րդ համրապետական մարզական և ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության կազմակերպած միջրուհական խաղերում, իրավաբարեկ է 10 լավագույն ուսանող մարզիկների անունները (կոչում, տարվա ծերթերում, ֆակուլտետ, կուրս):

Վահրամ Սեր-Բալյան
(բազկանարտ)՝
Երիտասարդների
Եվրոպայի և աշխարհի
արժարեք մեդալակիր,
ֆինանսական, 4-րդ

Արամ Վել Վարդանյան
(ֆուտզալ)՝ ՀՀ ուսանո-
ղական մարզական
խաղերի հաղող, տնտե-
սության կարգավորման
և միջազգային տնտե-
սական հարաբերու-
թյուններ, 4-րդ (հեռակա)

Արա Բաղրամյան
(ֆուտզալ)՝
ՀՀ ուսանողական
մարզական խաղերի
հաղող, մարդերինց
և բիզնեսի կազմակերպում,
2-րդ (մագիստրատուրա)

Հովիկ Կարապետյան
(պատերիլիքտիմագ)՝
ՀՀ ուսանողական
մարզական խաղերի
արժարեք մեդալակիր,
ֆինանսական, 1-ին

Շանթ Սարգսյան
(իրածգություն)՝
ՀՀ ուսանողական մարզական
խաղերի չեմպիոն,
ֆինանսական, 2-րդ

Մելիք Դավեյան
(բասկետբոլ)՝ ՀՀ ուսանո-
ղական մարզական
խաղերի մրցանակակիր,
ՀՀ բասկետբոլի բարձրա-
գույն խմբի առաջնության
մասնակից, կառավարում,
4-րդ (հեռակա)

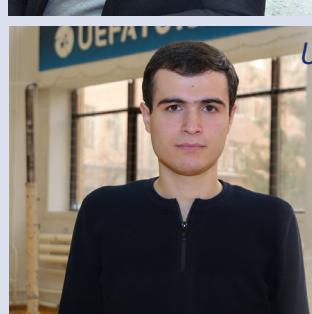
Գոհար Վանոյան
(բասկետբոլ)՝ ՀՀ ուսա-
նողական մարզական
խաղերի մրցանակակիր,
հաշվապահական հաշ-
վառում և առողիտ, 3-րդ

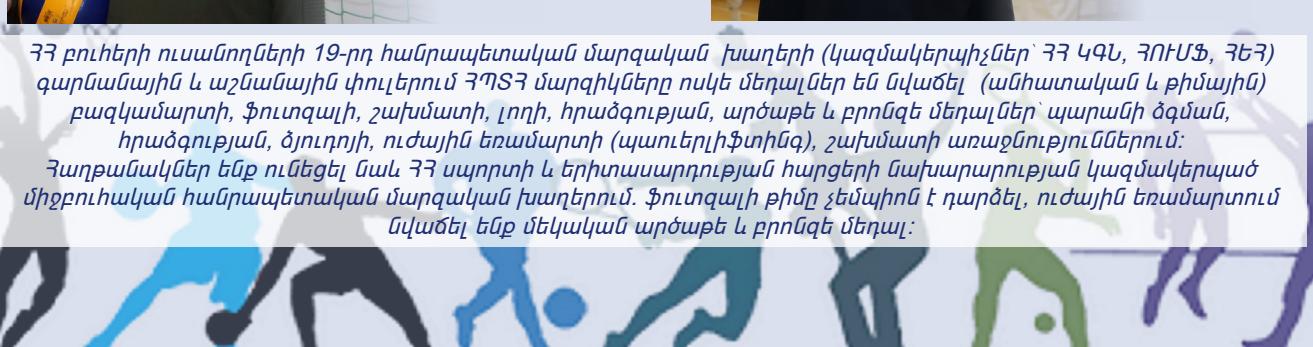
Շհղակատ Զարյանյան
(շախմատ)՝ ՀՀ ուսա-
նողական մարզական
խաղերի չեմպիոն,
ֆինանսական, 2-րդ
(մագիստրատուրա)

Արմեն Քալորյան
(ձեռքի գնդակ)՝ ՀՀ ուսա-
նողական մարզական
խաղերի մրցանակակիր,
տնտեսության կարգա-
վորում և միջազգային
տնտեսական հարա-
բերություններ, 2-րդ

Արամ Ալեքսանյան
(ֆուտզալ)՝ ՀՀ ուսանո-
ղական մարզական
խաղերի հաղող,
մարդերինց և բիզնեսի
կազմակերպում, 3-րդ

ՀՀ բուհերի ուսանողների 19-րդ համրապետական մարզական խաղերի (կազմակերպիչներ՝ ՀՀ ԿԳՆ, ՀՊՄՖ, ՀԵԴ) գարմանային և աշնամային փուլերում ՀՊՏՀ մարզիկները ուսկե մեդալներ են նվաճել (անհատական և թիմային) բազկանարտի, ֆուտզալի, շախմատի, լողի, իրածգության, արժարեք և բրոնզե մեդալներ՝ պարանի ծգման, հրաձգության, ծյուդոյի, ուժային եռամարտի (պատերիլիքտիմագ), շախմատի առաջնություններում: Կարգանակներ ենք ունեցել նաև ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարության կազմակերպած միջրուհական համրապետական մարզական խաղերում: Ֆուտզալի թիմը չեմպիոն է դարձել, ուժային եռամարտում նվաճել ենք մեկական արժարեք և բրոնզե մեդալ: